

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Geo-hydrographia s. orbis terrarum descriptio - Cod. Ettenheim-Münster 111-116

Helvetia - Ettenheim-Münster 116

Cartier, Gallus

[S.l.], [18. Jahrh.]

Subsectio I.

[urn:nbn:de:bsz:31-111184](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-111184)

præditiom Statuum mutua Singulorum securitatis et conservationis gratia confœderatorum, ferre, non tamen omnino, iuxta novam septem fœderatorum Belgii provinciarum; unde et Respublicæ titulus ipsi tribuitur, ac inter Europa Respublicas post Venetianam, quæ omnium antiquissima est, primas tenet partes.

His tredecim Pagis sunt Subviti et Dynastia communes, in quibus plures aut pauciores Pagi alternatim Dominantur et Præfectos seu Dynastas constituunt; suntque quatuor Dynastia Italica scilicet Luganensis, Locarnensis, Manduriana, Valnugiana seu Mandriana; Turpavia; Comitatus Sarunetensis, Libera Præfectura seu Dynastia; Vallis Ahenana; Comitatus Badensis; Urbes Bremocastum, Mellinga, Rapersvila, Bilibio seu Belenizona, quatuor Dynastia seu Præfectura Muratensis, Grandisonensis, Schwartzenburgensis, et Ischalaris seu Uobensis; Castra Ahatia [i. Gafstro seu Gafthal] et Usnatum.

4 Comitatus Werdenbergensis; Primitus Saxicenis seu Riparia Ditio, et Vallis plena.

4 Comitatus Werdenbergensi imperant Glaronenses.

4 Riparia Ditio, et Vallis plena.

Quatuor Præfecturis seu Dynastiis Italiis Dominantur omnes Pagi postea Abbatisceledensis, inique Præfectos seu Dynastas alternatim constituunt. Octo veteres seu priores Pagi imperant Comitatus Sarunetensi; Libera Præfecturis supra novam Marchiam lineam, et vallem Ahenanam, in qua etiam partem habent Abbatisceledenses. 4. Tigurinis, Bernensibus et Glaronensibus subduntur Comitatus Badensis, Bremocastum, Mellinga, Rapersvila, et Libera Præfectura infra novam Marchiam lineam. Uriensibus, Suintiensibus et Subsylvanis obedit Bilibio seu Belenizona, 4. Quatuor Præfecturis Muratensi, Grandisonensi, Schwartzenburgensi, et Uobensi præsumunt, ac Satrapas constituunt in quibus quinque omnes alternatim Pagi Bernensis et Triburgensis Castra Ahatia et Usnatum ad Suintenses et Glaronenses pertinent.

Hæc de Helvetiâ propria generatim; modo singulos illius Pagos, ipsisque communiter subiecta Domina Præfecturas vel Dynastias expendimus, quod duabus Subsectionibus in varios §. distinctis exequimur.

Subsectio I.

De singulis Helvetiæ Pagis

Tredecim Helvetiæ Pagos generatim numerari supra jam memoravimus, qui hoc ordine à nobis expenduntur: 1. Uriensis. 2. Suintiensis. 3. Subsylvaniensis. 4. Lucernensis. 5. Tigurinis. 6. Glaronensis. 7. Abbatisceledensis. 8. Tigurinus. 9. Scaphurians. 10. Basiliensis. 11. Soloduriensis. 12. Triburgensis. Denique 13. Bernensis. Sit igitur

§. I.

De Pago Uriensi.

Urania, Pagus Uriensis vel Uraniensis, item Civitas Uraniensis [i. Canton Uri seu Urz] equidem ordine quartus est sed primus inter illos Pagos, qui vicatim, id est, in Oppidis et vicis distaxat. Sedes habent. Pagus hic ceteris omnibus antior confinis est ad Aquilonem Pago Suintiensi et Læmi Lucernensi seu quatuor Pagorum vel Urbium Sylvaticarum; ad Orientem Rhetia seu Grisonia et Pago Glaronensi; ad Austroem quibusdam

* Haslia seu Hasle-vallis [i. Gafthof] ac Valeria regio inter præfecturas subditas in aliis

Toparchiis Italiis; et ad Occidentem Subsylvania. Haslia, proprie nomine Vallis est 25000. passus, vel, ut alii censent, 12. miliaria germanica in longitudine continens, et

quatuor duntaxat in latitudine. Ad tria latera Alpibus cingitur, Alpes quippe Summae, vulgò Mons S. Gothardi omnium Europa montium altissimus valem hanc versus illius partem australem à Superiori Longobardia separat, Adula vulgò Mons Cispaltus à Superiori Rhaetia et Pago Glaronensi illam versus Orientem dividit; alius denique Alpinus ramus versus occidentem eam à Pagis Bernensi et Subitaniensi separat. Rusa seu Ursa | Rüsp vel Rüß | fluvius, qui ab Austro ad Aquilonem à radice Montis S. Gothardi, ubi saturit, usque in Lacum Tigurinum fluit, irrigatur.

Pagus hic specialiter considerari potest velut antiqua et nova fortitudinis Helvetica Sedes, qui Helvetiorum libertatis fundamenta ierit, quod Henricus Lortus, vulgò Glareanus, sequentibus duobus versibus celebrat:

Hae nostri fons imperii, quae prima Tyrannos
Comperit et ausa, et volitante plectere ferro.

Huius Pagi Incolae postea sunt veterum Tauriscorum, quos aliqui Graecos fuisse dicunt, et ex Asia et Bhoide prius in Galiam inter Varum flumen et Mosellam, deinde in has oras adducunt, nec non Rusam inter et Rhenum collocant, et à quibus Ager Tauriscus, Turicinus, ac demum Tigurinus dictus fuerit. Alii

volunt Tauriscos seu Turiscos, Tauricos, Tetiscos, Teriscos et Taurinos communiter vocatos fuisse populos illos, qui olim Alpes Penninas, Rhaeticas, et Noricas incolere, quos Stephanus Byzantinus cum Tauris confundit, additque hos populos ab Eratostrone Tauricos, et à quibusdam aliis Trojos fuisse vocatos. Iuxta Ptolemaeum lib. 2. n. 18. Taurisci haud procul à Rhodani fontibus Sedes habuerunt proinde circa montem S. Gothardi; enimvero à illius radice Rhodanus saturit.

Hii sunt, qui aetate Julii Caesaris ceteris Helvetiis auctores fuerunt, ut in Italia invaderent hanc viam et longibus beatam regionem sibi afferrent; primique Celticorum Galorum, imò Pagi Tigurini, cuius pars tunc erant, fuerunt, qui difficilem hanc expeditionem superatis Alpibus, moliti sunt.

Quòd si veterum Tauriscorum nomen à voce Taurus effictum fuit, quod pertendunt aliqui, quos nomen hoc traxisse ajunt à navi, in qua ex Asia in Europam transfretarunt, cuius pars anterior, juxta horum populorum consuetudinem, Taurum exhibebat, tunc habuerunt Tauriscorum seu Urensium nomen pariter ab ea derivari potest; Taurus, ^{egium} lingua Helvetica Urs dicitur à voce Uros gorali Uros, quae etiam Taurum seu Bubulum Silvestrem | Büffel, Uros seu Uros | significat; et quia Pagus iste pro insignibus nigrum Bubuli seu Tauri caput cum rubri coloris cornibus et rubro annulo per naves, ducto in aurata area gestat, ab hoc Tauri seu Uros capite quidam illius nomen ducunt.

Eodem fundamento nititur id, quod alii de Gothis memorant, quod qui, ut ajunt, cum à Narrete Justiniani Imperatoris Bellicae Sedibus suis fuissent exturbati, ad hanc oram se receperunt, et ab insolito Taurorum seu Urorum, quos ibidem deprehenderunt, mugitu, Urorum nomen adepti sunt. Alii iterum memorant caelvas Alpes apud

Pagi Bernensis finibus, intra procellos montes, posita et ad 12. leucas, galicas protensa à Lacum Brientino sibi et usque ad fontes Arrolae; limites habet ad occidentem ditum Lacum et Arrolam, ad Austrom Valeriam Syrionem, ad orientem Pagum Ursensem, et ad septentrionem Pagum Subsilvaniam. In ea optima sunt pasua pluresque, vires, et adhaec multo plures, villae occurunt. varis minoribus vallis distinguitur, in quibus aque fluant abundanter.

** Loricus | Henricus | an. 1288. Glaronae natus perhibetur, et ab hoc natali loco hoc communiter Henricus Glareanus dictus est.

virescibus et variarum Scientiarum virtute clarus doctus Clonia, Basilea et Halsburgi Bischoffe, ubi an. 1563. vitam posuit.

Eum Satis incivilem, fuisse elatum, et Sannionem fuisse ajunt. Inter varia illius Opera celebrantur: Descriptio de Situ Helvetiae, et vicinis gentibus.

De quatuor Helvetiorum Pagis. Pro justissimo Helvetiorum federe Comagyon.

*** Alpes Penninae per Valerianam ad fontes usque Rhodani et Rheni prope montem S. Gothardi porriguntur.

Alpes Rhaeticae seu Junca Rhaetica ita antiqua Rhaetiam inter et Ducatum Mediolanensem, ac libbe S. Bernardi et Bravium montem complectuntur, à quibus venis Athasis, Obliis et Abdua scaturiunt. Alpes Noricae Archiepiscopatum Salisburgensem inter et Dominium Venetum occurunt.

~~Plinius Hist. Nat. Lib. 3. c. 20. ad fontes Rheni in Valeria. Forte ito- rum regis a Scaturigine Rheni ad Rhoda- ni fontes porrigebatur, atque inde ad al- pes Cottias porri- gabatur.~~

~~**** Eratosthenes, Cyrene oriundus Anis- tonis Chii et (Alcima- chi) Poëtae Discipulus, natus est 126. Olympia de circa an. 478. ultra condita mundi 3708. ante Christum 276. prius qui orbem nos- tram terraqueum di- mensus, ibi unguis 252000. Stadia conti- nere seprehendit.~~

~~* Lepontii in confiniis Helvetia, Rhetia, et Italia. Caesar eos ad fontes Rheni in Rhetia collocat lib. 6. Plinius vero lib. 3. c. 20. ad fontes Rheni in Valeria. Forte ito- rum regis a Scaturigine Rheni ad Rhoda- ni fontes porrigebatur, atque inde ad al- pes Cottias porri- gabatur.~~

has apud Lepontios* Taurus vocatas fuisse, indeque populos in ipsis et in ipsis habitantes Taurinos fuisse nuncupatos.

Uenienses bellicosi sunt, nec antea torum suorum animi fortitudo in ipsis ullatenus defuit. Ubi exercitum adunant, ipsis loro tuba. in- gens Tauri comu est, cataphractisque vir, cui, ut es comat, con- tum asperitati et duritiei appuerunt. Libertatem à suis Ma- joribus tantopere dilectam tantoque labore comparatam vel ma- xime habent in pretio totisque viribus servare student. Equi- dem initio Romanorum Imperatoribus, post Francorum Regibus, demum Germaniae Regibus et Imperatoribus immediate pervenerunt, à quibus varias immunitates et privilegia obtinuerunt, quo Sa- culo IX. Ludovicus I. Imperator cognomento Pius et Gregorius Pa- pa IV. confirmaverunt in hostium fidei et fortitudinis, quam unquam Suis et Subalpinis adversis Saracenos, qui in Italiam irruerant, exhibuerunt. Ea quoque Fredericus II. Imperator non modo confirmavit sed et ampliavit, postquam Uenienses an. 1240, eadem adversis Quelphos et rebelles Longo- bardos 200. viros in auxilium miserunt. Has immunitates etiam ipsis confirmavit Rudolphus I. Imperator Habsburgicus. et sub ipsius filio Alberto I. alia rerum facies fuit, enimvero eorum privilegia, libertates et immunitates confirmare venit, quod forte Pagum hunc ut at Suisiensem ac Subalpinensem ab Imperio avellere, sibi que et domui suae offerere meditaretur; hinc eadem ab ipso dati Praefecti, qui serva sua et tyrannica agenda ratione ad eorum iugo Austriaco submitte compellerent; at haec evenit; nam Wilhelmus Tell Civis Altorfensis, cui Respublica Helvetica suum debet exordium, an. 1307. trucidato Geislero Casareo Ueni- si Praefecto, Suisiam se recepit, ubi cum Wernhero Stauff- cher viro nobili, et Honoldo Malchthaler Subalpinensi, aliisque foedus pepigit ea tendens, quod afflictam gentiliam suo- rum libertatem vindicarent, Tyrannicosque Praefectos suos ex- turbarent. Haec collusio brevi inter amicos et vicinos, quam- vis tacita, perculgata fuit ita, ut omnes horum trium Pagorum incola condita prima anni 1308. die captum consilium simul et simul enequi coeperint, ac tandem ad finem perduxerint; quo- rum foederi postmodum Lucerna, Tigurum, Berna aliaque Civi- tates Helveticae variis temporibus accesserunt, quod supra iam memoravimus.

Exemplo igitur Praefectorum Casareorum iugo Ueniense Democra- tia fuit invecta, quo ad hanc usque diem ibidem viget. In hoc Pago nulla sunt Urbes. In Decem Communitates dividitur, quae Participantes [Gonopaminon:] vocantur, quod singularum incola omnes dignitates et altiorum officiorum seu munerum par- ticipes fieri possunt.

Pagus huius summo imperio praest Valibus Ursariae et Lepontinae, Quibus una cum aliis Pagis Praefecturae participant, iam supra memi- nimus. Sacris Catholicis-Romanis totus addictus est, ac in rebus Ecclesiasticis ab Episcopo Constantiensi pendet. Solum illius montibus constat et valibus asperum quidem, sed herborisimum,

proinde ad rem penariam vel maxime opportunum. In vallibus ad-
modum calidis spirat aer. Haec etiam iter patet in Italiam per
montem S. Gothardi, in Rhodanum per Ahlam seu Montem Praesaltum
et per Furcam in Valeniam. Celebrantur hic elegantes viae lapide-
bus stratae, ut et ab una ripa ad aliam expansi p[ro]p[ter] pontes in com-
muni per horum montes altissimos itinerantium; pro ceteris memo-
rabilis ille est, qui p[ro]p[ter] infernalis seu Satanicus potius ab illius archi-
tecto, quam, ut aliqui fabulantur, a Satana seu Diabolo velut illius
opifera, dicitur; atque ab una ripa ad aliam protenditur tanta alte-
tudinis, ut fluvius, qui sub illo fluit, solo suo humore et ex ea ascen-
dentibus vaporibus dignoscatur.

Anno Christi 853. Ludovicus I. Imperator cognomento Pius Tiguri Cen-
tobrium fundavit Dominarum Monasterium [; Foniam Mungtor;] mun-
cipatum, cui census, proventus, vectigalia et opera, quae eidem in
Bago Uriensi competebant, addidit, retento tamen sibi et successoribus
suis Superno in eundem Dominis. Haec iura Moniales ista, post-
quam aliquanto tempore ea possederunt, Comiti Raperwillaro ven-
diderunt, quae postmodum Henrico Wandelbar Comes Raperwilla-
rus Wettingenibus sive Maristellanis Ordinis Cisterciensis in Argo-
ria Monachis donavit. Verum ubi Urienses se ipsos in plenam li-
bertatem asseruerunt, tum Maristellae Monachos de iura coepe-
runt, cuiusque quidquam amplius pendere detulerunt; tandem an-
1368. Albertus de Mengen huius Comitis Abbas et Monachi omnia,
quae eidem in hoc Bago competebant, iura et proventus pro Summa
8468. florenorum ipsismet Uriensibus vendiderunt.

Ceterum Urienses civiles sunt et Liberi, Deum timent, Sana Catho-
lica fidei timentur, studia etiam et Liberas apprime colunt, to-
tae Sagoque calidiores. apud ipsos quoque multa numerantur re-
torum nobilium stirpes. Haec notari merentur

1. Altorsium, altus vicus, Urania Tauriscorum, et Tigurino-
rum Vicus maximus [; Alt Dorf, Altdorf, et Altdorf;] Amplum Oppi-
dum totius Bago Caput cuius horum quadrante a quatuor Syl-
vaticorum Urbium Lacu, ad ripam Rusa fluvii, ubi lacus huius
immergitur, in planitie et ad radices praesalti montis positum,
quatuor leuis gaudiis ad austrum a Sinitia. Oppidum hoc, ubi
quam oppido similis, elegans est, ac in eo sen numerantur aedificia
Eclesiastica, quatuor Tempia et duo Monasteria, Capucinorum
unum, Monialium alterum. Eclesia Parochialis S. Martini
Sana, et quae S. Crucis dicitur, ceteris sunt pulchriores. Capucini
prop[er] Eclesiam parochialem habent suum coenobium; Monia-
lium vero Coenobium extra Oppidum ad sinistram Rusa ripam
situm est. Basilica civilis et armamentarium videri me-
rentur. Altorsii residet totius provinciae Regimen, quod
60. Senatores constituent. Haec adhuc cernuntur rudera
propugnaculi, quod Albertus I. Imperator equitari iusserat,
quo Altorsenses in officio contineret. Idem an. 1308. ipsi cauda-
runt. In aestate hic auster spirat apprime calidus; unde
fruges citius, quam in vicinis Bago et si longius ab Alpibus remotis,
maturescent; huius autem venti vis et auster multum pertineten-
tur, et ubi vehementius flat, oppidani vix audent ignem excita-

* Furca, Furcula,
sive Bivornis [; Ge-
bol-Burg, Four-
che;] praesaltus
mons seu potius
series excelssi-
morum et longe
prorectorum mon-
tium, qui prop-
ter duorum in al-
tissimum praesaltum ca-
mminum, ita vo-
cantur. In Coenobio
St. Martini huius montis prope-
tuis Chorum theis
seu glacialibus autis,
St. Martini huius montis prope-
tuis Chorum theis
seu glacialibus autis,
quibus contigitur
Rhodanus scaturit.
Mons iste locupletis
cum in parte S. Go-
thardi, cuius salub-
promontorium esse
videtur, confundit-
tur. per illum
Regia via patet
ab Urania in Va-
leniam. In illius
apice cona plan-
tata est, quae Vale-
siam inter et Vallem
Ursariam limitum
locus est. Alis ad-
huc nominibus in-
quiritur, ut sunt Coa-
tius; Juberus seu
Viberus propter leo-
pontios, qui etiam
Viberi sive Juberi
vocantur, qui, ut
creditur, Ursaria
vallis incola fuerunt,
unde etiam mons iste
Ursarius nuncupa-
tur.

re, praeterea à tempore tristes casus, qui anno 1645. 26. Aprilis accidit, quo 75. aedes in flammam abierunt, Ab an. 1658. Altorfii adest opificium, in quo Crystallum Saniatur et politur.

* Kusnaum. de eo vid. S. lq. ubi de Suitia!

Militari germanis iuxta ab Altorfis ad ripam quatuor Urbium Sybaticarum sive Lucernensis laeis rupes est, in quam Wilhelmus Tell à navi, in qua captivus ducebatur Kusnaum, ibidem in perperam cludendus, profilens se recepit, qua ab ipso nomine Wilhelmi Tell planum [Wilhelm Tolon glatt] vocatur, ibi in hujus rei memoriam sacellum erectum est, quod adhuc extat.

2.º Ursaria sive Urzella. [Ursarum] Oppidum seu Vico s. civitate miliaribus ad Anstrum ab Altorfis. In eo observari dicuntur reliquiae SS. Felicis et Regulae Thibaeae Legionis Martirum, qua Tigrino inter Religionis tumultus huc asportata, tandem an. 1638. 11. Aprilis publica venerationi exposita fuerunt. Quidam narrant has reliquias, ubi Tigrinum Zwingliannam adoptavit Evangelium, à principali Templo, in quo jacebant, contas decenti loco conditas fuisse, quas deinde Catholici quidam clam subreptas huc detulerunt.

Ursaria Caput est Vallis, qua ab ipsa Vallis Ursaria vel Urzella aut simpliciter Urzella nuncupatur. [Ursorum = Ursorum = Ursorum = Ursorum = Ursorum] Sita est inter montes S. Gothardi et Turcam, superatoque ponte infernali statim occurrit. Eius longitudo est civitate trium miliarium, latitudo unius duntaxat.

Ursariam seu Urzellam quidam ab Ursis dictam solent, qui antiquitatis hic copiosi erant: alii tamen verisimiliter illam à Russa fluvio olim Ursa dicto, qui illam perfrebat, nuncupatam videntur. Casorum ditissima est, in eaque celebres casei conficiuntur, qui ab ipsa Ursarii vocantur. Caeterum, quia loco eminenti posita est, aërem habet asperum Solumque rigidum, nec in ea vel unica offenditur arbor, praeter cuiquam abiectum Sylvam, qua velut repagulum adversus ingentes à montibus venientes nivis glebas sollicitè conservatur.

Illius Incola postea sunt veterum Lepontiorum, qui olim Rhaetia seu Grisonia partem fecerunt, unde et in rebus Ecclesiasticis ad hanc usque diem Griseni Episcopo subiecti sunt. In saecularibus vero velut membra Grisonum foederis et Disertinensis Monasterii homines habentur. Olim omnino liberi erant; necnon cum Grisonibus et Lepontis frequentia confederata, et an. 1332. pacis cum Constantiana Vallis [Fins = Walden] incolis iuncto illorum 500. tunc idem coram Duce capto. Ipsis etiam an. 1352. bellum fuit cum Abbate Disertinensi. Tandem cum an. 1410. à Biltionensibus et Tosa-na sive Atisonensis Vallis populo sive prementur, cum Urzariis perpetuum provinciale foedus pepigerunt, vicesque illos tanquam Supremos Dominos suos agnoverunt, expressè tamen revoatis privilegiis, libertatibus et immunitatibus suis, necnon Dachini sui Abbatis Disertinensis iuribus, qua eidem, praeter varios census et proventus, ibidem ipsi etiam nunquam adhuc compatiunt.

Dei partem per hanc Vallam via patet per hunc montem [Bischofsberg] versus orientem

tem per Adulam seu Crispaltium montem in Rhoeniam Superiorem; versus Occidentem per Fuscum in Valeriam; versus Septentrionem iuxta Rusam in Uraniam; et versus Meridionem per montem S. Gothardi in Italiam. Brevis via in aestate duntaxat transire possunt; in hyeme enim propter nivium abundantiam ibi transire non potest.

Crater Ursariam praecipuum hujus vallis oppidum memorari hic maxime vius Hospitale dicitur (S. Hospitali) prope montem S. Gothardi situs, sic nuncupatus, quod per montem hunc itinerantes in eo suscepti ac aegrotantes passim fotifuerint. Circa vicum hunc conueniunt antiqua propugnacula Romanorum opus. Qui Crispallium videre vel amare cupiunt, huic illius abunde compotas fieri possunt.

3° Mons S. Gothardi seu Alpes Summa | S. Gotthard = Brog, seu Simpliiter S. Gotthard: | 5 miliaribus ad Austrom ab Altorfio dicitur. Helvetiam et specialiter Bagin hunc ab Italia separat. Omnium totius Europa montium altissimus habetur: pluribus constat montibus, quorum unum supra alterum eminet ita, ut depressior vallis sit superioris. Nec hic desunt incolae, namque ab ipsius radice in idem septem aut octo pagi numerantur ad utrumque latus positi: primus est Ursaria, semimiliaribus ab eo currit Hospitale. In horum montium apice, cuius ambitus ad midiare porrigitur. Patres Capuini habent hospitium, in quo semper duo Patres morantur, et itinerantes, qui nunquam desunt, comiter excipiunt. Hic quatuor Episcopatum limites sunt, scilicet Cuiensis, Constantiensis, Concensis, et Lanciaensis.

In hoc monte et ad ipsius radices ortum sumunt varia flumina saepe celebria, et quorum aliqua totam Europam perfluunt, scilicet versus Meridionem Tiberis, Tosa seu Athesis, et Magia seu Madia. Versus Occidentem Rhodanus. Versus Septentrionem Arvola et Rusa. Et versus Orientem Rheni maximi post Danubium Europa fluvii rami duo, quorum unus Rhenus anterior seu superior dicitur in apice Crispalli montis à rege scaturit, alterum vero, qui Rhenus posterior seu inferior nuncupatur, miliaribus ad austrum à prioris fontibus multo rivuli ex Avicula | Hogel's Brog: | seu montis S. Bernardini, qui monti S. Gothardi contiguus est, glacialibus aquis in unum confluentes efficiunt. Ambo deinde Septem miliaribus germanicis a suis scaturiginibus iunguntur, et relictis suis cognominibus Simpliiter Rhenus vocantur.

4° Vallis Lepontina vel Levontina | Livinar = Livantzer = Lavantinar = Lewinar | Sub monte S. Gothardi versus Austrom in Diocesi Mediolanensi sita Decora est monte S. Gothardi via est in Italiam. Vallis haec olim paterat Ducatus Mediolanensis: illam anno 1488. 18 Augusti Galeatus Mariae Dux Mediolanensis Regi Urinensi cepit. In ea

tres occurrunt pagi sicut Aristoteli: Orietz, Italiae Ariole: non
procul ab ipso sunt fontes minerales Chalcantis seu Vitrioli et Sulphu-
re impraegnati; ad radicem montis S. Gothardi et ad initium Vallis
Pagus hic situs est. Vallis medium occupat Haiderum: Pfait,
Italiae Haide: extremum vero Irenium: Irenis: ceteri nota-
ri haud merentur. In vicinis montibus magna Crystallica copia

* Vallis haec videtur necesse plures vari variorumque colorum lapides occurrunt.
spe exiguum ali-

§. II.

De Suintia sive Bago Suintiensi.

quod residuum
ampla olim Le-
pontionum popu-
lorum regionis,
qua, quod vete-
res, Caesar, Ple-
nius, Ptolomaeus,
et Strabo memo-
ratis: Gaylar: ad
Cottius, quae Pede-
montium a Del-
phinatu separant,
Torientum usque
pongebatur,
ujus Metropolis
erat Ozecela, nunc

Bagus Suintiensi seu Suintia: (Canton Desowitz, Desowitz, Dwitz:)
inter tresdecim Bagos, qui corpus Helveticum constitunt ordine
quintus, et inter Bagos Sylvaticos secundus. Situs est in Argovia
inter Bagos seu Cantones Uriensem, Glaronensem, Tigurinum,
Tugiensem et Lucernensem ita, ut confinis sit ad orientem Bago
ninus, Ptolomaeus, Glaronensi, ad septentrionem Tugienti, Tigurino et Castro Rha-
et Strabo memoratis: Gaylar: ad occidentem Lucernensi, a quo lacus quatuor
rant; ab Alpibus Urbium Sylvaticarum illum separat, et ad austrum Uriensi,
Cottius, quae Pede-
montium a Del-
phinatu separant,
Torientum usque
pongebatur,
ujus Metropolis
erat Ozecela, nunc

Domoduceella
1: Domo d' Ozula
seu d' Ozecela: in
Comitatu Angleria
1: Contado d' Anglie
ra: Ducatus Me-
diolanensis.

Epis longitudo ab occidente ad orientem est sex circiter miliarium
et latitudo a septentrione ad meridiam quinque. Solum habet
Uriensi haud abrimile, incolarumque mores Uriensium moribus
omnino conveniunt, et pecorum greges ipsorum praecipue sunt divi-
tia. Regimen eorum est quoque Democraticum, Religio au-
tem Catholica.
Bagus hic, quod jam alibi memoravimus, toti Helveticae natio-
ni germanicum suum nomen dedit; qua autem occasione id fac-
tum fuerit, non satis est apertum. Quidam ajunt id tunc eva-
nissa, cum in ista regione tres foederati Bagoi primum pro liber-
tate sua adversus Austriacos dimicarent; alii volunt vel quod in
illa Helvetionum confederatio inserit initium. Verisimilius tamen
est, quod, cum Suintia, qua ad orientem Lucernensis seu quatuor
Urbium Lacus sita est, ac pra caeteris duobus confederatis
Bagois Uriensi et Subsylvaniensi Septentrionem respicit, Aus-
triacorum irruptionibus magis fuerit obnoxia, hi, ut adver-
terunt Suintienses semper primos esse, qui contra ipsos pugna-
rent, illorum quoque foederatos eodem nomine appellarent,
quod deinde ad totam gentem Helveticam propagatum fuit.

Ceterum communis opinio est Bagoi hujus nomen a populis
derivari, qui olim a Suecia et Gothia procedentes Romani Im-
perii provincias invaserunt, et quorum aliqui in hac ora Ger-
maniam inter et Italiam resederunt. Imo fama est, Suecos Sui-
tienses velut posteros suos habere. In hoc Bago nulla urbes
occurrunt, sed oppida duntaxat et Vici. Notantur hic

1. Suintia: Desowitz, Desowitz, Desowitz: Oppidum Bagoi, cui
nomen tribuit, Caput, positum loco ameno intra praesatos mon-
tes ad Muttam: Muttam: annum in Argovia, ad orientem Lacus
quatuor Urbium, 2. miliaribus Helveticis ad ducatum a Lu-
cerna, et 3. ad occidentem a Glarona. Publicis aedificiis cum
privatis tum publicis superbit. Ecclesia parochialis S. Martini
manupata et Praetorium videri merentur. Adhuc etiam

trina & P. Capucinorum Coenobia, et unum Monialium. Anno 1642, 15. Aprilis, qua Dominica Paschalis fuit, hic grave exortum est incendi- um, que 40. ades unam Ecclesia et Prætoris perierunt. In hoc oppido Conventus provinciales aguntur, et Regimen 60. personis cons- tans sedem habet. Cives egregie morati sunt, ac inter eos multi nobiles numerantur. Id quoque memoria dignum est, quod hic an. 1308. Eodem Helvetiis data fuerint initia, et hujus Reipublice fundamentum positum.

2.º Kusnaum |; Ruisnach, Ruisnach et Ruisnach |; Castrium cum Pago ad Lacum Lucernensem situm milliari ad Euro. Aquilonem à Lucernâ, et duobus ad Canum à Surtia. Olim Comitibus Habsbur- gici postea Ducibus Austriacis paruit. ad illud an. 1307. Deducatur Wilhelmus Tell, cum è navis prosiliens in lacu vicinam rupem se rece- pit. Non procul ab hoc Castro locus ostenditur, in quo idem Wilhel- mus Gesslerum Præfectum Uriensem sagittâ trajecit, anno 1352. Austriaci illud occupaverunt et incendunt.

Kusnaenses ex ipso cum Surtienses Austriacorum jure per om- nia liberi fuerunt; verum cum extraneos Mercatores, qui sal alias- que merces hæc vehabant, iniquè gravarent, querelâ hæc de se ab ipsis ad Surtienses delatâ, tum hi malo isti remedium elaturi Kusna- censis Satrapam proposuerunt. Postmodum Jure pristinum reu- perare libertatem, exceptâ jurisdictione criminali senatâ, quam Thesaurarius Surtiensis administrat.

3.º Brunnum sive ad Butemum |; Brunnon vel Zim Brunnon |; Castellum ad Lacum Lucernensem, ubi Mulla |; Mulla |; fluvius in idem univit, et à quo vetus quædam Nobilis familia nomen gerit, 1600. passibus ad austrum à Surtiâ. Notatu dignum videtur, quod in eo tres Sclavici Urbes an. 1315. 7. Decembris ultimo foedus suum juramento confirmarunt.

4.º Eremitus de parva Matris, Eremitus Helvetiorum, Eremita- rum seu D. Virginis ad Eremitas Canobium |; Einsiedeln, Einsiedeln, vel Marion = Einsiedeln |; perbergans, quilibet, celebre et an- tiquissimum necnon principale Ordinis S. Benedicti Monasterium, in valle montibus obrita ad Albam fluvium duobus justis milliari- bus germanicis versus Septentrionem à Surtiâ positum. Olim vasta necnon inunctis et arboribus densa solitudo erat, ad quam Meginarus sive Meinradus Comitum Zolkeranorum et Sulgenti- um Stemmate natus ex Angia Dirite, ubi Monachum induerat, solitudinis amore discedens secessit, ac postquam ibidem per 33. annos anachoreticam vitam in omni sanctitate duxisset, tandem an. 963. à duobus latronibus interemptus est. Statim ad ejus tumulum et B. V. Maria effigiem, quam ex Angia Dirite lacum hic asportaverat, miracula crebro patrata fueris, quo- rum famâ percrebescente, tum undique fideles ad hanc ere- mum devotionis causâ confluerent, tandemque an. 935. vel, ut alii volunt, 944. Elshardus Monachus, ex loco Monasterii- um fundavit ac B. V. Maria dicavit, quod opera Heouranvi Suevia Ducis consanguinei sui Imperator Otto Magnus multis prædiis ac privilegiis auxit. Ad illud non nisi prima nobilita- tis alumni admissi fuerunt usque ad an. 1526. quo Conradus de

6: non
habe
fact
i nota
scopia
Ditzel
ordine
ogora
Bage
ha
habet
by
Siri
on
natio
fac
con
liber
in
lamin
atque
atis
us
er
ad
at
at
lis
fm
per
Sui
tes
ui
mon
a lu
s cum
tium

Hohen Rechberg ultimus è nobili Stammate Abbas Dium Supremum obiit.

Monasterium istud longo tempore sub tutela Dium Zaringensi-
um, et Supremo Imperatorum Dominio fuit: verum quibus his catin-
tis Abbas et Monachi Comites Raperswilerenses in Advocatos suos et Defen-
sores elegerunt, quibus Comites Halpurgii deinde Archiducis Austriae suc-
cesserunt; nec tamen ipsi in Monasterium Domini alieni, jus ulum fuit,
quippe quod quantum ad temporalia solos Imperatores tanquam Dominos
suos agnovit, unde etiam Imperator Rudolphus I. Halpurgius Ul-
ricum de Vinide ipsiusque successores Abbates Dato Tiguri an. 1274. Diplo-
mate S. R. I. Principes creavit; Dominum obiit, quin Helvetii, post
devotos prope Sempachium an. 1386. 9. Julii Austriacos, toto Vinide-
lensi subacto tractu incolas illius adhibi praestandum fidelitatis juramen-
tum adegerunt; Denique post initium Saeculi XV. ab Imperatore Sigis-
mundo Luxemburgico in ipsum Monasterium jus advocatiae obtinuerunt:
obtulerunt Monachi et haec de re. an. 1430. quod cum Imperatorem
quosdam suas deposuerunt, quo ipsi tanti ponderis vis sunt, ut anno se-
quenti Ueberlinga patentibus litteris declaravit, jus advocatiae in
Monasterium Vinidense Helvetiis ab ipso collatum haud subsistere, ut
quod contrarium esset illius iuribus ac immunitatibus. Helvetios ta-
men hoc advocatiae iure haud cessasse vel inde patet, quod an. 1526.

Conrado de Hohen Rechberg ultimo nobili prosapia Abbate è rivis subla-
to, multoque nobilium Monachorum, qui à primo huius Coenobii fun-
dationis tempore, illud incolerant, superstite; Is quippe catin-
tis Monachis omnibus Monasterii proventus in proprium commodum ver-
terat, conditis saecularibus Presbyteris, qui in eo divina peragerent
officia: Tum Helvetii juris Advocatiae titulo Monasterium oc-
cupaverunt, constituto Administratore, qui illius redditus curaret; quod
in Suisiis aliisque foederatis haud probaretur, hi è S. Gallo Ab-
batem postularunt et obtinuerunt. Is apertis hanc aliquot probata
vita Religionis Monasterium institutum et regularem observantiam in
hac saeva aere restituit, qua adhuc ibidem vel maxime floret. ~~atque~~
~~Totius saeculi saecularis officii huiusmodi proventus ad hunc usque~~
~~Collegium fidelium constituitur.~~

Ab eo tempore Monasterium istud sub Baigi Suisiis tutela perman-
sit, ac longe lateque per Europam celebratur, et ad illud undique fi-
deles accurrunt B. V. Mariam Thaumaturgam veneraturi, cuius lignea
effigies in exigua capella ab ipso met Christo, quod ajunt, consecrata
necnon marmore vestita et intra porticum et amplum Coenobii Tem-
plum non procul ab ipso introitu collocata publica venerationi expo-
nitur.

Fuerunt saeculo patris Patres Societatis Jesu Bullam à Sum-
mo Pontifice obtinisse, qua Abbati praecipiebatur, ut illos in
administratione famosa peregrinationis huius Monachis haud suf-
ficientibus operam collatos admittet. Advenerunt igitur haec
praestantes Jesuitae, Bullamque suam exhibent. comiter quidem
ab Abbate suscepti, nec tamen ad ullam functionem Ecclesiasticam
admissi; missa dein ab illo Romam verà rei huius informatione,
ejusdem Summi Pontificis iussu abscedere debuerunt, relicta
solis Monachis peregrinationis huius administratione.

Ceterum in hoc Monasterio multi prodere viri cum scientiarum
virtute tum morum pietate celebres, qui ad Infulas Episcopales et
Abbatiales promovari meruerunt: si enim debet S. Wolfgangum

Ratisbona; Warmannum et Arnoldum Constantia; Bernarum
 Comensis, Udalicum et Hermannum Curientis Ecclesia Intuites.
 Hermannum S. Galli Conobium; Henricum Hirsangia; Hartman-
 num et Bonifacium Trararia; S. Adelgottum et Thuringum Diser-
 tina; Reginaldum Muri; Ethiconem Ebersperga; Theodori-
 cum Augusta; S. Adelhelmum ac Trovinum Mons Angelorum;
 Notkerum Zwisalta; Waltharium et Sigefridum Petri Dominus
 Abbates.

Perreginantium ad hanc sacram Eremum conuulsis occasione pene
 pra foribus Monasterii et Ecclesia cauitatum fuit praesentium Op-
 pidium ab eis, quibus huc sedem suam figere commodum fuit.

In eo an. 1495. natus perhibetur Philippus Aureolus Theophras-
 tus Bombastus non Hofmannus dictus, celebris
 Medicus et Alchymista, qui lapidem Philosophorum inuenisse
 dicitur. Obiit Salisburgi an. 1541. aetatis suae 48.

5° Lachum | Lacum: | Oppidum in littore Lacus Tigurini posi-
 tum 4. miliaribus Germaniis ad aquilonem à Suintia. Caput
 territorii, quod Marchia sive Terminus Helveticorum vocatur: sive
 Marchi: | nuncupatur. In eo plerumque provincialia celebrantur
 Comitia. Multis gaudet immunitatibus. Naves Tiguro venientes
 hic appellari solent. An. 1712. Tigurini adversus quinque Pagos Catho-
 licos, beligerantes illud occupaverunt, et eodem anno restituerunt.

6° Gersovia sive Gersavia | Gersau, Gersaus, Gersau, Gersau: |
 oppidum ad ripam Lacus Lucernensis pontum, miliaribus quatuor ver-
 sus Occidentem à Suintia. Ab immemorabili tempore Speciem ex-
 habet libera neminiq; nisi soli Des Subjecta Reipublica, sub tu-
 tela tamen quatuor Sylvaticorum Pagorum, Lucernensis nempe,
 Uriensis, Suintiensis et Subsylvaniensis. In eo supersunt documenta
 de an. 1359. quibus aperitur fit, quatuor memoratos Pagos eodem
 anno cum Civibus Gersoviensibus tanquam sibi similibus foedus pe-
 pigisse eosque sibi socios iunxisse. Oppidum hoc proprium ha-
 bet Praetorem et Senatum, alia et Capta gaudet jurisdictione. Cau-
 sas criminales 27. Septem Judices, quibus triplex Senatus constat,
 definiunt. Summum Imperium penes totam Communita-
 tem residet, qua communiter singulis annis conventum celebrat.

Olim Oppidum istud Domini Austriae parit, ac ab eis Nobili-
 bus de Moos Civibus Lucernensibus oppignoratatum fuit et nun-
 quam redemptum. Tandem an. 1390. iidem Nobiles ipsismet Gerso-
 viensibus omnia haec in illorum Oppidum sibi competentia iura pro
 summa 690. librarum Helveticarum vendiderunt. Imperator
 Sigismundus an. 1423. Basilea omnia Gersoviensium iura confi-
 mavit. Solent etiam vicini quatuor Pagus Catholici hic age-
 re Comitia.

§. III.

De Sylvania seu Subsylvania, vel
 Pago Subsylvaniensi.

Sylvania seu Subsylvania, Civitas seu Pagus Sylvaniensis, vel Sub-
 Sylvaniensis | Cantoni Unterwaldi: | foederis antiquitate tertius ordine
 versus Status, et in Argovia positus. Limites ejus sunt ad Orientem La-
 cus Lucernensis, et Pagus Uriensis, à quo praesertim montibus se-
 paratur; ad Meridiem Pagus Bernensis a quo Roonius: | Boen-

4. mons

nisi: sigillum distinguit; ad occidentem Bagus Lucernensis, à quo monte. Tractus seu Bilati seceditur, et ad septentrionem Demus quatuor Urbium locus, qui illum à Suisia secedit.

Verisimile est Bagum hunc nomen habere ab Alpibus et Silvis, quibus velut montibus cingitur. Primum hanc locum ac Urivensis et Suisi-ensis Bagus à Tauricis et Cimbris, postmodum autem à Romanis possessus fuisse dicitur. Sylvis et montibus repletus, victumque ei prae-cipue praebeat res pennisia. Ejus longitudo est 8. miliarium, lati- tudo 2. m.

Vari in illis locus occurrunt, inter quos praecipui sunt quatuor Sylvaticorum Urbium seu Lucernensis; Alpnacensis, qui rarus est prae-; Lungulensis; Linggorn = Ort; prope Lungulam; Rudenensis prope Rudicum; et Sarnensis prope Sarnam. Praeter illas sunt in caelestis montibus adhuc alii minores, ut Melanensis; Molis = Ort; Treblensis; Zoubke = Ort; p. Fluvii, quibus irriga- tur sunt Alpha; Di = Ort; et Mala; Di = Ort; p. ~~Totus~~ ~~sub~~ ~~regio~~ ~~est~~

In illis montibus sunt etiam vari fontes Majales; Maj = Brun- non; dicti, quod initio mensis Maji fluere incipiunt, et in autumno callescent, cum enim ex liquefacta nive et pluvia nascantur, tum necesse est, ut ubi nix liquefieri et pluvia cadere desinunt, et ipsi fluere cessent; unde propter aliqui miraculum huc praetant. Quibusdam in locis, ut Stantii et prope Sarnam in Valle Melensi; Molis = Ort; p. occurrunt venustum nigrum marmor venis albis imbe- tum, ferri fodina et celestis fons medicinalis sulphure vitriolo ac alumine impregnatus.

Totus Catholicae Religionis addicitur, Regimen ejus Democratium est. In duas, earumque amplas, vales dividitur, quas series montium arboribus contractorum Carna Sylva; Ron = Wald; mun- cipatorum separat. Haec divisio, quam natura efficit, Regimini partitioni dedit ansam: nam etsi quantum ad externa negotia binae vales ista unicus Bagus sint, quoad interna tamen in duo Corpora seu Communitates dispartuntur, quarum quaelibet proprium Praetorem, Senatum, Ministros seu, ut vocant, Officiales et separatim territorium habet, atque privatim conventus publicos agit.

Haec binae Communitates, juxta situm, quem tenent, divisi ~~et~~ ~~se~~ ~~solent~~ in Supra-Sylvaniam seu Superiorem; Ob dem Wald; et Sub-Sylvaniam seu Inferiorem; Nid dem Wald sive Untro Wald; et quia haec altera amplior est et potentior, hinc etiam ab ea totus Bagus Sub-Sylvania nuncupari communitate solet.

Olim utraque unicum duntaxat Corpus et Communitas erat, pro- ut prodit vetus publicum Stantii; Stantz; praecipui Sub- seu Infe- rioris Sylvaniae Oppidi sigillum, in quo haec leguntur: Sigillum Uni- versitatis hominum de Stannes Vallis Superioris et Inferioris; at ubi an 1152. inter ambarum harum Vallium incolas occasione injus- tam subsidii ab ipsis praestandi, his et contentio orta est, eo res perducta fuit, ut sese ab invicem separarent, quae separatio ad hanc usque diem perdurat.

Antehac totus hic Tractus ad vetus Benedictinum Lucernense Monasteri- um, quod jam ab aliquot saeculis in saulare Collegium Canoniorum mun- tatum est, pertinuit; circa an. 1390. vero Imperatoris Alberti I. Austri- aci factus est, cui ministros praefecit, quorum iniquas vexationes et crudelitates tolerare haud amplius valentes, duobus motu seditione

arma capserunt et Bagis Surtiensis et Uriensi vicinis suis, quos eadem ca-
lanitas premibat, se junxerunt, nonnon celebri Morgartensi proelio inter-
fecerunt, tuncque nobiles, qui magnos at numero apud ipsos erant, solum
vertere coegerunt.

Subsilvani proprias Praefecturas seu Dynastias nullas habent; at cum
aliis undecim personis nomen Bagis (excluso nem-
pe Abbatis cellensi) participant Praefecturas Lugarnensem, Le-
carnensem, Mendrisianam, et Madianam. Cum Septem veteri-
bus et Abbatis cellensi Vallem Rhenanam, Turgoriam, Comitatum
Saronaganensem et superiores Liberas Dynastias. Superioris Syl-
vaniae Communitas cum Uriensi et Surtiensi Bagis Dominatur
Praefecturis Bilibitionensi, Valli Plencia, et Ditioni Riparia.

Ceterum Subsilvani moribus, vestibus et victu antiquitatem
exhibent. et, quod jam diximus, an. 1307. et 1338. unum Uriensi-
bus et Surtiensibus Helveticae Republicae fundamenta jecerunt.

In Valle Inferiori notantur
1° Statio seu Stantium | Stanb, Stan, Stanb vel Staunob: |
amplum Oppidum olim totius Sylvaniae, modo autem et post utrius-
que Vallis Separationem Inferioris duntaxat Caput, duobus ferme
milliariis Germanicis ad Evonotum à Lucerna, et uno à qua-
tuor Urbium Sylvaticarum Lam positum. Idem nomen accipisse
quidam volunt à Romanis Christianis quibusdam, qui Imperatorum
Neronis, Tiberii, Caligulae, p. tyrannidem declinantes tandem post
longum iter primum hic substitisse dicuntur, indeque locus Stan-
tium seu Statio, ipsi vero Stantes vocati fuerunt; quemadmodum et,
prout verisimile est, alia hujus Bagilora ab eisdem Romanis no-
men hauserunt, ut Saxula | Saxlon: | Bucca | Buiff seu Buepton: |
id est, Vallis fauces; Lungula | Lungron: | quo vallis angustiam
significare soluisse videntur. Varia in hoc Oppido aedificia sunt
civilia et Ecclesiastica, quae videri merentur, ac praesertim novum
Templum columnis et Statuis marmoris ornatum.

2° Intra Stantium Milliarium Gallico versus occidentem ostent
videtur à Stantio extant rudera Castri Rotzberg dicti ab Alberto
1. Imperatore Austriaco excitati, quo Subsilvanenses in officio
contineret. Idem ipsi an. 1308. exciderunt.

3° Infra Stantium versus Septentrionem et ad litus quatuor
Urbium lacus occurrit vicus una cum portu, qui Stantii portus
| Stanb = Stan: | vocatur, proprie forum est Stantiensis mercatus,
ac ibidem omnis generis vidualia et merces à vicinis locis adacta
venum exponuntur.

4° Milliarium ad Afrimum à Stantis locus est, qui vicus vastus | Od
wilro: | dicitur, prope quem anticum est Vallis Draconis nomen
patum, quod olim ibidem terribilis Draco fuerit, qui immense re-
gionem populabatur, et à nobili viro Winkelriedt nomine
interfectus est.

5° Beckenrieda | Beckenriedt: | vicus ad Lamum Lucernensem
in confinis Uriensis et Surtiensis Bagorum, milliari Germanico
ad orientem à Stantio situm. Hic est appulsus navium à Bagis
Uriensi et Surtiensi adventantium. In hoc vicu quatuor
Urbes seu Bagis Sylvatici Lucernensis, Uriensis, Surtiensis, et Sub-
Sylvanensis in gravibus negotiis speciales conventus agere solent.

6° Mons Angelorum | Engelberg | Celebre Benedictinorum Con-
vium in altissimo hujus regionis monte positum in confinijs pagi Urien-
sis, duobus miliaribus Helveticis versus Austrum à Stantis.

Illius Dominium circa limites Bernensis et Urensis pagi ad duo circi-
ter miliaria porrigitur, ubi in quibusdam montium antris argenti
vena occurrunt. Fundatum perhibetur an. 1120. à Conrado
Libero Barone de Sedenbeuren; quam fundationem Callistus Papa
III. et Henricus IV. Imperator confirmarunt, Monasteriumque
multis auerunt privilegijs, concessa eidem et Abbati in toto illius
tractu omni palerastica aique ac saulari jurisdictione; eandem
quoque Montem Angelorum diti voluerunt. Ipse Fundator
Crispianus Monachus induit, et an. 1126. à raris quodam con-
sanguineo suo, qui egrè tulit, quod tam amplum dominium
Monasterio donasset, trucidatus est.

Convivium istud bis incendio perit, scilicet an. 1202. et 1305.
Liberum est et à nemine pendens sub tutela tamen Bagorum
Urensis, Surticensis et Sublivanianis. Ad hanc usque diem
val maxime floruit.

In Superiori Sylvania occurrit

1° Sarna | Sarnon | Oppidum Superioris Sylvania Caput. Situm
est ad ripam cuiusdam lacus et Alpha | Rar | fluvii, miliaribus Helve-
ticis ad Africum à Stantis. Olim in eo fuit Axa Sides Praefecti
ab Alberto I. Imperatore constituti. Illam an. 1308. incolae de-
moliti sunt. In omni circa lacum hunc regione videntur
conspiciuntur variorum Castellorum, quae tot fuerunt Nobilium,
quibus olim ipsa abundabat, domicilia.

Sarna adest celebre Santimonialium Ordinis S. Benedicti
Monasterium sub directione Abbatis Montis Angelorum, in
quo usque 100. Virgines numerantur. Initio contiguum
fuit eidem Montis Angelorum Convivio à quodam sacerdote
Bucensi fundatum et an. 1254. ab Eberhardo Constantiensi
Episcopo consecratum, at ubi an. 1449. penitus in flammam
abiit, Sarnam translatum et ibidem restauratum fuit. Buc-
ca ~~ca. 2000. passus~~ | Buisfl vel Bucatom | Oppidum est Superioris
Sylvania ad lacum Lucconensem leuia Gallia à Stantis posi-
tum.

2° Saxula | Tarpolan, Tarpoln | Oppidum supra Carnam Syl-
vam | Ron = Waldn | duobus ferme miliaribus germanicis ad
austrum à Stantis, et uno ad euonotum à Sarna positum.

In eo natus est celebris Eremita S. Nicolaus de flue. hic
primam militiam secutus est; ex ea rediit superum patria
sua Magistratum sapinus oblatum constantiter respexit; tandem
altioris vitae desiderio succensus, relictis conjugis et liberis in vicinam
Melaniam valis | Molis | Ital. | eremum secessit, ibique prope viginti
annos inuitata austeritate sine corporali cibo potuque solo
Santissimo Eucharistia sacramento singulis saltem mensibus se-
mel refectus vitam egit. Obiit an. 1487. die 21. Martii S. Be-
nedicti Parva aetatis sua 70mo. Sarcophagus eius corpus an. 1679.
Saxulam translatum in eisdem oppidi amplis et venusto nemore
marmoris, statuis ornato templo ante summum altare in

tumulo marmoreo conditum fuit.

3° Melensis Vallis | Muls-Pfalz | Stantis ad Austrum sita est non procul à Sarona, vel ob id memorabilis, quòd ibidem Saule XIV. quidam rusticus Annotinus nomine Landenbergi Subsylvania Praefecti ~~voluptuosis~~ vicarium wolffenschies dictum, quòd usorem suam corrumpere voluerit, à Sylva veridicus advata in caput levari torcularit, siquè haud levi Helvetico foveari et ab Austriaca Domo defactioni dedit occasionem. In hac valle non procul à Sarona estat paucis, in S. Nicolaus de Blue 20. prope ultimos vite sua annos tradidit.

4° Alpenachium | Fillymanf | Pagus cum portu ad ripam laeus quatuor Urbium et radices caelii et praerupti montis, ubi nares à ventis tuto quiescunt, situs militari germanico ~~versus~~ versus Aquilonem à Sarona. Hic estat adhuc rudera veteris Castellii, cui Habysurgium nomen fuit.

S. IV.

De Pago Lucernensi.

Pagus Lucernensis | Iso (Canton Lucerne) | Corporis Helvetici antiquitate quartus, dignitatis autem ordine tertius, post Bernensem et Tigurinum Pagorum Helvetia maximus et Caput Catholicorum, in Argovia situs. Limites eius sunt ad Orientem Pagi Subsylvaniaensis, Suetiensis et Uriensis; ad Austrum, Ovidentem, et Septentrionem Pagus Bernensis et provincia seu Praefectura Libera, Eius longitudo à Septentrione ad Meridiem est 9. miliarium germanicorum, latitudo ab Occidente ad Orientem 5. et amplius.

Illius plaga australis montosa est et Alpium principium; in plaga vero Septentrionali occurrunt campi, prata et silva, nulla tamen vineta. Universum ~~est~~ formenti fertilis est adus, ut vicinis Pagis de eo providere valeat. Admunt etiam fere venatica praesertim in monte frato; Traumont; et in Tractu Entlibuchensi; Entlibuch; ajunt in Caerchia Schwoffensi ipsa ferri fodinas.

* Mons iste vulgò Mons Pilati | Pilatus Berg | dicitur. De eo vid. inf.

In hoc Pago seu Cantone Laeus desinit, qui Lucernensis vel quatuor Pagorum seu Urbium Sylvaticarum Laeus munitur, eo quòd ab ipso abluantur ipsique Pagi isti ad ipsius littus sunt collocati, Lucernensis quidem versus Aquilonem, Uriensis ~~est~~ versus Austrum, Suetiensis ad ~~occidentem~~ ortum, et Subsylvaniaensis ad occidentum. Laeus iste ab Euroto ad Caerum porrigitur, et à Rusa | Rusp | flumine trahit originem, quod ab Uriensi Pago profluens ~~est~~ prodit; forma crucis figuram habet, et circa medium latus angustus est. Biscium dicitur est, ejusque longitudo est 8. justorum miliarium, latitudo Inonem et amplius; variis in locis praeruptis et praeruptis rupibus stipatur, qua rupicaprarum et capreolorum aliarumque huius generis ferarum sunt receptacula.

* si non procul ab Altorfio dat initium ~~est~~ illum - que profluent Jemum lucerna ex illis erumpit;

Pagus iste totus Catholicis sacris addictus est, ejusque Regimen Aristocraticum, summaque potestas residet penes 100. virorum Senatuum, qui in majorem seu superiorem, et minorem seu inferiorem distribuitur. In varias Praefecturas seu Satrapias dividitur, quarum aliqua interna, externa alia vocantur; interna sunt;

quarum Satorpa in Urbe Lucernensi morantur, extrema vero, in quibus Satorpa, quamvis perdurat illorum officium, personaliter demorari tenentur. ~~Ita~~ In his Satorpas constituntur partem Superior, partem Inferior Senatus.

Orator Lucernensem alii adhuc retant in hoc Bago cuiusdam Laus, nampe Sempachensis, vel Surajensis, et Haideggensis, cuius pars in Libras Praefecturas porrigitur, p. p. Praecipui qui illum perfluunt amnes sunt Rusa (: Ruz): qua in Bago Urnensi scaturiens atque versus aquilonem fluens Lacum efficit, qui Lucernensis huius quatuor Urbium dicitur, prout prius annotavimus, atque intra Lucernam urbem ea illo prodit. Emma (: Emmat): Major et Minor, Suva (: Suva) seu Suro (: Suro). Notari merentur hic

1. Lucerna sive Luceria (: Lucern): totius Bagi Metropolis, pulchra admodum ampla et consimile adificata et à strenuis civibus multaque nobilibus familiis habitata, inter montes ad ripam lacus, qui ab ipsa Lucernensis seu quatuor Bagonum vel Urbium Sylvaticorum dicitur, ubi Rusa fluvius lacus ex eo prodit ita, duobus miliaribus Germanicis ad Aquilonem à Stantis. Glacem Rusa in binas partes inaequales dividit, quae tribus pontibus jungitur. Praeter hos tres pontes quatuor huius numeratur, quo Lacus brachium jungitur, et ope vias à Majori Urbe ad Culeriam S. Leodegarii pervenitur. Horum pontium duo majores et minorum alter sunt sublimi, tacti, necnon elegantibus picturis ornati, consuetaque civium ambulata. Amplam faciunt quamplures hostes intra muros illius contenti, qui proinde obunt, ne populosior sit. Situs ejus commodus est et pulcher; atque per illam via est in Italiam, et inde in Helvetiam. Urnenses, Surtenses et Subilvanenses illius forum mercatus frequentare solent. In ea etiam resident Nuntius Apostolicus, Hispania et Sabaudia Legati.

Circa Urbis huius originem nihil certi potest definiti. Verisimilius est, quod Pharus seu turris in lacu juxta pontis, medium qui pons Sacelli dicitur, medium collocata, et à viis summitate nocturno tempore latera lumine instructa, porrigi solebat, quod navigantibus prolueret, lacusque ipsius opportunitas primos incolas huc attraxerit, ac Urbi dederit initium; ubi autem saeculo VII. Monasterium Benedictinum, nunc Canonorum S. Leodegarii Collegium à Richardo et Roberto fratribus et Suevia Ducibus huius loci fundatum et exaltatum fuit, tunc Urbs tam quoad aedes quam incolas magna sumit incrementa.

Antiquitas Luceria nuncupata fuit, prout colligere est ex Diplomae Lotharii Francorum Regis an. chr. 698, edito, quo dicti Monasterii fundatio confirmatur, ~~et~~ in quo Monasterium Luceria vocatur. Num autem nomen istud ~~id est~~ derivatum sit à Luca vel à Luceria antiqui Helvetiorum Turis Argatonigis, ut Julius Caesar meminuit, filia, sub quo, prout aliqui narrant, veteres Helvetii Urbes suas, et vicos et oppida combusserunt sedes meliores in Occitania et Provincia questilli; ~~sed~~ aut an jam illa stante Urbs huc steterit, solida haud probari potest. Hodiernum vero illius nomen prout dubio à Lucerna Phari, de qua superius locuti sumus, procehit.

Lucerna quemadmodum reliqua Helvetiorum Urbes, et Provincia post eorum à Galia reditum Romanis, tam Francorum Regi-

bus paruit, et Alemannia Ducatu adjecta fuit. *Contraodium S. Leodegarii Abbas* à *Pipino Francorum Rege* obtinuit illius dominium obtinuit, quod dein ab eodem *Pipino* unicum *Monasterium* ipse *Abbate* *Murbacensi* in *Alsacia* ad *piam* *coneam* traditum fuit, penes quem et *Successores* eius permansit usque ad an. 1298. quo *Berchtoldus Abbas* sub *potestate* *necessitatis* et *indigentia* *Urbanum* *hanc* *una* *una* *illius* *Tractu* *Imperatori* *Alberto* *I.* *Austriaco* *capit* *receptis* *pro* *ca* *quatuor* *pagis* *in* *Alsacia* *et* *Summa* *200.* *marcarum* *argenti.*

Cum brevi post *Vienses*, *Suitienses* et *Subsylvani*, quod à *Bohemis* *Austriacis* *utro* *modum* *in* *elementis* *haberentur* ac *de* *preme-* *ventur*, *austriacum* *regnum* *ad* *arma* *convolantes* *excitare* *coepissent*, *tum* *Lucconenses*, quos *Austriaci* *opent*, *hic* *persecuti* *sunt*, *conti-* *missique* *per* *Launum* *in* *invasionibus* *omnem* *comitatum* *ipfis* *intulere* *erunt*, *eorumque* *commercium* *sufflaminarunt*, ac *penè* *ad* *extremam* *redigere* *calamitatem*, *quin* *tamen* *Austriaci* *vel* *tantillum* *malis* *hinc* *obviarent*, *oppo-* *nit* *potius* *hybernis* *et* *cautionibus* *permeant*. *Lucconenses*; unde *hi* *sibi* *ipfis* *consulturi* *proprio* *motu* *et* *autorita-* *te* *cum* *his* *tribus* *pagis* *pacem* *concluserunt*, *que* *an.* *1321.* *vel* *1322.* *vel*, *ut* *alii* *volunt* *in* *perpetuum* *foedus* *conversa* *fuit.* *Ab* *eo* *tem-* *4* *1332.* *pore* *Libra* *Helvetia* *Urbs* *una* *cum* *hac* *territorio* *permansit.*

Memorabiliora hujus *Urbs* *edificia* *sunt* 1° *Collegiata* *S. Leode-* *garii* *Ecclesia*, *que* *olim*, *prout* *supra* *memoravimus*, *Ubi* *didit* *incrementa* *ejusque* *celebritatem* *auxit.* *Initio* *Monasterium* *Benedictinum* *fuit* *sub* *finem* *Saeculi* *VII.* *à* *Vigardo* *Monacho* *Roberti* *Suevia* *Ducis* *fratre*, *hujus* *sumptibus* *erectum*; *quod* *postno-* *strum* *ea* *estate*, *qua* *variorum* *Conobiorum* *Monachi* *regularis* *obser-* *vantia* *potasi* *abjecto* *causis* *Canonici* *facti* *sunt*, *com* *vesti-* *gis* *in* *harenis* *in* *Collegium* *Canoniorum* *saecularium* *transmutatum* *est.*

2° *Ecclesia*, *quo* *Bula* *dicitur*; *hac* *anno* *1633.* *in* *men-* *dis* *penitus* *consumpta* *est*, *ac* *postmodum* *magnifice* *restaurata* *fuit*; *muralis* *campanarum* *in* *ambobus* *ipfis* *campanilibus* *concordantia* *et* *har-* *monia*, *nequon* *magnum* *organorum* *paucorum* *opus* *au-* *diri* *merentur.*

3° *Patrum* *Minorum* *Ordinis* *S. Francisci* *Con-* *ventualium* *Coenobium* *an.* *1223.* *erectum*: *vix* *hujus* *Sani* *Ordinis*, *qui* *an.* *1200.* *ab* *Innocentio* *Papa* *III.* *confirmatus* *fuit*, *antiquius* *mo-* *nasterium* *reperire* *est*; *ajunt* *ipsum* *S. Franciscum* *in* *eo* *aliquandiu* *de-* *moratum* *fuisse.* *Cum* *post* *initium* *Saeculi* *XV.* *quidam* *Sebas-* *tianus* *Hoffman* *ex* *excellentibus*, *ut* *fertur*, *ejusdem* *S. Francisci* *Ordinis* *Monachus* *Scaphusis*, *ubi* *in* *colas* *ad* *Sentanda* *et* *Winglia* *dogmata* *in-* *duxerat*, *huc*, *idem* *postaturus* *venisset*, *Stromia* *ei* *obstitit* *P. Nico-* *laus* *Muronius* *Juris* *utriusque* *Doctor*, *namque* *hujus* *Coenobii* *alum-* *nus*, *atque* *urbem* *ejusque* *cives* *in* *avita* *religione* *retinuit.* 4°

Collegium *Societatis* *Jesu* *Patrum* *sub* *Gregorio* *Papa* *XIII.* *qui* *an.* *1572.* *usque* *ad* *an.* *1635.* *robore* *Ecclesia* *praefuit*, *à* *Nobili* *Boffer*, *orum* *familia* *operam* *conferente* *Magistratu* *constructum*: *illius* *vero* *Ecclesia* *primum* *an.* *1577.* *edificata* *fuit*, *at* *à* *Nuntio* *Apostolico* *Odoar-* *do* *Cybo* *Messa* *Princepe* *et* *Archiepiscopo* *Selenicensi* *in* *honorem* *S. Francisci* *Xaverii* *Urbs* *et* *provincia* *patroni* *consecrata.* 5°

Sub *idem* *tempus* *perpulchrum* *Virginum* *Congregationis* *S. Ursulae* *vel* *Ursulinarum* *Domitium* *edificatum* *est.* 6° *Patrum* *Capucinorum* *Coenobium* *à* *Nobili* *viro* *Casparo* *Boffer* *extra* *muros* *fundatum.* 7° *Monasterium* *S. Annae* *an.* *1613.* *pro* *Muria-*

ingulis
donari
latapas
leus,
par in
um per
rity et
u qua
ceriam
riva. De
olis, pul
is, eibis
ipam
bium
t'itas,
ft
ibus jun
as leus
riam
es et
cturis
cunt
hant,
tque
1613,
lave
ia
riki-
han
te
nod
nos
leu-
i. leu-
a du-
quod
iplona
oste-
luc-
in it
ipis, in
ant, or
his nobis
de alia
um via
is lout
-Povra-
an Regi

libris Ordinis S. Clara introitum. 8° Herodochia duo, quorum unum ann. 1568. alterum 1584. excitata fuisse. 9° Historium seu Basilica civilis: in ea ostenditur effigies uniusdam gigantis, cuius ossa an. 1577. sub armosa quere non procul ab urbe inventa fuerunt, an quorum magnitudine conjectum est, illius proceritatem 19. pedum fuisse. 10° Armentarium; in eo ostenduntur 12. tormenta bellica, quae Lucernenses Bernatibus proelio prope Vilmingam anno 1658. devictis eriperunt, et Comes Nobilis de Erlach, qui tunc Bernatum caecitui proerat. p. p.

Anno 1725. Nuntium Apostolicum inter et Magistratum Lucernensem gravis liberta est dispensatio occasione ^{ne} uniusdam Barochi, qui parochianis suis in festo Dedicationis Ecclesiae pagi, ne choros ducerent, inhiberet, quod tamen Praefectus seu Satrapa eundem permiserat, quem posterea Barochus, iuribus impetivit: et ad Magistratum Lucernensem delata, is Barochum repetitis vicibus intatum nec comparentem proscriptionis poenam mulctavit adeo, ut intra 24. horarum spatium solum Lucernense vertere coactus fuerit. Hanc Magistratus agendi rationem, ut qua iurisdic-tio Ecclesiastica violari videretur, indignans Nuntius Apostolicus Bapstensis urbe relicta Altorfium se contulit. Ipse summus Pontifex gravem ad eundem Magistratum scripsit epistolam, qua ei comminabatur excommunicationem nisi amandatum Barochum revocaret suoque Beneficis restitueret; verum haec comminatio Magistratum minime tenuit, nec à sua sententia abduxit: tandem an. 1727. oblata summi Pontificis Declaratione pacem ab eo obtinuit.

Lucerna in privata uniusdam civis domo aperatur lapis, quem circa medium saeculi XV. terribilis quidam Draco volitans egessit, unde et lapis Draconis dictus est; rotundam figuram ferre sicut globus, anhibat, marmore durior est, et novem uncias pendit: mira varios insanibiles morbos virtute possidet, ut pestem, sanguinis fluxum tam in viris quam foeminis, p. p. dicitur.

Anno 1761. 30. Julii hora tertia pomeridiana Lucerna fulmen sine ulla strepitu inivit in turrim, in qua 200. pubris nitenti centur pondia aservabantur, illaque tanto fragore disrupta, ut inde urbs tota convulsa fuerit, omnesque domorum fenestrae difractae: in hoc infortunis haec persona vitam amiserunt, aliae laesa fuerunt.

Nuntius Lucernenses turbulenti sunt ingenii, jamque lapis adversus Magistratum movere seditionem, ut an. 1571. 1683. et 1712. at inde nihil stulerunt praeter vanam commotionem et sacrificii munus.

2° Monasterium S. Urbani | (Cystr. P. Urban.) Celebre, opulentum, et olim immediatum Imperii germanici Ordinis Cisterciensis (conobium in extrema septentrionali Lucernensis pagi plaga in confiniis Bernensis pagi ad Rottam | Rott.) fluvium mittiar ad austrum à Zopkinga. Fundatum perhibetur an. 1148. sub Eugenio Papa III. et Imperatore Frederico I. Barbarossa seu Anobardo, à tribus fratribus Lutolpho, Ulmhero et Ulrico Baronibus de Langenstein, eo loco ubi nunc Rotta | Rott.) pagus cuique est, inde tamen ob agrorum penuriam an. 1194. in eum; quo nunc est, locum translatum.

Nomen trahit à vicinis S. Urbani Papae et martyris sacello vel statua cippo superposita. Innumera haec debet Archiepiscopis Austriacis seu Comitibus Habsburgis, Kyburgensibus, Trobergensibus,

Nellenburgensibus, Nidaviensibus, pp. Imperator Henricus VI.
 an. 1196. Monasterium hoc in suam et Imperii immediatam tute-
 lam suscepit. Anno 1258. à Solodorensibus civitate dona-
 tum est. Eodem anno à Wernhero de Lutemau, an. 1309. ab
 orthelpho de Uzingen, et an. 1374. ab Anglis sub illorum Duce
 Cufino capilatum fuit et incensum. an 1415. apud Bernenses,
 et an. 1416. apud Lucernenses, postmodum apud Suscessos, Zophin-
 genses et Biennenses jus civitatis obtinuit. an. 1513. incensum
 ejusdem Sublingionis in flammis abiit.

Ad illud pertinent in Turingia ditiones Harderou, Liebenfels
 et Schorschhofen. Junta regia via elegantes habet pis-
 cinas, quarum aliqua miliaris quadrantum ambitu suo aequant.
~~Idem illud in hinc usque vastis et hinc usque vastis et hinc usque vastis~~
~~et hinc usque vastis et hinc usque vastis et hinc usque vastis~~
~~et hinc usque vastis et hinc usque vastis et hinc usque vastis~~
 unguis, motus per totam regionem hinc usque vastis.

Monasterium hoc à nullo pendet neminique subiectum est;
 sub tutela tamen Lucernensium et quoviammodo Bernensium
 legit, apud hos enim vi veteris parti civitatis jure gaudet,
 ac quivis neolectus Abbas tenetur parti hujus renovandi et demum
 confirmandi gratia Bernam se conferre, ubi eadem tanquam Con-
 cili in magno Senatu locus et sedes datur; hac ceremonia ingen-
 ti pompa et apparatu peragitur.

Abbas Malachias Glibtz, qui an. 1706. 9. Aug. Abbatialem dignita-
 tem obtinuit, novam hujus Monasterii structuram molitus est, illud-
 que venusta admovim Eclesia decoravit.

3^a Berona seu Bernense Monasterium | Münytor in Oravjöv: |
 Celebre primum, ut quidam volunt, Benedictinorum* Monasteri-
 um, post autem Canoniorum secularium Collegium factum, quod
 à sua Eclesia hinc usque S. Michaelis Archangeli honoribus dicata S. Mi-
 chaëlis dicitur, ~~In ditione perhibetur~~ in finibus pagi Lucernensis versus Ber-
 nense territorium ferme miliari Germanico ad Euro-Aquilone-
 masum situm à Susca situm intra ejusdem locum nominis
 venustum et amplum necnon usque hinc abrimile Oppidum.

Fundatum perhibetur Saeculo X. à Berona Comite de Lutzburg,
 cuius filius ab Urso disceptus fuit, unde et ab
 ipsius nomine Berona seu Bernense Monasterium nuncupa-
 tum est. Ab ipsius Successore Ulrico Comite Lutzburgensi,
 imò ab Imperatore Henrico ad instantiam Imperatricis Agne-
 tis, iteam ab Archiepiscopo Austria Leopoldo, à Nobilibus de Grues-
 nanberg, Hünenberg, Schiffon, Hertenstein, Litzshoffen, se.
 multis proventibus auctum fuit. In eo 21. Canonici nuncu-
 rantur, et 14. Capellani.

In illius Eclesia catat tumulus ejusdem Canonici Joannis de
 Baldach Kilchberg Decani, qui anno 1348. aetatis sua 106. è
 vivis excepit. Vir iste, cum proceram aetatem attigisset dentes ani-
 lit caniticumque induit, tum ad proceriorem adhuc aetatem proce-
 rans novos dentes acquisivit, capillique ejus nigri facti sunt.

4. ~~perhibetur hinc usque vastis~~
 Acatholis usque vastis
 Perhibetur hinc usque vastis
 5. Solodorensum
 perhibetur hinc usque vastis
 usque vastis hinc usque vastis
 perhibetur hinc usque vastis

*Alii dicunt Canonico-
 rum Regularium supra
 Coenobium. |

Epistula sequens Epitaphium inscriptum legitur:

De Kihlberg canis edentatus Vacans,

Rursum dentavit, nigrescit, hic requiescit.

En hoc Collegio viri celebres probierunt, ac inter alios Hanovius, Gundelfingen, et Jodocus à Sydeman Lucernensis, qui an. 1482. Episcopus Valisid et Episcopatus Gratianopolitani Administrator fuit.

Oppidi Dominium extincta Comitum Lentyburgensium possessione ad Comitem Halysburgicam, quae postmodum Austriae dicitur, devolutum est, penes quam mansit usque ad an. 1415. tunc enim Lucernenses illud Friderico Austriaco, quam Sigismundus Imperator proseripserat, eripuerunt una cum suo Tractu, atque Praefecturam seu Satrapiam fecerunt, quae S. Michaelis dicitur.

Magistratus Lucernensis iure Advocatis in Brunense Collegium gaudet Praepositumque ac Canonicos constituit. Praepositus tamen Oppidi ipsi Dominatur, atque coregens Praefectus Dynastia S. Michaelis, unde et etiam illius redditus participat.

Ceterum memoria proditum est, Oppidum istud una cum Collegio et septem pagis an. 1352. à federatis Helvetiis, quibus bellum erat cum Domo Austriaca, combustum fuisse.

4° Suria, Sursejum, Sursea, Suxsea, et Surlaunm | Duro | Urbs angusta duabus vel tribus distant plateis, constans, et elegantifonte ornata, sita ad Suram | Duro | fluvium ubi à Lau, qui Sursensis aut Sempachensis vocatur, erumpit, miliarium Helveticum à

* Locus iste ad duo circiter miliaria protenditur, et semimilliarve latus est. ad ejus litus septentrionale Sursaja posita est, et australe Sempachium. In ipsius septentrionali termino Sursajit.

Sempachis.

Urbs haec univrsis gaudet privilegiis; nullus ei praest Praefectus provincialis. Proprium Praetorem et Magistratum habet, quem 32. Senatores constituunt, et qui causas criminales aequè ac Civiles Superius definiunt iudicis. Attamen Praetor, Thesaurarius, et Archigramatus singulis duobus annis Magistratui Lucernensi fidelitatis iuramentum prestare tenentur. Extra urbem jurisdictione distant civilis, seu, ut vocant, Passa frumentum, et cum causa agitur, quae 100. florenos excedit, ad Senatum Lucernensem provocare licet ei, qui causa cecidit.

Antiquitus ~~habita~~ Urbs haec sub dominio fuit Nobilis ejusdem familiae, quae ab illa nomen gerebat; deinde ad Comites Halysburgicos postmodum Archiducibus Austriacos pertinuit. An. 1388. Helvetii in urbem, quod ipsi adversus Comitem Austriacum erat, castrum eidem impendens occupaverunt et demoliti sunt. Tandem an. 1415. Urbs ipsa in Lucernensium potestatem venit. An. 1363. tota in flammis obit, pariter an. 1461. 1580. et 1650. grave incendii damnum perpeffa est. Hinc Urbs specialiter cedit in laudem, quod, cum an. 1653. Universus Lucernensis Republica populus adversus Magistratum Lucernensem rebelloset, ipsa eidem fidelis manserit.

5° Sempachium, Sempacium | Dunigars | Urbs in Orientali ripa versus australem Lacus Sursensis seu Sempachensis posita, miliarium ad Evonotum à Sursea.

Antehac Urbs haec pariter nobili ejusdem lacum nominis familia, à qua ad Comites Halysburgicos postmodum Archiducibus Austriae pervenit, et ab his ad Urbem Lucernensem. Celebris est ob praefecturam, quae prope eam 9. Julii an. 1396. Leopoldum Archiducem Austriae inter et Helvetios intum fuit, in quo eidem Leopoldus devictus,

et interceptus fuit, simul cum ipso multi Nobiles perierunt, quorum nomina et insignia in Euleria, quae in prolii campo, et ex loco, ubi istius Archiducis cadaver repertum fuit, exarata est, comentur. Singulis annis 9. Julii ad hunc locum processiones et Latitia instituntur in huius pugna memoriam, qua Helvetiorum libertas velut aperta et confirmata fuit.

Ceterum Sempachium suis primitivis privilegiis. Proprium Senatum habet, cui praesidet Praetor, qui Advocatus nominatur, à Magistratu Lucernensi constitutus, qui tamen civis Sempachienis esse debet. Appellationes ad Magistratum Lucernensem devoluntur. In hac Urbe residet Praetor seu Praefectus provincialis, cui tamen in ipsam multa competit jurisdictio, sed in Lauro duntaxat.

6° Willisavia [Willisau, Willisaw:] Urbs vetus, exigua sed elegans sub excelsis montibus, quorum ii, qui orientem respiciunt, Bazarum Lucernensem à Bernensi versus partem hanc distinguunt, ad Vigoram [Wiger:] rivum posita duobus fermis milliariibus Germanicis ad Opicum à Surca. Olim Comitibus possit vetustissima stirpis parvit, inter quos Wankherus an. 1132. Monasterii Benedictini Lucernensis Advocatus fuit. Ab his urbs hac ad Comites Valengianenses* pervenit, et an. 1407. titulo emtionis ad Lucernenses, cui Praetoram proficiunt. In Euleria, quae extra muros posita est, affertur Sanguis, qui an. 1592. à caelo decidit in mensam aliquot cubentium, postquam illorum unus inhumani prope furore, quod in lusum perderet, peritus eipsem suum, iactis horrendis in Deum blasphemis verus coelum projecisset. Ajunt Sanguinem hunc nunquam daleri potuisse. An. 1704. 17. Novembris in hac Urbe excitatum fuit quae tota parte aera et 18. aedes in flammas abiit.

* à Valengino seu Val-
Langino [Valengin
Vallangin:] Comita-
tu, qui Neocomensi
junctus est.

7° Rotemburgum [Rothemburg:] Urbs exigua cum Anse ad Rusam [Ruis:] fluvium sita milliari Germanico versus Caerum à Lucernâ. Olim Sides fuit ejusdem nominis Comitum, qui Saule XIII. aetate Grisei II. Imperatoris desierunt ac Comitatum suum Domini Habspurgica postmodum Austriae reliquerunt, quae ibidem Praefectum seu Vicarium ~~constitut~~ habuit, is multum negotii Lucernensibus, qui post initium saeculi XIV. ab Austriae Domo defecerant, faceperit, donec an. 1385. hi urbe et Castro compatis Praefectum exturbarent, ejusque loco Praetorem seu Dynastam ex his ibidem constituerunt.

q incensum,

8° Aunvilla [Aunsвил:] venustum et amplum Oppidum Willisavian inter et Lucernam positum 2. milliariibus Germanicis ad Caerum à Lucernâ, Themiis calabra. Minor seu Inferior Senatus Lucernensis hinc Praetorem constituit.

9° Habspurgum [Habspurg:] vetus divitum Castellum ad ripam Lucernensis Lauro situm milliari Germanico versus Orientem à Lucernâ. Volunt aliqui illud Comites Habspurgicos Stirpis Altonburgicae ex beneficio Lucernensis Monasterii possidisse. An. 1352. à Lucernensibus encisum fuit, ejusque videra duntaxat supersunt.

10° Wolhusium [Wolhusen:] Urbs exigua 2. milliariibus Germanicis versus Occidentem à Lucernâ. Anno 1385. cum ab Austriae Praefecto inelenter admodum haberetur, Lucernensium tutela se commisit, sicque ab Austriae Domo defacit. Ab hac Urbe

olim celebres quidam Barones nomen ducebant, quorum familia dudum jam defuit.

11.º Werbensterium [Werdensprun:] Monasterium C. B. Minorum S. Francisci Conventualium in eminenti orope positum hinc luncā gallicā ad orientem à Wolburio. Initio nomen sacellum fuit, in quo miraculosa B. V. Maria effigies aprofabatur, cuiusque ibidem multa miracula per intercessionem ejusdem B. V. Dei genitricis in dies patraventur, tandem an. 1610. Magistratus Luconensis loco sacelli huius, quod jam centum ob annis steterat, amplam et elegantem Ecclesiam excitavit, eoque Conventum pro dictis Minoribus S. Francisci religiosis, qui illam administrarent, iussit.

12.º Wagisa [Waggis:] Oppidum ad ripam Latus prope Habsburgum fere milliari versus orientem à Lucernā, in amoenis et variis fructuum, ut Castanearum, Persicorum, Ficum, Amygdalarum, pp. fertili solo positum; in eo praecipue viget Romanini et Caryophilorum commercium. Hic etiam Bagni Catholici Sapiis conventus agunt.

13.º Mons fractus, Mons Bilati [Frackmont, Bilatus Berg:] in confinis Subsylvania 2. milliariibus germanicis versus austrum à Lucernā situs. Montis fracti nomen habet inde, quod velut in frusta dissepis videtur. Habulosa, qua de eo narrantur, celebrem faciunt. Cum enim etiam Mons pilcatus, quod Sapiis incidentes nebulae illius caecum pilei ~~instar~~ instar contigant, vocatus fuerit, ignarum vulgus ex voce Bilatus Bilatus efficit, atque ab ipso Bilatus Berg, id est, Mons Bilati dictus est, et quia in illius caumine inter arbores, cuiusvis laus sive potius stagnum occurrit, cuius diameter est circiter trium vel quatuor organum profunditas vero duorum cubitorum, inde fabula oceanis capta, cuius Bilati lacus [Bilati /w:] nomen inditur, vulgatumque Bilatum ex desperatione quod Christum morte damnasset se illum dedisse precipitem, et singulis annis in hoc monte Indivisus apparere, Demonesque ibidem Sapiis visibiles se praebere; unde etiam omnibus, passim erat quidam sive lignum sive lapis in stagnum hunc projiceretur, illud temibilem exitaris tempestatem, passim erat, qua tota regio devastaretur, adeo passim erat, et Saeculo XVI. severe prohibendum fuerit, ne quisquam sine expressa Magistratus Luconensis licentiā ad hoc stagnum accedere aut quidquam in illud projicere audeat. At jam ante dicti Saeculi XVI. finem corpus eorum iste depositus est, doctisque experientia, ea omnia, qua haecenus hoc de re tanquam verba fuerant vulgata, veram esse fabulam.

Ceterum illius summitas pulcherrimum praebet Spectatum; ea ea namque vicina regiones longè lateque deteguntur, et 14. Helvetia Latus et fluvii numerari possunt. Inde transit potest in alium ejusdem montis apicem Widdrofeld, West, Campus Anietis, dictum, ubi integra rupes conchyliis marinis in lapides induratis et conuersis operta offendentur; haud procul inde antro occurrit, quod Mons loyf, id est, Luna antro [Lun Loch des Mondes:] vocatur; aditus ejus angustus est, intus vero latissimus late protenditur et 100. cubitos profundum est. Ab ejus parte superiori continuis Rillat aqua, qua in albam maturationem Lati non absimilem levem et passam convertitur, et initio molis est, aeri vero capsa sicatur; vocatur Mons Miles, id est, haec Luna [Lun Loch des Mondes:] ad curandos varios morbos adhiberi solet.

14.° Endlibucum | Endlibucel, Endlibuc | Oppidum milliari germanico ad austrum à Volhusio distans, quod Tractum seu causa regionis inter praestes montes concludit, et ab australibus Bagi Lucernensis finibus, i. e. Engannum montem | Antzambrog | et Emman | Emmat seu Emman | fluvium versus Septentrionem Volhusium usque porrecto nomen trahit. Regionem hanc seu Tractum an. 1405. Urs Lucernensis pignoris titulo à Romo Austriaca obtinuit. Nota est ab inimicis Casais, qui ibidem conficiuntur, ut et à proceribus robustis ibius incolis, qui etiam vitae et moribus sunt admodum agrestes. Hinc 1653. adversus Magistratum Lucernensem rebellavit, quae rebellio mox in vicinam Bernensem Vallem Emmaniam | Emman-Hol | indeque in Arguriam, et ditiones Tigurinam, Solodorensem et Basilicensem propagata fuit. Verum illa male ipsi cepit trutinque soluta est caelum: Sapienter enim à Federatorum Bagorum copiis Ducibus Westmiller Tigurina rum, Glaronensium, Abbatiscellensium et Sargadensium; Evase Bernensium; Barone de Zu Eyer Lucernensium et ceterorum Catholicorum Bagorum casu et profligati tandem helenis hui veniam imploverunt, et obtinuerunt conjuracionis autoribus suspendio enecatis.

D.V.

De Bagis Tugiensis.

Bagus sive Civitas Tugiensis vel Bagus Tugenus | Zug | foederis ordine Senatus, dignitate vero Septimus, omnium Helvetia Bagorum minimus, utpote cujus longitudo ultra 4. latitudo autem ultra 2. milliaria non porrigatur. Confinis est ad occidentem Bagis Lucernensis, ad Septentrionem Tigurinis, ad orientem et Austrum Suitien- si. Sedes fuisse dicitur Tuginorum, quorum Strabo meminit, quique jani ante Christi ortum unicum Cymbri in Gallias proferti à Mare fusi fuere.

Antiquitus Bagum hunc longi ampliore fuisse, quam nunc est, quidam inde colligunt, quod estate Julii Casaris Helvetia in quatuor divisat Bagos divisa fuerit, quorum quartus Tugenus dicitur est à Tuginis seu Tugenatibus, neon sub se Turguriam seu com- prehendit; nisi forte hic librarianum error incepsit, qui loco Tu- regis scripsit Tugenus; reperimus enim quartum Helvetia Ba- gum dictum fuisse Turgurum. Certa si Tugeni hujus Bagi latus consideratur, potius Tigurinis, qui quatuor Helvetia Bagorum estate Casaris primus fuit, adhiberi debere videtur, quam ut spe- cialis Bagus fuisse dicitur. Vid. qua diximus sup. sect. i.

Solum habet latis foecundum, in quo vinata sunt, frumenti quo- que et frugum variarum praecipue autem castanearum divos est. Bi- farium dividitur, scilicet in Tuginum Urbanum, et externam Profec- turam, qua tres Communitates continet, Egeriam venye | Egerij | Barensem | Bar vel Basar | et Montzinganum | Montzingum | hae unicum Tugis Bagum quatuordecim democratice gubernant. Quingue in eo numerantur Dynastia, scilicet Chama | Cham | Oppidum ad australem latus Tugiensis positum, quod olim Urbs fuit 4 tripam ab hujus regionis incolis die possessa. S. Andreas seu Rissa | Riff | Oppidum. Waxvella | Waxvurgl | Steinhussium | Steinhussum | una cum S. Wolfyango, Hünenberga | Hünenberg | Bagis seu Veis.

quibus singulis duobus annis Satrapa praeficiuntur ab ipsis met haerum Dynas-
tiarum in eisdem ex civibus Tugiensibus selecti. Universus vero Pagus
simul cum octo veteribus Pagis Satrapos praeficit Thurgavia, Tractus Sa-
runts seu Saranoganiensi, Valli Rhenana, et Libonis Praefecturis supra
Marchia lineam an. 1712. ductam. Cum undecim Pagis Dynastas
constituit in quatuor Praefecturis Italicis Luganensi, Locomensi, Men-
drisio, et Valle Madiana.

Regimen, ut diximus, penes Communitatem stat, atque Demovati-
um. Magistratus, cui praesidet Praetor constat ex 40. viris, quorum
13. Urbis Tugiensis cives sunt, et 9. ex qualibet provinciali communi-
tate, reliqua 27. numero.

Saulo V. Regis hac sub potestate Burgundorum fuit; ab his ad Fran-
cia Reges pervenit. Saulo autem X. Dux Burgundia Regum factus est,
et an. 1032. Imperio Germaniae parit, post Comitibus Leoburgensi-
bus, deinde Habsburgicis et Austria Duilibus. Denique an. 1352. Hel-
vetios foederi accepit. Tugienses Catholicam sectantur Religio-
nem, nec ulla alia apud ipsos toleratur. Ceterum facie venusti sunt,
corpore robusti, eloquentes, affabiles, animo fortes, liberi intempera-
laboniosi, apidui, et artium periti, quorum varias fovent et exer-
cent. Notantur hic

1° Tugium |: Zing:| Urbis pagi caput ad radices montis, qui ab ipsa
Tugiensis dicitur, et ad laevam piscorum, qui et Tugiensis dicitur, cuius
longitudo ad duo miliaria germanica extenditur, latitudo ad semi-
miliaria dimittant, sita 4. leucis gallicis rivi lacuum à Lucerna, lo-
co ameno et jucundo sed propter lacum, qui vicem imminet periculoso,
minuere anno 1435. 4. martii Lacus intra claustra sua perumpens binas
ipfi proximae domorum series una cum hominibus et eorum bonis ac re-
pabentili absorbit.

Circa hujus urbis originem varie circumferuntur opiniones, veri-
similior ea videtur, quae idam Tugenis seu Tugiatis antiquis
hujus pagi et vicinia in eisdem describant, eorumque Metropolim constitunt.
Credibile est hos Tugenos seu Tugios una cum ceteris Helvetiis sub Cesa-
ris aetate patriam suam urbe incensa reliquisse, ac postea redire co-
acti illam reaedificasse, quae sub Romanis incrementa sumserit. Post-
modum sub speciali Nobilium dominio fuit, atque post alios Comitibus
de Leoburg parit: iis extinctis an. 1172. ad Comitibus de Kyburg perve-
nit, et ab his ad domum Habsburgicam quae postmodum Austriaca fac-
ta est, cui fideliter et totis viribus adhaerit, multaque ipfi gratia
sustinuit adversa. Donec an. 1352. mense Junio à foederatis Helve-
tiis obfessa, cum Leopoldus Archidux Austria, qui tunc in Campo
Regis |: Rönig:| Feld:| auspicio vocabatur, ei supplicias, quas per legatos
suos postulabat, ferre negligens, tandem in vigilia S. Joannis Bap-
tista pacis conditionibus foedere ipfi se junxit, postquam Barum,
Menzinga, et Egerium ultro jam se illis dedisset sedidissent: Neque
Urbis haec una cum toto suo Tractu facta est ordine foederis sentus Pagus
Helveticus. Ceterum concione edificata est, platea ejus lata sunt
murus et turris cingitur validis. Cum, quod supra jam meminimus,
Lacus, ad cuius ripam posita est, illius partem an. 1435. binas nempe domo-
rum series absorberet, paulo eminentiori loco nova caque per-
palestra excitata fuerunt, necnon Urbis nova vocata.

2°. Barium | Barium | amplum Oppidum mediâ leuicâ gallicâ ad Septentrionem à Tugis distans. De illo, præterea, quæ jam supra memorauimus, nihil occurrit dicendum.

3°. Menzinga | Menzingon | Oppidum miliarî Germanicis versus orientem à Tugis positum.

4°. Egerium | Egeron, Argaror | Oppidum miliarî Helveticis versus Euronotum à Tugis ad lacus piscosi ripam, qui ab ipsius nomine Egericæ seu Egerensis lacus dicitur & Non procul ab ipso an 1315. Mor. & positum. quartanis pagna facta est, in qua Leopoldi Austriaci exercitus, delectus est ab Helveticis, ipsaque occubuit.

Horum trium Oppidorum Communitates, quod supra recensimus, una cum vrbæ Tugis toti provincie imperant.

S. VI.

De Pago Glaronensi.

Pagus Glaronensis seu Glareanus | Canton Glarib vel Glarub | foederis et dignitatis ordine tridecim foederatorum Helvetiae Rayonum octauus, confinis est ad orientem partim Rhatia, partim Comitatus Saravaganensi, ad Septentrionem Castris Rhaticis | Gaster | et Lani Rivario | Wallstadt = Dor | ad Occidentem Pago Sulticensi, et ad Meridiem partim Pago Uriensi partim Rhatia.

In tres regiones dividitur, scilicet Inferior, ubi Uona inferior | Nindor = Uonon | Navalia | Nafolb | Mulisa | Mullis seu Mullib | Media, in qua occurrunt glarona et Suanetum | Schwanden | Oppida, p. et Superior seu Ultima, quæ duabus vallibus constat, majori nempe, quæ Linta vallis | Lintthal | nuncupatur, et in qua sunt Linta vallis | Lintthal | et Bethuanetum | Bethschwanden | ac Minori seu Sernefa fluvii valle, ubi Barocia Matla | Mat | et Elma | Elm |

Hujus regionis amplitudo ob montes præaltos, quibus penè oppletur, haud potè definit potest, longitudo vallis, quæ iuxta Lintam flumen ab Austro ad aquilonem protenditur, est circiter 4. miliarium Helveticorum. Asperis et præaltis montibus clauditur, nec nisi à Septentrione abiri potest, ubi nempe iuxta Lintam Castris Rhaticis imminet.

Præter Rivarium lacum, à cuius parte occidentali alluitur, alii adhuc in eâ numerantur; ut Lona vallis | Clontalor = Dor | Leuicâ gallicâ à Glarona distans, cuius ambitus horam aequat, Begliensis Superior | Dor Obor Begli = Dor | in caelesti monte, et alii pariter in præaltis montibus positi. Gluvii occurrunt Linta | Dor Lint | quæ in australibus versus Rhatiam Superiorem hujus pagi finibus haturiens totam regionem ab Austro ad Septentrionem perfluit, tumque Pagum Sulticensem inter et Castra Rhatia demersa tandem Lani Tigurino immergitur, è que dein intra Tigurum emergens mutato nomine Limnagus | Limmat | vocatur, ubi navigia sustinet, ac demum propè Vindonissam in Avolam | Daar | influit. Sernefa | Doruf | quæ in ejusdem nominis valle haturit, illamque perfluit, ac miliarî Helveticis supra Glaronam Linta jungitur; et Contra | Contal | quæ Lona vallis lacus affluviis est, ac infra Glaronam in

hinc tam invidit. Aliquot etiam in hoc Pago salubres aquae et Thermae offeruntur. Solum ejus frigidum est, unde vinetis caret, ac frumenti penuriam patitur, at à contra Alpes et Valles herbis abundant, et ubique optima reperitur pasua: in his aliquot vaccarum milia numerare licet, quae circum Alpes pauperunt. Incolis frequens est certi cujusdam aromati Casei, qui lingua vulgari *Defalziggs-Käse* nuncupatur, commercium. Hujusmodi Casei per totam Europam distrahuntur, suavis saporis sunt et salubres. Adhuc etiam lapidum fipiliunae fodina, qui in ceteras regiones devehuntur. Terae motus hic etiam sunt frequentes, illorum à mense Augusto an. 1702. usque ad Januariam an. 1703. ~~compositi~~ 37. numerati fuere.

Pago Glaronensis Comitatus Werdenbergensi, et una cum Sulticensibus Oppido Vesenis *(Worfen)* prope lacum Rivarum in Castri Rhetici Dominatur, necnon advocatiam habet in Abbatiam Sichenfensem in eisdem Castri Rhetici sitam. una cum aliis septem veteribus Pagis Comitatus Saravogariensis Dominium participat, Satrapias Ursnauensem et Castroorum Rheticonum possidet, et cum Tigurinis ac Basiliensibus Badenensem. Denique in Praefectura Italica etiam partem habet.

Romanorum aetate Regio haec pars fuit prima Rhaetica provincia. Medio aere ad quendam Comitem pervenit, quorum Ursus et Landolphus initio Pauli vt. vixerunt, qui illius regimen S. Tridolmo tradiderunt; hic ibidem Eulaciam edificavit, quam postmodum una cum tota regione Sautimonialium Monasterio à se prius excitate ad Sedkinga ad Alchemum excitate donavit. Abbatissa singulis annis Glaronam veniebat, ibique iudicium patris constituerebat Judices, qui justitiam administrarent: verum saeculo XII. Imperator Fredericus I. Anobardus Regioni huic Praefectum dedit, qui in causis criminalibus jus diceret, necnon omnia inde provenientia emolumenta sua faceret, relicta Abbatissa Sedkingensi censibus et redditibus aliis hic ab ipsa percipi solitis una cum civili, seu, ut vocant, bassa jurisdictione, super quibus ipsa decernere constituit, qui etiam sub Praetoris nomine in causis civilibus duataxat genti huic jus diceret. Postmodum ambae haec jurisdictiones ad Bonum Austriacum pervenerunt, at postquam Lucernenses et tres vicini Pagi an. 1351. foedere perpetuo se Tigurinis junxerunt, veriti, ne Austriaci, quibusnum ipsis badum erat, à Glaronensi Pago in suas invaderent regiones, eos pro venire decesserunt, illaque occupaverunt incolis ultro se ipsis indentibus, quos et foederis sui participes fecerunt exceto Praetore Austriaco, qui se Vesenium *(Worfen)* Castroorum Rheticonum oppidum recepit.

Suavis Glaronensis Pagi Incola partim Catholici, et partim Zwingliani sunt, tamen pacifice simul commorantur. Ipsorum regimen Democratium est, atque penes 18. Communitates, quas lingua patria *Fagwon* seu *Fagwan*, id est *Gothon* vocant, versidet, quarum unaquaque ex hoc gremio quatuor Senatores constituit, Glarona vero sex, Senaginta duobus viris proinde hujus Pagi Magistratus constat, cui praesidet Praetor *(Land-Amman)* et Praeconsul, qui communiter *Vicarius provincialis* *(Land-Badtsaltor)* vocatur. Ubi Praetor Catholicus est, Praeconsul Zwinglianus esse debet, ac vi-

cipium. Haec dispositio facta fuit an. 1560. quo Religionis causa magis in-
ter incolas motus oborti fuerant. Eorum numerus est circiter 3400. Pro-
testantes numero Catholicos superant. ~~Protestantes in hoc cantone~~
~~inter se non differunt~~

Universim Glarones sunt animo fortes, ingenii et liberi, videntur
insuperabiles tam ob regionis situm quam ipsorum animi forti-
tudinem, nisi ~~ex~~ ~~causa~~ religione divisi essent. Notatur hic

1° Glarona sive (Carona) | Glarib' sive Glarib' | amplum et re-
munitum Oppidum totius pagi Caput, cui et nomen tribuit, ad lin-
tam | Linta | fluvium sub exaltato praerupto monte, qui Glarnischi-
us | Glarnisch vel Glarnisch | dicitur, cujus apex semper glacie et nive
contigitur, ~~est~~ in solo amoeno situm, 3. miliaribus Helveticis
versus orientem à Suintia. Plateas habet latas, quas magna
et pulchra ornant aedificia. In eo binae sunt Ecclesiae, quarum
una cantonum Oppidi occupat, altera extra illud loco eminenti
posita est, et opulentum Nosocomium. Hic singulis annis
prima Dominica mensis Maji Universalis totius Regionis Con-
ventus agitur, in quo omnes Masuelini generis incolae etiam ii, qui
decimum sextum aetatis annum attingerunt, comparere tenentur.

Cives partim Catholicii partim Protestantes sunt. Ulricus Zwin-
glius, qui religionem ipsius nomine Zwinglianam dictam in-
xit, hic an. 1568. Barochus fuit.

2° Navolia | Näföb' | pulchrum Oppidum ad sinistram Linta,
qua hic ponte jungitur, ripam situm milliari communi Germani-
co versus Aquilonem à Glarona. In eo est B. Capucinorum Co-
nventum an. 1677. à Catholicis, id Zwinglianis agrè ferentibus, exci-
tatum, et an. 1679. benedictum coloro, ubi olim munitum Cas-
trum erat sedes olim Praefectorum Austriacorum, quod an. 1352.
excisum fuit. Incolae ad unum omnes Catholicii sunt.

Alias Oppidum istud in historia celebratur ob insignem vic-
toriam, quam an. 1388. 9. Aprilis ibidem Glaroneses de Austri-
acis reportarunt.

3° Suanetum | Suanetum seu Suanetum | praestans Oppi-
dum et post Glaroneuse totius pagi maximum, situm eo loco
ferè, ubi Linta et Sornfa junguntur, milliari ad Austrum
à Glarona. Nomen traxisse videtur à Suanetis Alpium
incolis, quorum una cum Rhodanis illorum vicinis, nunc Vallis
Rhenana incolis, meminit Plinius lib. 3. c. 30. Cives Zwing-
lianii sunt, hicque hujus pagi Protestantes suos conventus uni-
versales celebrant. Olim ei propugnaculum impendebat, quod
jam pridem excisum fuit.

S. VII.

De Pago Abbatiscellensi.

Pagus Abbatiscellensis | Der Canton Duggen Zoll sive Ab-
btö-Zoll | ordine et dignitate omnium Helvetiae Pago-
rum Decimustertius et Ultimus. Nomen habet ab Oppido
Abbatiscella dicto, quod totius pagi Caput est. Constat tri-
bus vel quatuor vallibus intra praeruptos montes collocatis.
Ejus longitudo à Meridie ad Septentrionem est 5. vel 6. Mil-

larium germanicum, latitudo 4. Limites habet ad Septentrionem
urbem et Abbatiam Sangalemensem, ad Occidentem et Meridiem Comi-
tatum Toggenburgensem, et ad Orientem valem Rhenanum. Sin-
tria: Dittor: et Unesa: Ronäff: fluvii illam perfleunt, qui
non procul à Teuffa: Fingom: junctur, ac prope Episcopalem
Bischoffs-Zellis Thaur: Hür: abstruntur.

Cum regio haec intra Alpes posita sit, incola praecipuum partem à
re primaria faciunt, limum aliam vult, ibidque in Urbe Sangalen-
si vendunt. Goemine cannabum in magna copia ferunt, quod op-
time adit. Abbatiscellenses corpore magis sunt robusti et
laeves; in moribus simplices et rudes, aperi tamen et sinceri.

Antiquitus hujus regionis pars Abbatia S. galii subiecta fuit, ulte-
ra ad quosdam Nobiles pertinet, qui singulis annis ea re tributum
Imperatoribus pendebant, quod postmodum Imperator Adolphus
Nasovius Abbati Sangalensi oppugnavit. Cum autem Nobiles,
quos Abbas simul tanquam Dynastas hisce Communitatibus praefice-
rat, populos illarum contra immunitates suas et consuetudines pe-
merent vexarentque, tandem hi divi et iniqui hujus jugi pesti-
an. 1401. ad arma convolarunt, et una cum verbis Sangalensis ci-
vibus, quibuscum foedus pepigerant, per septem annos adversus Abba-
tem feliciter pugnavit, necnon simul et iterum profligatis illius
copiis, quinque Urbes occupavit, et ultra 60. Arces exciderunt. De-
nique an. 1403. sub auspiciis Imperatoris Ruperti Constantia pax inter
illos conclusa fuit. tum Abbatiscellenses inter se commune quod-
dam regimen instituerunt ita, ut unicum per totam regionem
esset tribunal, unicum vexillum, et unica Communitas seu Republi-
ca, quod idem Imperator confirmavit ratumque habuit. at cum
an. 1411. novae lites inter et Abbatem oborta fuissent, quò
ei, qui ipsis longe potentior erat, obistere valerent, cum Sca. Viciis
Bagis, Tigurinis scilicet, Lucernensibus, Svitiansibus, Subphylvanensibus, Tu-
giansibus et Glaronsibus foedus inierunt. Id agere admodum ferens Abbas
apud Papam et Imperatorem effecit, ut illa ipsos excommunicatione
percelleret, hic vero prohiberet; nec tamen haec fulmina tenuerunt
Abbatiscellenses, qui adversus Abbatem magis enarbavit; tandem post
quatuor annorum spatium sub Helvetiorum Bagorum mediatione
res demum compositae fuerunt. Denique an. 1452. foedus inierunt
cum septem veteribus Bagis, ac an. 1513. ceteris quinque recentioribus
etiam juncti fuerunt, sicque triduum Bagorum per ipsos comple-
tus fuit numerus.

Catholica et Zwingliana religio hic eundem gradum sustinent,
Zwingliani tamen Catholicos numero superant. Regio haec ab
an. 1597. in duodecim Communitates dividitur, quas patria lingua
Roden vocant, quarum sex interna: (div. Junos Roden:) et sex
alia externa: (div. Junos Roden:) sunt; interna ad orientem posi-
ta sunt, externa ad occidentem. Illius regimine Democratia
cum est. Ante religionis mutationem unicus, quod supra
memoravimus, hic fuit Senatus, Praetor, Tribunal, Status
civilis seu politia, verbo unica Communitas. at ubi an. 1587.
graves dispersiones Catholicos inter et Zwinglianos, qui ipsis erant
permixti, oborta fuissent, intervenire Ceteri Bagis, ipsisque
mediantibus an. 1597. conventum inter partes fuit, ut, quò

in posterum tranquillitas et pax perpetua inter utriusque Religionis
incolas stabiliretur, soli Evangelicam plagam occidentalem, et soli
Catholici orientalem tenerent. Ab eo tempore loco unius bina parva
Reipublica hic instituta fuerunt, quarum cuilibet suis propriis Brator
Tribunal, politica seu Status civilis et veridicum est. Quotum ad cau-
sas Ecclesiasticas seu Matrimoniales Protestantibus aequè ac Catholicis coram
Episcopatus Constantiensis Consistorio hic Tribunali comparere tenentur.

Duodecim haec Communitates, quamvis, ut non dictum, quoad regimen
divisa sint, communem tamen habent in Comitibus Helveticis Lega-
tum et Suffragium, Senatūque veterat magnum retinent, penes
quem in omnes pagi incolas Suprema est potestas. Singulis annis ulti-
mā Dominicā Aprilis Abbatiscella Conventum agunt, in quo Supre-
mus Brator praesidet, cujus officium duorum annorum intervallo clau-
ditur. Ibi ex qualibet Communitate 12. Senatores eliguntur, adeo-
que universim 144. quibus magnum iste Senatus constat. Nulla
ipfis sunt Praefectura seu Dynastia, nihilominus quinque homi-
num milia in aërem educere possunt.

In hac regione voraginosum occurrit autrum, è quo, si quid
in illud projicitur, terribilis ventus erumpit. In montibus, qui
pagum hunc à valle Rhenana separant, exigui quidam piscosi
lacus sunt. Incola ajunt in illis tanta magnitudinis pisces
reperi, ut non nisi magnis, quae portari nequeant, arculistis
ocidi queant. Horum lacuum aqua per subterraneos et inco-
gnitos aqueductus disflunt. Notantur hic Duntaxat

1. Abbatiscella |: Duggen Zol:| magnum et pulchrum Oppidum
totius pagi Caput, à quo et ipse nomen habet, situm est ad pedem
caucali montis et ripam Dintria |: Dittor:| fluminis 2. miliaribus
Helveticis ad austrum à S. Gallo, et 6. ad septentrionem à Curia Rha-
tia. Initio diversorium Duntaxat fuit à quodam Monasterio
S. Galli Abbate circa Saeculum VIII. excitatum, cui postea propugna-
culum seu Castrum adjunxit, quod Cana dictum est; successu tem-
poris locus iste adeo frequentari cepit, ut tandem in magnum exce-
verit Oppidum, quod Abbatiscella |: Abbtz-Zoll Deinde Duggen Zol:|
dictum est. Ibidem adhuc cernuntur, ^{ruinae} Arx et propugnaculi Cana
remnantia, quod Abbatiscellenses in septem annorum bello, quod ini-
tio Saeculi XV. adversus Abbatem Sangabensem gesserunt, demoliti
sunt.

In hoc Oppido bina sunt Monasteria Capuicorum unum, qui an.
1580. hic suscepti fuerunt, alterum Monachorum, quod anno 1586.
eo loco excitatum fuit, ubi domus extiterat injurdam Evangelicam Me-
dicinae Doctoris, qui cum atrocem crimen auidam Sacerdoti Catholicis falso
impetisset, morte damnatus fuit. an. 1560. mense Martio Op-
pidum hoc incendio penè devastatum fuit; at caeteris Helveticis Pa-
gis opem ferentibus, mox restauratum fuit. Cives omnes sunt
Catholici.

2. Havisovia |: Havisau, Havisaw:| magnum Oppidum seu
pagus in septentrionalibus pagi finibus ad rivum, qui Boullbar dicitur,
collocatum duobus ferme miliaribus Helveticis ad Castrum ab
Abbatiscella. Oppidum hoc vetustissimis pagi locis annu-

meratur, eique Ecclesia Barochialis jam ante Sigali in Helvetiam adventum, proinde ante Saeculum VII, statim dicitur. Populosissimus, et praestantissimus hujus pagi Protestantium locus est. In ejus vicinia occurrit fons, cujus aqua sulphurea est et frigida.

§. VIII.

De pago Tigurino.

Pagus Tigurinus | (Canton Zürich seu Züri:) inter pagos Helveticos foederis ordine quintus, dignitate vero primus, qui et in generalibus pagorum Helveticorum Comitibus Directorium gerit. Post Bernensem pagum ceterorum maximus est et potentissimus necnon populosissimus.

Circa ejusdem saeculi nonnisi lacum in solo foemdi primo latagesset situm habet. Limites ejus sunt ad Septentrionem pagus Scaphusianus et Turgavia; ad Orientem Comitatus Toggenburgensis, Usnariense territorium et Marchia; ad Meridiem pagi Lucernensis et Tugiensis, necnon Praefectura libera; ad Occidentem Comitatus Badensis et Betgovia.

Multis fluvii et lacibus, inter quos eminent Tigurinus, abundat, et plerumque praesertim secundum Rhenum proclara habet vineta. Quamplurima in eo numerantur Urbes, Castella, Oppida, et 150. circiter Baronia, p. Solum ejus frumentum aliasque fruges in satis magna quantitate profert. Montes, qui in eo satis frequentes sunt, foemdi sunt. Incola laboriosi sunt, ac inter alia pannum crispatum | Romp, Crèpon | in tanta copia conficiunt, ut eo omnibus provinciis providere valeant.

Pagus ista ab Austro ad Aquilonem ad duodecim milliaria germanica, et ab Occidente ad Orientem ad sex porrigitur. In varias Praefecturas provinciales dividitur, quarum aliqua interna, externa aliae dicuntur; internarum Praefecti in Urbe demorantur ac interdum duntaxat, et Statutis temporibus ad eas se conferunt subditis jus diu dignitatis; ac ceterarum Praefecti in illis continuo demorari tenentur. Internae 19. numerantur, ceterae autem 18.

Præter has Praefecturas Urbis Tigurina supremum Dominionum agnoscunt liberae Urbes Vitodurum | Wintstorf | et Stemmum ad Rhenum | Soin am Rhein |. Insuper ipsa cum pagis Bernensi et Glarouensi Comitatum Badensem, Bremoratum, Mellingham Urbes, necnon Praefecturas seu Dynastias liberae infra Marchiam lineam an. 1712. in pace constitutam; ~~et cum~~ cum aliis octo pagis Vallam Rhenanam, et cum septem veteribus Comitatum Saravogarensis; et denique cum aliis undecim pagis Dynastias Italicas Luganensem, Locarnensem, Mendrisianam, et Madrianam possidet. Haec regionem Aristocraticam regit, ~~occurrit~~ Incola Zuingliani sunt. occurrit

1° Tigurum, Thericum, Thuregum | Zürich seu Züri | Urbs antiqua, ampla, venusta, opulenta, negotiatrix, et pater Helveticam Urbium ferè omnium consuetudinem bene munita.

Illam Linnagus | Limmat | fluvius à lacu, qui ab ea Tigurinus dicitur, comprehens in duas partes inaequales dividit. Sita est 25. m. 45. lat. 47. m. 6. Vetera documenta illam modo Dusgum modo Thericum nominant, saepius etiam à multis turribus

bus suis Turogum nuncupatur. Antiquam illam esse inde colligi-
 tur, quod jam aetate Julii Caesaris illius Insula ob praestita Cimbris auxi-
 lia in historia Romana celebrata fuerint. Attamen illius origo
 et fundator haecenus ignotifuerunt, communis opinio est, hic
 olim urbem Figurum dictam stetisse, à qua veteres Figurini
 nomen auerperunt, quam deinde 35. ante Christum omnis et a-
 te Julii Caesaris insinet incenderint, ubi unà cum ceteris Helvetiae
 populis relicta patria in Galliam profecti Provinciam usque et
 Ouitaniam penetrarunt, ibi amorum vi sedem suam fieri, et à
 Julio Caesare fusi patriam repetere compulsi fuisse, tuncque urbem
 suam Romanis oppressis à quibus subacti fuerunt, operam ferantibus
 demum exitate dicuntur. Genit eam an. 498. à Suis et Bar-
 ris incensam fuisse et devastatam, postmodum vero à Codovaso
Francorum Rege, postquam an. 499. prope Tolbiaum [Zulzpf:]
Senicpat, nempe Sueviam, Turgaviam seu Thurogum et Figuri-
num [Zirufgar:] occupasset, è cineribus ductam fuisse. Figurum q. tractum
 verisimile est Figurum ante Christi adventum, quemadmodum
 aliae Galliarum urbes liberam omnino nullique subiectam fuisse
 urbem, qua postmodum unà cum tractu suo à Julio Caesare et
 Cicerone Romanis subacta fuit. Labascante dein Imperio
 Romano post Suevorum et Barbarorum seu Alamanorum facta est,
 tunc Francorum Regibus parvit, sub quorum dominio permansit, ac
 demum ipsi Imperialem dignitatem adeptis, Imperio adjecta est,
 quam Imperator Carolus Magnus, in qua aliquandiu demoratus
 est, praestantibus ornavit aedificiis. Sub Saxonibus et Suis Im-
 peratoribus Praefatos habuit Suevia et Turgavia Principes, qui ab-
 soluto imperio eidem Dominati sunt usque ad an. 1218. quo, post
 quam Bartholomaeus V. Zaringia Dux fatis functus fuisset, procapite suo
 ultimus, Imperator Fridericus II. illam in Imperio immediatam
 tutelam assumpsit, variisque privilegiis donavit, qua postmodum
Rudolphus I. Imperator Habsburgicus non modo confirmavit sed et au-
 xit. Itaque libera et immediata Urbs Imperii facta est, penes
 quod permansit usque ad an. 1351. quo quatuor Sylvaticis Urbi-
 bus, obtento inter illas primo dignitatis loco, foedere se junxit,
 siquae una cum toto suo tractu ab Imperio avulsa est.

Quantum ad Veterum Figurinarum Religionem attinet, illius Julius
Caesar lib. 7. de bello Gallico meminit, atque illos Deam Aventinam
 totius Helvetiae patronam coluisse, ad cuius Templum Aventici [Wi-
 fliburg:] situm frequentes fiebant peregrinationes. Ubi autem
Reges Francorum Helvetiam subegerunt, tunc Religio Christiana,
 cuius lumina circa finem Sauli III. sub Imperatoribus Diocletiano et
Maximiano jam jecerant Felix et Regula gen Thalaeorum Legionis, 4 eius soror
 qui ex Valeria, ubi eorum commilitones, quod Christiani essent,
 caedebantur, profugii Figurum se receperunt, ibique Martyrii pal-
 mam adepti sunt, in hoss Thalaeorum consta fide hac urbe magna
 sumit incrementa, civisque loco Dea Aventica. Sanctos istos
 elegerunt in patronos. ubi hi 88. Martyres tumulati fuerunt Sa-
 calium exitate fuit, cuius loco Rupertus Alamanica Dux an. 680.
 amplam Ecclesiam ad formam Templi Salomonici construi cepit, quo
 88. Felix et Regula nuncupata fuit, et cuius Strukturam an. 769. Ca-
rolus Magnus complevit, an. 1187. Ecclesia Baronialis facta est.

Ab eo tempore Tigurini semper Catholici fuisse usque ad an. 1519. quo Ulricus Zwinglius hujus Ecclesie Barochus novam introduxit religionem ex placitis Lutheri plerumque adumbratam, cum hoc tamen discrimine, quod verbum in Eucharistia Christi presentiam, quam Lutherus admittit, ipse negaret. Nova haec Zwinglii dogmata amplaxi sunt Tigurini, quibus adhuc usque diem adherent.

Urbis hujus regimen, quod Aristocraticum est, binis constat Senatibus majori scilicet et minori, in priori 162. viri numerantur, in minori 50. universim 212. qui a Civibus et ipso Magistratu eliguntur; nullus admittitur, nisi trigessimum aetatis suae annum attigerit. Haec magnus 212. personarum Senatus Urbis et illius provinciae obsoleto dominatur imperio.

Tiguri adest Gymnasium per modum Universitatis institutum omnique Professoribus instructum, e quo viri Scientiarum virtute et Linguarum orientalium peritia celebres usque prodierunt. Ut et magnifica Bibliotheca annis 1631. 1632. et 1640. in Ecclesia In vidis | Waf | Jacobus | dicta, in qua officium divinum jam dudum antiquatum fuerat, erecta. Occurrit etiam Nosocomium, in quo singulis diebus 650. pauperes aluntur.

In hac Urbe olim et ante Zwinglianismum varia utriusque sectae caetera Monasteria, inter quae eminent Comitum Nobilium Virgimum Ordinis S. Benedicti, Monasterium Dominiarum | Gravon | Mün | stro | num | patum, cujus Abbatissa S. R. I. Princeps fuit, a Ludovico Germanice Caroli Magni Nepote et Ludovici III Imperatoris filio tertio circa finem saeculi IX. fundatum, ne non tum ab ipso tum ab ejus filio Carolo Crasso Imperatore multis praesidiis, privilegiis et iuribus, usque etiam, quae sibi in urbem hanc competebant, auctum, quae tamen suscepta temporis eadem erepta Tigurini sibi appropinquavit. Haec et alia, quae ibidem fuerunt Monasteria Zwinglianismus abolivit. Remanent ultimam Monasterium Dominiarum Abbatissam Catharinam de Zimmern idem de consensu sibi subditarum Monialium Senatui Tigurino tradidisse et cessasse. Satis ipsa cum his Monialibus Zwingliana facta fuit.

Hujus Urbis incolae benigni sunt hospitales, et laboriosi, quaestuosam variarum mercium, quas ipsi conficiunt, exercent negotiationem.

20. Laus Tigurinus | Zürcher = Ora, Zürcher | Nomen habet ab Urbe Tiguro, quam adit, et a quo Limnagus | der Limmat | fluvius, qui illum prope Urnauum Sublinter nomine intravit, comprehens eandem in binas partes inaequales dividit. Ab hac Urbe ad decem miliaria Urnauum usque porrigitur; maxima ejus latitudo est unius duntaxat Leuca gallica. Utrumque illius latus orant colles vinearum, frumenti frugumque fertiles, ne non Oppida, Bagi, Castella, Arbores voluptariae, et villae. Rapens videtur porta Sublinter jungetur. Circa an. 936. illius dominium Otto I. Imperator Tigurinis cepit.

q Vicus

30. Wanga | Wangan | 92. circiter miliaribus Haevaticis ver- bis Eno Aquilonem a Tiguro prope Kyburgum Situs celebris a fonte, qui inter catas, ibidem haurit ac velut natura mira- culum habetur, famis vires seu fons | Zing ro barf, Zing ro bon- non | dictus, quod, cum fluit, famem annuntiet. Ab an. 1686. animadvertum fuit, fructiferis annis illum, non obstantibus copio- sis pluviiis, semper Reccatum ferre, cum e contrario fluit, tum

aurora sancta coepit, et quo abundantius fluxit, eo magis fame, crevit. Huius mirabili causam alii investigent.

4° Capella [; Capell:] Olim celebre Ordinis Cisterciensis Monasterium in finibus australibus pagi Tigurini sub monte Albiso [; Albis:] situm, miliaria Germanica versus septentrionem à Tigis, fundatum circa an. 1185. à Walthero ab Eschenbach Domino in Schnabelberg et Schwartzenberg. Hereditariam illius Adorationem gesserunt Nobiles de Hallbergh, à quibus titulo mentionis an. 1498. ad Tigurinos pervenit.

Antiquitas eo, quo Monasterium hoc unitatum fuit, loco, Capella extitit, à qua et ipsum Capella dictum est. Circa medium saeculi XV. à Federatis Helvetiis ita caesum fuit, ut septem annorum spatium vastum jaceret, postmodum tamen eleganter restauratum est; at non multo post anno scilicet 1495. 15. Januarii incendio perire perit.

An. 1525. suam Henrici Bulingeri* huc ab Abbate acciti ipse et Monachi relicta avita religione et abjecto Monachatu Zwinglianismum amplexi sunt, Monasteriumque unicum suis praediis et juribus Urbi et Senatus Tigurino ceperunt, in quo Collegium institutum fuit, à quo per multi docti viri prodierunt, quod postea Gymnasium Tigurinum junctum est. Modò Oeconomus ibi residet, qui illius praeventus curat.

Ceterum Monasterium hoc celebratur à binis victoriis, quas quinque pagi Catholici an. 1531. 11. et 14. Octobris de Tigurinis, Bernensibus et aliis Protestantibus pagis reportarunt, ubi in primo proelio 900. in secundo autem 800. Protestantium Interditi fuerunt, Catholicorum vero 80. interierunt. In eo Ulricus Zwinglius Tigurinum novus Evangelista et Apostolus occubuit.

5° Grominga sive Grominga [; Gromingon vel Gromingon et Gromingon:] Urbs exigua cum arce, in qua Satrapa residet, sita miliaria Germanica ad septentrionem à Rapersvilla. Olim caput erat Comitatus, in quo, praeter Rurum [; Rür:] Praemonstratensium Conventum et Bubiconem [; Bubikon:] Equitum Melitensium Domicilium, usque triginta quatuor Castella et Nobilium Sedes numerabantur. Ipsius territorium ad duo miliaria Helvetica longitudinem, et ad unum secundum latitudinem protenditur.

Eidem haec praeside Dominati sunt Comites Rapersvillenses, Abbas Sangallensis, Barones de Ragensperg, Comites Habspurgii, et ultimus Nobilis Geisleri, qui Comitatum hunc Tigurinis an. 1408. vendiderunt.

An. 1440. et 1443. Federatis Helvetiis, quibus bellum erat cum Tigurinis tunc Dominis Austriae foedere junctis, urbem hanc et arcem occupaverunt, necnon Satrapam Tigurinum contra fidem datam ante Castra fores trucidaverunt. An. 1683. Urbs penè tota in flammis abiit. In hoc tractu undecim Praevia numerantur.

6° Rurum [; Rür:] Olim Ordinis Praemonstratensis Monasterium circa galicam ad septentrionem à Rapersvilla situm, et an. 1208. à Lutholdo Barone de Ragensperg fundatum, ad ejus foundationem concurrerunt Comitibus Toggenburgensibus, quorum ultimus Fridericus ibidem sepultus est. An. 1525. illius possessionem cepit Magistratus Tigurinus, eique Dynastam praefecit. An. Monachi Capellensium seculi exemplum abjecto Monachatu, et tradito Tigurinis Monasterio suo ad partes Zwinglii transierunt, vel an expulsi fuerint, id nobis clare est. An. 1706. Monasterium istud incendio perit.

7° Bubikon [; Bubikon:] Equitum S. Joannis Hierosolymitani sive Melitensium Domicilium ad Schwartzenberg [; Schwartzenberg:] flumen pontum miliaria Germanica versus septentrionem à Rapersvilla, fundatum à Diethelmo Comite Toggenburgensi an. 1206. Illud

* Henricus Bulingerus natus praebatur Bremocardi 18. Julii an. 1504. Studio hunc fundamenta jecit Emmerica Duatus Civitatis urbe. an. 1519. Coloniam venit ubi is, qui ibidem humaniora docebat, se adjunxit. An. 1520. librum edidit adversus Theologos Scholasticos; lectisque Lutheri scriptis ad illius partes accessit. An. 1522. domum rediit, et an. 1523. Capellam hujusdem Monasterii Abbate ^{accitus,} ^{videm} et Monachis ipse auctor fuit, ut an. 1526. ad Protestantium partes accederent. An. 1527. Tigurum venit, ibique Zwinglium audivit. An. 1528. unum Zwinglii interpretationi, quae Berna instituta est, interfuit. An. sequenti Bremocardi Pastor factus cum quadam Moniali Conventu Oatenbaccensis intra Tigurina moenia hinc nuptias celebravit. An. 1531. post proelium Capellense à Catholicis Bremocardi ejectus Tigurum se recepit, ubi Zwinglii in eodem proelio interenti Beneficium obtinuit. An. 1545. adversus Lutherum, an. 1551. adversus Concilium Tridentinum, an. 1561. adversus Brentium

circa Christi secundum
naturam humanam ubi
quiritatem scripsit, p.
obit 17. Septemb. an.
1575. postquam Jacobo
Andreo, qui Apologi-
am pro Brentio scri-
psit, responderet.

adhuc possident memorati Equites, illorum tamen ibidem Oeconomus seu
Vicesgerans Civis Tigurinus esse debet.

8° Pfefficonium | Pfeffikon | elegans et amplum Oppidum ad ostium
ejusdem lacus nominis lacus, cuius longitudo ad levam et latitudo ad
mediam gallicam porrigitur, positum tribus circiter miliaribus germa-
nicis ad orientem à Tiguro, in Comitatu Kyburgensi.

Antiquitus Nobilibus Pfefficonis paruit, quibus extinctis ad Landenber-
gios pervenit, quorum Albertus Leopoldi Austriaci partes cum turcica
post pugnam Sempachianam Tigurini Oppidum istud cepit et inces-
derunt, demum ad Austriacos pertinuit, ac tandem unum cum Comi-
tatu Kyburgensi Tigurinorum factum est, primum an. 1415. Deinde
iterum an. 1452.

9° Gryffensea seu Griffensea | Gryffenberg, Griffenberg | Urbs
angusta cum arce ad litus ejusdem lacus nominis lacus 5000. passus
longi et 2000. lati ~~est~~ sita, midiasi Helvetiae ad orientem
à Tiguro. Antiquitus proprios habuit Dominos, quibus extinctis ad
Landenbergenses devoluta est, ab his ad Comites Toggenburgenses perva-
nit, quorum Rodericus an. 1402. illam unum cum vicinis lacus Tigu-
rinis vendidit. An. 1444. cum Guedanti Helvetiae contra Tigu-
rinos bellicose, urbem hanc, in qua Joannes de Landenberg cum 80. vi-
rorum praesidio erat, obsiderunt. Obsessi cum se urbem ulterius
tueri non posse cernerent, illam incendunt, ac in arce se receperunt,
relictis inter flammas uxoribus ac liberis; tum ipsa ne eos unum
suis liberis incendio consumerentur, per urbis muros illorumque fora-
mina se dimiserunt, quas Helvetiae benignè ac misericorditer
susceperunt, immanèque illorum virorum facinus detestati, in eo-
rum mortem, praesertim Svitenses, et Subilvanenses, conjuravit,
tuncque tanto impetu arce obsidionem urserunt, ut tandem 27. Maji
obsessi numero 72. se ad Helvetiorum arbitrium dedere coacti fue-
runt, quorum 62. eadem die unum Landenbergio, qui primus
colorem praebere debuit, capite truncati sunt, reliquis decem unum
ob provectam tunc juvenilem eorum aetatem paratum fuit.

10° Kyburgum | Kyburg, Riburg, Ryburg et Rynburg | Urbs
cum Castro eminenti loco sita ad sinistram Tosa | Tosa seu Topp |
fluvii ripam milliari germanico vicinis Austrum a Vitoduro. Ce-
labram fecit Castorem in junctum sedes veterum Kyburgensium Comi-
tum. Imperator Conradus II. illud an. 1024. post trium mensium ob-
sidionem obtinuit et tenuit, deinde restauratum ulticus Abbas San-
gallensis an. 1079. deinde restavit, quod tamen Comes non restituit.
Eo tempore, quo Rudolphus Habsburgicus Imperii clavum tenuit,
ejusdem Imperii germanici cimelia in illo asportata fieri, quae post-
modum Norimbergam delata sunt. Modò Sedes est Praefecti po-
vincialis à Magistratu Tigurino constituti.

Ceterum Comitatus hic à Glatta | Glatt | flumine ad Rhenum
usque porrigitur, necnon modò 44. Rivochiales Luterias complecti-
tur. Veteres illius Comites per aliquot saecula totius Helvetiae poten-
tissimi fuerunt, ut quorum Dominium, praeter majorem vicinam regionis
partem, aliaque praedia et ditiones in variis plagis ab ipsis possessus, usque
ad Bruna portas protenduntur fuit. Horum Comitum primus fuit Hart-
mannus, qui an. 950. ab Imperatore Ottone I. hujus Comitatus investi-
turam obtinuit. Istius praesidia ultimus etiam Hartmannus nomi-
ne an. 1264. vitam ponit relicta unica filia Elisabetha. Rudol-

phus

phus

phus Halysurgicus, qui postea Imperator factus est, dicti Hasturanni Sororis filius exclusa Elisabetha illius filia Comitatum hunc sibi aperuit, ac postmodum filio suo Alberto tradidit; cuius posteri illum tenuerunt usque ad tempora Concilii Constantiensis; tunc enim Fredericus Austriacus, quod papa Joanni XXIII. Constantia ipsius ope profugo adylum praebisset, ab Imperatore Sigismundo proscriptus, parte hominum in Helvetia Dominionum exutus est, ac Tigurini Comitatum hunc occupaverunt. Verum ubi an. 1441. grave cum caeteris Helvetiae Bagis bellum ipse cepit, necnon in magnum discrimen adducti fuissent, ab Imperatore Frederico III. seu IV. Austriaco supplicias impetraturi eidem et Domini sui Comitatum hunc restituerunt, quem tamen postea an. 1452. idem Imperator eis denuo vendidit, cui et adhuc Dominantur. *Donus Austriaca se ab eis adhuc nominat illum- que his titulis inserit.*

jj. Vitodurum (Wintrotfio, Wintrotfio:) Urbs Comitatus Kyburgensis ad Eulachiam (Eulach seu Eulach) fluvium in amoenâ et fertili planitie posita miliarium Germanico passus Septentrionem à Kyburgo.

Historici illam Novum Vitodurum nunciant ad distinctionem Veteris Lepocivis Vitoduri, quod Bagus est mediâ leuâ galicâ ab ea distans. Bagus iste verisimiliter Vitodurum illud est, quod Romanorum aetate stetit, cuius Scriptores Romani, et Antoninus in suo Itinerario meminere. *Vetus Urbs ista ab Alemannis sub fine saeculi III. et aetate Diocletiani et Maximiani Romanorum Imperatorum à Suevia impunitè excisa fuit, quam Constantius Chlorus, qui tunc in Galliis tanquam Caesar imperabat, per Praefectum suum provinciale Arelatum Bruculum restaurari curavit. Verum sub Imperatore Valentiniano III. à Suevis, vel, ut alii volunt, ab Hunnis iterum devastata fuit, nec ab eo tempore antiquum splendorem suum recuperare valuit, aut ultra Bagis vel, si maris, Oppidi conditionem efflorere.* Ubi extincta Imperatorum Carolingorum Stirpe Suevia Ducatus erectus est, in eam Turingia adjecta fuit, vetus hoc Vitodurum jam in Bagum seu Oppidum evenerat, memoria namque proditum est, prope illud an. 919. prolium initum fuisse Rudolphum I. Burgundiae Regem inter et Burhardum I. Suevia Ducem.

Suevia Ducum aetate Comites orti sunt, qui ab hoc Oppido, cui imperabant, Vitodurenses appellati fuerunt. Idemque in eundem nominis Castro infra Oppidum ad lavam Eulachia supra collam posita habuerunt. *Ex his Comitibus Hermannus fuit Abbas Einsidensis ibidemque obiit an. 1068. et Joannes an. 1168. Tiguri Equitis interfuit.*

Ad pedem huius colis nec procul à Castro Comitatus Ministri et Servi sibi construxerunt castra; haec haec tempore in Urbem evenerunt, quae Vitodurum novum vocata fuit, quam deinde Comites Kyburgenses Vitodurensium heredes circa finem saeculi XII. moribus cinserunt, necnon Turingia Metropolim dixerunt. Rudolphus Halysurgicus Hasturanni ultimi Kyburgensis Comitis Sororius et heres an. 1269. illam novis moribus ampliavit. Postmodum ab Austriacis Principibus suscepta multis privilegiis et immunitatibus donata fuit, usque semper fidelis extitit, nec ab eorum Dominio divelli potest. Anno 1415. post Frederici Austriaci proscriptionem Sigismundus Imperator illam à Tigurinis captam in Imperii tutelam aperuit et an. 1417. Liberam et immediatam Imperii Urbem declaravit; at an. 1442. sponte ac libere denuo se Domini Austriacae subiecit, ac penes illam perman- sit usque ad an. 1457. quo ab Archiduce Sigismundo Tigurinis pro 10000. florinis oppignorata fuit et nunquam redempta; unda ab eis tem-

Narrant aliqui Hasturannum hunc, dum adhuc viveret, Comitatum suum Rudolpho Sororio suo tradidisse, et capisse.

qua his titulis inserit.

¶ Cives

poro ipsi eidem ad hanc usque diem dominantur. Privilegiis tamen his et immunitatibus antea ab Austriacis Principibus obtentis, quibus pro-

primum habent statum politicum et regimen, quod Senatu majori 48. virorum constat, et minorum, quos 12. viri constituunt, quibus Prætor præest, ad illos deferuntur causa criminales, æque ac Civiles hujusmodi, iudicio definitur. Sub hujus urbis dominis sunt quædam vicina arces et loca. Anno 1525. Cives exemplo Tigrinorum ad Extrinseana sava fecerunt accessum.

Anno 1566. 4. Januarii hora 7. vespertina sub horrida vento nivisque permixta tempestate æra unius Ecclesia parochialis campanilis momento totus igneus flammatusque necnon cum magno strepitu tintillans visus est. Spectantibus hoc circa hora quadrantem duravit, et cum quibusdam animosiores ignem extincturi in campanile ascendissent, non flammas, nec ignem invenerunt. Incola id ignem S. Halena vocant. Postmodum idem ignis modo in unius, modo in alterius Campanilis apice visus est, neminemque amplius terruit.

Vitodunenses Civiles sunt, commercium exercent, ac studia colunt, habentque Bibliothecam, qua non solum propter libros, quos continet, sed et propter varias raritates, quibus superbit, videri meretur. In hac urbe multi prodire viri eruditi, quos inter fuit celebris Historiographus, qui sub nomine Joannis Vitodunani notus est, ac Halustria historiam ab an. 1215. usque ad an. 1348. conscripsit. Non procul ab hac urbe occurrit salubre balneum, quod variis morbis medetur.

¶ recensetur.

Circa vetus Vitodunum varia Romanorum monumenta reperta sunt, nempe numismata Imperatorum Neronis, Domitiani, Constantii et Constantini effigies referentia. Constantia etiam in Cælestia S. Mauritii Ecclesia vetus Romana tabula aservatur, in qua hujus urbis restauratio, qua sub Imperatoribus et Cæsaribus Diocletiano, Maximiano, Constantio Cloro et Galerio durante Arvalio Broculo regionis hujus præfecto facta fuit, Denique anno 1709. cum ibidem terra effoderetur, varia hujusmodi Romana antiquitates inventa fuerunt sed satis rudes, scilicet cultus, duo Mercurii, et quedam animalia, ut Tauri, Equi, Bovis, &c.

¶ ripam
¶ fuit

120. Tosa | Föß: | Bagus Lemileuca gallica versus Africum à Vitoduno ad sinistram ejusdem nominis fluvii ¶ situs. In eo quondam antitit celebris Sanctimonialium Ordinis S. Dominici Conventum. Initis nominis quarundam religiosarum Sororum Domicilium. In quo loco positum, ubi nunc domus præfecti seu Sacerdotis est, ab Euphemia de Herten edificatum, cujus loco anno 1233. ammenta Henrico Episcopo Constantiensi, et Comitibus Kyburgensibus solent tributibus, novum ad Tose pontem constructum fuit Monasterium. Hungaria Regina Agnes Alberti Imperatoris filia illud Patriarchi homicidarum bonis ditavit. In eo olim 50. usque 60. Moniales numerabantur. His anno 1525. ad sacrum traditis Tigrinini Monasterium occuparunt, atque in eo Sacerdotum constituerunt.

* Stumpfius Bonchschad Episcopatus Spirensis urbe amissa, obmissis et regis pa-

130. Eligoria, Sacer Bagus, sive Augia sava | Elg, Elgow, Elgow, Elch, Elch, Elch, Elch, et Elchow, olim Tura seu Zili-gow: | Speciosum Oppidum unicum Arce Montana in Comitatu Kyburgensi, et in finibus pagi Tigrinini et Turgavia situm miliarium ad orientem à Vitoduno. Stumpfius in suo Halustic (Chronica) nico illud antiquis temporibus Algovia: | Elgow: | dictum, quod nomen ab Alemannis accepit, et quod vetus quædam documenta

urbis aijundam in hac plaga posita sub Algaria nomine meminere. Eadem olim Dominati sunt quidam Barones ab oppido Algarienses, nuncupati, e quorum stirpe fuit celebris Notgerus Monachus Sangallensis, qui sub fine Saevi IX. et initio Saevi X. floruit, ac post mortem inter Beatos relatus est.

Summum et maxum Imperium illius penes Comites Kyburgenses semper fuit, a quibus ad Helvetiam Thaburgenses seu Austriacos pervenit, ac denique una cum Comitate Kyburgensi Tigurinorum Oppidum hoc factum est. An. 1407. Suitenses, Glaro- renses, Abbatimellenses et Sangallenses adversus Tigurios hostes reales idud incederunt, et an. 1444. foederati Helvetii cum Tigurin Col- lantes idud et Arce ejus occupaverunt.

14. Stenium seu Betra: Prin, communiter Prin am Rhein: Urbis una Arce ad Dexteram Rheni ripari, ubi hic fluvius e luna Ullensi erumpit, in partibus Sueviae posita 2. Miliariibus ad Oriente a Diaphusia.

Opportune sita est sive ad sui ipsius defensionem tempore belli, sive ad commercium. Pago ad alteram Rheni ripam in partibus Helvetiae col- lorato postea in jurisdictione epi Burgum: Bischo seu duo epi jurisdictione jun- gitur.

Jam diu ante Romanorum tempora amplam hanc urbem exstitisse urbem quidam ajunt, quam Helvetii in hac Gabiam verius emigra- tione una cum ceteris his urbibus combuserunt, sed breui post a Julio Caesare fusi patriam repetere urbesque suas denovo reparaverunt.

tum Romanos, subacta Helvetia, hanc restaurare coacti fuerint; tum Romanos, subacta Helvetia, hanc e cineribus exstitam Gaudurum sive Gandurum a sociibus Altiis Gaura seu Gand, qua ripari seu petra, et Thurum qua turrim significans videtur, et ujus etiam Blivius meminit, vocasse.

Sed, ut verum fateamur, hae sine sufficienti fundamento proferuntur, enimvero quidam Geographi Gaurum sive Gandurum eo loco, ubi nunc Constantia est, et alii, forte cum minori re similitudine, ubi Solodorum est, collocant.

Id estum videtur, eo loco, ubi nunc paragogium, Ecclesia et domus Barochialis sunt, Romanos propugnaculum ca- citasse, quod Alamannos in Helvetiam invenire volentes repro- merent.

Inter Urbem et Bagum in Rheni est Insula: Wurd: quam Romani utrique Rheni ripari per portam hujus fluminis primum jun- xisse dicuntur.

Ab hac Insulam S. Othmarus Comitis S. Galli Abbas, qui primum in illud Regulam S. Benedicti introduxit, iniqua injuria Episcoporum Synodi Sententia deportatus fuit, ubi et an. 759. pie defunctus est.

Saevior. Urbis haec ab Alamannis penitus excisa fuit. Non multo post tamen ad altissimam Rheni partem et paulo inferius hinc inde domus abi- ficata fecerunt, ac tandem ex ingentis Arce, quod Insulam occupabat, q petra seu q ipsum nomine in- figura. Denique

dirupti et in aërem auti fragmentis Urbis condita fuit, et Saevio IX. infra Insulam Wurd: quod utriusque Rheni litoris in mo je re ventur, novus supra flumen istud confectus est. Urbem hanc circa an. 966. Burcardus II Sueviae Dux fossa et moenibus cirxit, quod adversus thunorum invasiones tutam prae staret, non multis privilegiis donavit.

a Ducibus Sueviae ad Barones De Alta Clinga: Hon fosan seu Alban Blingen: per venit, qui Arce una ntam non procul ab Urbe in eminenti laxo excitarent, quae adhuc est at.

Anno 1359. Alcius et Walthers De Alta Clinga magnam partem jurium horum, quae ipsis in Urbe et Arce conpre-

rentibus an. 1500. natus perhibetur. Literis novavit operam lan- Javica, Turlaci, Col- maria, Argentorati, Hei, Salberga, et Tru- burgi Disce geja, ubi an. 1520. ex penis Ordi- nis Teutonici Tha lo- gicus disciplinis imbu- tus, de mon a Imper- gato seu Telamonio Episcopatus Basileensis Suffraganeo Probyter ordinatus fuit. Tum in Helvetiam secedens an. 1522. Tigurum se- contulit, ubi ad optatis Zwinglii dogmatibus Præ co Pagi Bubiconen- sis primus, deinde an. 1543. Stam kenii in Turgavia Pavochus et illius Capituli Deca- nus factus est, cum que occuli et memoria illius deficerent, Ti- gurum an. 1562. se ces- sit, ibidemque mortuus est an. 1565. Script inter alia Chronicon Helvetiae.

q petra seu q ipsum nomine in figura. Denique

bant Archiducibus Austriae vendiderunt; cum autem tempore Concilii Constantiensis Fredericus Austriae proscriptus fuisset, Imperator Sigismundus an. 1415. Urbem hanc sibi aperuit, ac postmodum dicitur de Alta Clinga Baronibus restituit, qui an. 1443. eam una cum Aare et omnibus ad illam pertinentibus Baronibus de Cingeburg vendiderunt, à quibus Cives an. 1457. magna pecuniarum summa se ipsos redemerunt, ac non multo post cum Bagis Tigrinis et Scaphusiano foedus pepigerunt; denique an. 1554. prois Bagis tutela se penitus commiserunt, reservatis tamen sibi privilegiis suis et immunitatibus, quibus hodieum adhuc gaudent. Proprium habent Consulem et Magistratum, qui causas criminales aequè ac civiles definit; Bistorem, qui Tribunali praest, et illius Appartorem. Senatus Tigrinus, ex civibus tamen, constituit.

Olim Stenii extitit calabre Ordinis S. Benedicti Monasterium S. Georgii dictum eodem tempore, quo Burcardus II. Sueris seu Alemannia. Dux urbem hanc moenibus cinxit, ab ipso et conjugis sua Hedwigae Rudolphi Burgundiae Regis filiae Duedi: hoc fundavit: quod an. 1005. Henricus II. Imperator, ad instigantiam Monachorum montis, de ujos arice? Coenobium occupabat, altitudinem et asperitatem querentium, in hanc Urbem transtulit, quod vicinis aedificatum S. Georgii et Cynibii dictum est. Substitit Coenobium hoc, ujos primus Abbas fuit S. Welfredus, usque ad an. 1524. tunc enim plerisque Monachis Ellinglianismum amplexis, illius possessionem Tigrini ceperunt, Abbas vero David de Winkelheim Ratolphi: Cellam fugit solum asportatis omnibus Monasterii documentis, et cum Abbatiâ suam repetere ei laud datum fuit, omnia Monasterii sui trans Rhenum et in Imperio sita parva et proventus Ferdinandus Romanorum Regi Caroli V. Imperatoris patri, et quae cis Rhenum et in partibus Helveticis erant, bona hujus provinciae Bagis testamento reliquit. Ferdinandus igitur non procul ab Oeninga Coenobium Regularium Ordinis S. Augustini Coenobio nostrum condidit Monasterium, cui post mortem dicti Davidis alium praefecit Abbatem. Tandem an. 1581. Ultimum illius Abbatem extraditis Tigrinis Magistrati Monasterii suis monumentis, se ipsum illius tutela commisisse ajunt: at verisimilius est, illum inde à Tigrinis extradatum fuisse, jusque solum Abbati Petri Dominus: (Hatsob-faybi) prope Constantiam cepisse, hic enim etiam hujus S. Georgii prope Stenium Monasterii Abbatem se nominat. Nunc es loco, ubi Coenobium istud fuit, extat Lateraria.

150. Lauffa: Lauiffen live Louiffen: | Castrum cum oppido seu potius Vico ad sinistram Rheni ripam positum 2. miliaribus germanicis versus septentrionem ab Eglisovia, in loco eminenti, unde mirabiles Rheni catasacta conspiciuntur, ubi aqua à 90. cubito rum altitudine deorsum inter saxa tanto strepitu ruit, ut interrupta nocte sapius ad 4. miliaria strepitus iste audiat.

Ad alteram Rheni ripam in territorio Scaphusiano adest Telominum, ubi menses Scaphusia plaustris vitæ navibus imponuntur.

Lauffa: tractus usque huc tractu olim propriis habit. Domibus Lauffensibus: Von Lauffen: dicto, ab eis ad Nobiles de Trulach Civis Scaphusianos pervenit, quibus an. 1443. ab Alberto Austriae

jura belli excepta fuit, et eidem Nobili De Hagenbuch tradita; verum
Bulackenses, comitantibus civibus Scaphusianis nocte ad motis hostis muros
superantes hunc Hagenbuchium ejusque filium interfecerunt, hincque
Castrum hunc et vicum p. recuperaverunt, penes quos mansit usque ad an.
1543. quo ~~Figurinis~~ pro 7200. florenorum Summa Tigurinis venditum
fuit.

16° Eglisovia et Eglivosea | Eglisau, Eglisow; | Urbs medicorum
cum Arce et Territorio, ad Rhenum sita 6. fere leucis Gallis ad
Septentrionem à Tiguro et 4. ad Meridiem à Scaphusia. Urbs
haec proprie in Suevia posita est, non vero in Helvetia et tractu Tigu-
rino; utramque ponte elegans Rheno superstructus jungit. Com-
modè sita videtur, ut quae transitum à Suevia in Lacum Tigurinum
probeat, et hinc in Sarram, unde via, quae per angustos montes et
Saxa ducit ea utraque parte. Identidem munimenta impendent.

Urbs haec una cum his territorio primùm ad Comites Turgenses per-
tinent, quibus Tigurini an. 1425. eam ceperunt, ac an. 1460. Vigilio
et Bernardo Gradneris Slavogracii seu Hunndriae Baronibus | ~~Görz~~
~~Görz~~ Görz-fürst von Windischgrätz; | à Sigismundo Archiduce Austriae
et Styriae pulsi vendiderunt, reservato tamen sibi retractus seu rehu-
tionis jure, quod et an. 1490. post horum Baronum obitum factum est.
Ab eo tempore per Praefectum provinciae regitur, qui in Arce se-
moratur. Attamen Urbs haec proprium habet Magistratum ne non
altè et Cassa, ut vocant, jurisdictione fruitur. Terra motibus est ob-
noxia, an. 1705. 24. Septemb. hora 10. matutina tantus in ea fuit, et
cum tanto strepitu et ruina, ut omnia subversum ire viderentur.

17° Bulachium | Bulach vel Bülach; | Urbs tenuis ad Glattam | Glatt; |
fluvium posita, 4. leucis Gallis ad Aquilonem à Tigurinis. Anti-
quitas Baronibus Turgensibus | Non Turgon; | paruit, quorum Joan-
nes illam Marchioni Altomontano | Non Forstberg; | vendidit, obto-
antem Marchio Altomontano seu Hochbergensi Domini Austriae pro
partis tradidit, ac tandem Fridericus Austriae an. 1409. Tigurinis ces-
sit, qui in ea Praefectum seu Dynastam constituerunt. Urbs haec
causis gaudet immunitatibus et privilegiis, atque proprio municipa-
li jure utitur, Praetorem et Magistratum ex civibus adlectos habet.

18° Regenspergum Vetus et Novum | Alt = Vnd Nou = Regens-
perg; | Vetus Regenspergum elegans et munitum olim fuit Castrom
ad sinistram Glattae ripam prope. Castrom laevum | Castrom = Dör; | Si-
tum 2. leucis Gallis ad Septentrionem à Tiguro; cujus modò nihil su-
per est praeter turrim et duntaxat muros. Domus natalis fuit antehac
potentium Baronum De Regensperg, qui totam penè circum Tigurorum
regionem multaque alia praedia et Castra possederunt, quorum Ul-
ricus durante magno Sauli XIII. Interregno cum Tigurinis frivole
vexasset, hi Rudolpho Habsburgico optulante an. 1268. duntaxat illius
Castri ipsum omni sua ditione cauerunt, ne non cogerent, ut augeo
vitalitatis Tiguri velut privatus civis Regeret, ubi et motus est.

Postmodum Castrom hoc ad Landenbergios pervenit, quorum Ulricus
an. 1380. Bellum Sempachense ortum esset, illud contra
datam Tigurinis, qui omnia necessaria eidem praeviderant, Austri-
ae tradidit. à Landenbergis ad Schwenobios Cives Tigurinos
revolutum est. an. 1443. à Federatis Helvetis occupatum fuit et
combustum. Tandem an. 1470. euntionis titulo Tigurinorum fac-
tum est.

Novum Regenspergum seu Regensbergum | Nou = Regensperg; |
Urbs tenuis sed pulchra cum Castro in apice montis sita, qui pars

* *Leigirius Mons* | la est rami montis *Jurassi* seu *Caigiri** | *Layria*, *Lägron*, sive *Lägrosch* *Bozgi* *grin* | in illius vultu *2. miliaribus Germanicis ad septentrionem à Tiguro, et una ad orientem à Badena seu Themi Superioribus* | *Baden* | Ubs haec antiquitas *tem Regenspergum* *etiam ad Barones de Regensperg pertinet, ab his ad Archiducem Austriae* *devoluta est, quam usque ad an. 1409. possederunt, tunc enim Fredericus Baden.* *In hujus* *Archidux eam unam hic satis anse destruxit et urbe Bulachis pro* *montis summitate* *summa 7000. florenorum Tigurinis oppignoravit, nec redemit; hi igitur* *misabiles occurrunt* *an. 1422. eam Praefecturam provincialem fecerunt, in qua varia Op* *capilli variarum fi* *pida et viciniam numerantur, et quae ad semi à Badena miliaria porrigitur.* *rum, Linacium, Stal-* *Ubs hoc una cum Arce sua an. 1443. à Federatis Hebrctis etiam occu* *larum, conchyliarum,* *pata fuit et combusta. An. 1540. postquam incendio penè tota perisset,* *pisinum, ovorum pis-* *restaurata fuit, et an. 1687. novis moenibus cincta et aliqua tunc muni* *rum et aliorum sep-* *ta fuit. In Arce Dynasta residet, ubi puteus est laxo incisus, cujus* *tilium marinorum;* *profunditas est 36. cubitorum.* *que omnia universa* *19. haurum* | *Gar, Saar, et Gafsa* | *Sanctimonialium Ordinis S. Be-* *lis Diluvii reliquia* *nedicti Monasterium ad Linumagum* | *Linumag* | *flumen positum mil-* *in lapides indurata.* *liari ad orientem à Tiguro. fundatum an. 1130. à Lutholdo Libero Barone* *videntur esse. Con-* *De Regensperg, et Judonta conjuge ipsius et eorum filio Leopoldo. Habi-* *jectura tamen est, in* *rum adhuc floret sub directione Principis et Abbatis Lintholensis. Sancti-* *hor monte Themi* *moniales hic inter alias, quibus praedita sunt, artes multum à musica* *Badenses haurire.* *celebrantur. Nec Religio obest, quin Tigurini filios suos eisdem tra-* *endae. Quidam Monasterium istud in Comitatu Badensi collo-* *cant; in quod Tigurini sollicitam nec Sanctimonialibus ingrati-* *gerunt advocatiam.*

LIX.

De Pago Scaphusiano.

Pagus Scaphusianus | *(Canton de Saas)* | *Pagorum Hebr-* *trorum duodecimus. Situs est trans Rhenum in terris Imperii.* *Amplius haud est, sed tamen ad Helvetiae laevitatem multum confere-* *videtur, atque adversus Germaniam velut propugnaculi locus est. Limi-* *tes, habet ad septentrionem et occidentem Sueram, ad orientem Steni-* *um et lacum Bodanicum, ad austrum Pagum Tigurinum et Turga-* *viam, à quibus Rheno se jungitur. Longitudo ejus ab oriente ad occi-* *dentem est quinque circiter miliarium Germanicorum, Latitudo ab* *austris ad aquilonem duorum duntaxat. Solum ejus optimum* *est, fomentum, aliasque fruges, et vinum elegans profert, pas-* *cuis etiam abundat, et Rhenus, qui illum perfleuit, in eo commer-* *cium florere facit.*

Anno 1330. Pagum hunc Ludovicus Savaus Imperator Otto- *ni Austria Duci oppignoravit, sed, quod mox dicamus, sub initium* *saeculi XV. Austriacum cepit Dominium. Est Bellum Burgundi-* *cum, quod an. 1477. sortito et interempto ab Helvetiis Carolo Burgun-* *diae Duce finem habuit, cum ceteris Helvetiae Pagis foedus ad 25. annos* *popigit, tandemque an. 1501. Corpori Helvetico in perpetuum junctus* *fuit, atque duodecimus illius Pagus factus est.*

Pagus iste in varia exigua territoria distribuitur, quorum decem *numerosunt. Etiam cum aliis Pagis participat quatuor Dominia* *Italica Luganense, Locarnense Medusianum seu Madroianum* *et Madrianum. Notatur hic*

1. Scaphusium, Scaphusa, Scaphusa; apud glaracum *Aristis*

Urbs, et apud Micomum, et alias Brobatopolis | Disaffausum, Disaffa
Sausum, Disaffausum, Disaffausum | Urbs satis ampla et pulchra,
 necnon vinetis circumdata, totius pagi Metropolis, cui nomen tribuit,
 ad septentrionalem Rheni ripam, proinde in partibus Germaniae sita,
 sex miliaribus Helvetiis et paulo amplius ad orientem à Basilea. Ele-
 ganti ponte lapidei, cuius pars ante annos aliquot corruit, Helvetia
 iungitur. Estat sub grad. long. 30. m. 25. lat. 47. m. 35.

Urbs haec vetus haud est. Initium eadem dedit quaedam turres seu
 Castra Nobilium; his accessere quaedam nautarum et piscatorum aedes
 ubi Rheni trajectus est, vulgò al portum vocatus, quo etiam, quem
 admodum ex latinis monumentis patet, Naviium Bonus (| Disaffausum |
 numpata fuerunt. Itaque Scaphusium nomeni exiguis pagus
 fuit, ubi naues Sauroflumine advenientes exonerabantur, medià dein
 ob eo lincà galicà infra Rheni catasatas demò oneranda. Hic
 Eberhardus Comes Nollenburgensis an. 1052. vel ut alii volunt 1050. Mo-
 nasterium Benedictinum, quod ad omnes sanctos dictum est, fundavit, cui et
 pagi huius dominium tradidit (| quidam id ab eius filio Burkardo factum
fuisse ajunt |) Atque ab Ariste, quem Monasterii insignia referebant,
Disaffausum, id est, Orinum aedes ducem vocari iussit, unde etiam
 Urbis insignia salientem Aristam exhibent. Sub huius Monasterii
 dominio et opportunitate loci Scaphusium sensim tanta sunt incre-
 menta, ut ex vico oppidum et tandem Saeculo XIII. ampla necnon
 elegans Urbs evaserit. Ab huius Conobii subiectione vi Casares-
 rum privilegiorum postmodum liberata fuit, ac demique extinctis eta-
 ribus Sueviae Ducibus liberis et immediatis Imperii Civitatibus annu-
 merata est. Anno 1312. cum Tiguro et Sangallensi Urbibus foedus
 pepigit. An. 1330. Imperator Ludovicus Bavarus Ottoni Austriae
 Duci pro summa 12000. marcarum argenti, quam ei, vi pacis cum ipso
 conclusae, Solove subripet, inter alias Imperii Urbes Scaphusium
 oppignoravit: verum ubi an. 1419. Fridericus Austriae à Concilio
 Constantiensi excommunicatus, et ab Imperatore Sigismundo pros-
 criptus fuit, tum idem Imperator sibi inter alia eius dominia Ur-
 bem hanc asseruit ac Imperio restituit, sicque demum Urbs Imperialis
 facta est. Equidem an. 1484. Imperator Fridericus III. hu-
 IV. Austriae, ibam ab Imperio auerere et cognato suo Sigismundo
 restituere voluit, at advenientes Legatos eius hu, ut vocant, Commis-
 sarios, qui hoc nomine illius capere possessionem, Civis repulerunt,
 simulque Supplicias à Tigurinis obtinuerunt, necnon non septem ve-
 teribus Helvetiae Pagis ad 25. annos finierunt, quod an. 1479. ad hinc 4. foedus
 les 25. annos prolatum est, actantem anno 1501. in perpetuum fo-
 dus commutatum fuit, sicque Scaphusium duobus Helvetiae
 Pagis erant.

Ubi Zwinglianismus in Helvetiam iniecit, aliquot annorum
 spatio hic quantum ad religionem res in aequitate haesit, parte
 Civium nova dogmata fervente, altera autem religionem retinere
 cupiente, unde et inter eos tumultus fuit exortus. Tandem
 an. 1529. pro Zwinglianismus desinitum, tumque ab omnibus
 civibus abjecta religione Catholica Sanctorum status et imagines
 diffracta et combusta, Missa et divinum Romanae Ecclesiae Offi-
 cium abolutum, Abbas et Monachi omnium Sanctorum Cono-
 bii, et omnes Presbyteri ac Religiosi Urbe ejeti, et eorum bona
 sine addita fuerit.

Scaphusii vna extant spectabiles Ecclesiae, scilicet Monaste-

rii Omnium Sanctorum; speciosum aedificium, in cuius turri (angana) est 96. centipondia peniens, et cuius ambitus 29. pedes complectitur, fuit fuit an. 1486. Item Ecclesia parochialis S. Joannis, quae totius Helvetiae maxima reputatur; obscura est. In ea aperiatur Bibliotheca, quae Braconum dicitur, ad quod ipsorum usum sit destinata; in ea ostenduntur quaedam rara MS. ac inter alia Homilia S. Joannis Chrysostomi in Evangelium S. Matthaei, et vetus Biblia Bohemica conscripta. In Urbe etiam adhuc alia Bibliotheca ad Circum usum.

Ab eo tempore quo Scaphusium Zwinglianum adoptavit, celeberrima Schola Academiae Speiem referens ibidem instituta fuit, in qua Latina lingua et viis ad Ministerium Zwinglianum destinatis necessariorum scientiarum docentur. Urbis Pastores in ea Professorum munere funguntur.

Urbem hanc opulentam efficiunt Salis et aliarum mercium, quarum est Emporium, vectigalia, praecipue autem pingues celeberrimi olim et praedivitis Omnium Sanctorum Monasterii redditus, qui, ut vox dicitur, sine additi fuerunt. Hic etiam praestantes existunt variarum artium Opifices, viri eruditi, et excellentes Medici. Aurea Spiritus optima, adsunt etiam salubres aquae. Plateae magna sunt, pulchrae et commoda. Domus sollicita conservantur, plerumque picta sunt, et umbone notata. Sen postea numerantur. Urbi enigma iunguntur Suburbia, et non procul ab his hinc inde plerumque in locis eminentioribus caetera voluptuaria occurrunt. Eadem impendit vetus Castrum et ritum antiquo munitum an. 1564. excitatum. Ibidem olim ab Alemanis adversus Romanos extructum propugnaculum fuisse dicitur.

Adest quoque amplum Armamentarium tot armis et aliis bellicis instrumentis repletum, ut ad armandos cives et Subditos sufficiant.

Urbis hujus regimen est Aristocraticum; ea 12. tribubus, in quas Cives distribuuntur, septem viri assumuntur, qui supremam Senatum constituent, et una cum duobus Consulibus, qui alternatim singulis annis imperant, 86. numerantur.

2^a Milliarum Germanico versus Occidentem in Helvetia Superiori et hodie praesens milliarum Helvetico versus Occidentem à Scaphusio est alia Urbs enigma Nova Ecclesia (Nouibils, Nouibils, et Neuen- seu Numbils) dicta. Tribus rectis et ad lineam ductis plateis constat, iuribusque et privilegiis municipalibus fuitur. fuit olim Sedes nobilis cuiusdam familiae de Nouibils dicta; postmodum ad Episcopos Constantienses pervenit; et an. 1520. Hugo de Landenberg Episcopus Constantiensis illam Scaphusianis vendidit, hinc in ea Praefectum ~~interpres~~ constituerunt, qui eidem et quibusdam adhuc viris praest. An. 1499. in bello Suevo Gouderati Helveti Urbem hanc occupaverunt.

3^a Hic addimus Rhenaniam seu Argiam Rheni, communiter Rhenovium (Rhein) seu Rhenovium; celebre et praetiquum Coenobium S. Benedicti Monasterium Turingia additum et Graecis Constantiensis. Situm est ad confinia Ragonum Tigurini et Scaphusiani in Insula Rheni non procul à famosis hujus fluminis cataractis Scaphusianis, milliarum fere versus Africum à Scaphusio, et versus Evromotum à Nova Ecclesia (Nouibils) Haec Insula jam primis Ecclesiae saeculis ab omni et virtutum cultu

toribus habitata fuisse dicitur. Eodem circa an. 700. post promulgatam ubique terrarum S. Benedicti Legem huc Regulam, licet fere dicti S. Benedicti olimni, quibus Wolfcardus Kyburgensis Conobium condidit, quod postea Negotium suorum inter se h. litigantium nequitia penè cuiusmodi fuit, ac tandem circa an. 800. vel, ut quidam solent, 850. à Wolfeno itidem Kyburgensi Comite restauratum et ditatum fuit, et an. 957. à Papa Leone IV. confirmatum, ac tunc ab ipso tunc à suis Successoribus necnon Imperatoribus Germaniis multis privilegiis et immunitatibus auctum. Primus illius Abbas fuit Gogbertus ab eodem Wolfeno constitutus.

Sub eodem tempore Tristramus Legatus in Hibernia provincia, ut ajunt, Princeps Romæ veniens in Helvetiam primum Babaria Monasterium profectus est, tunc huc se conferens hujus restaurati Monasterii Religiois se junxit, ubi, postquam per 27. annos, quorum 22. angusta cella inclusus, in omni austeritate vitam duxerat, 15. Novemb. an. 877. ad vulum evolavit inter Sanctos reclusus, quem quoque Monachi in Conobii sui patronum elegerunt. Ipse Wolfonus in hoc ~~conobio~~ à se restaurato Monasterio, omnibus suis bonis, quæ tunc in Helvetia, tunc ~~in~~ Verone in Italia possidebat, eidem attribuitis, Monachum induit, et Abbas post Gogbertum factus; tandem pie obiit 23. Decembris.

Conobium hoc multis calamitatibus, arumis et persecutionibus fuit obnoxium, præsertim sæculo XVI. nempe sub novo Zwinglii Evangelio, tunc enim Abbas Bonaventura De Walkenberg à Tigurinis et propriis Subditis cum omni coactu suo in exilium actus fuit; sed tandem Catholicorum Pagorum auxilio in integrum restitutus fuit. Ad hanc usque diem vixit floret inelytum hoc Monasterium viris pietate et scientiarum virtute foecundum, jam à sæculo XV. sub tutela Septem in Turgavia Dominantium ~~Præpositi~~ Cantoniæ feliciter regens. Illius Abbas Imperii Statibus annueneratus fuit.

Hinc Conobio specioso ponte lapideo jungitur Ubs unica etiam Rhenangia seu Argia Rheni, item Argia Major |: Rhenan seu Rhynow:| nuncupata. Sita est ad sinistram Rheni ripam, qui hic flexibus adeo sinuosus est, ut ad hauriginem suam vixi velle videatur. Itaque Ubs hæc opportuno loco posita est ita, ut minutissima fieri possit, cuiusvis angustam peninsulam occupat, quam ad tria latera Rhenus præ se claudit, ac non nisi iustum ex parte Helvetiæ relinquit, per quem è continente ad illam patet aditus, qui et facile muniri valet; unde Romanorum ætate validissimum fuit propugnaculum ab ipsis excitatum, quò Germanorum grassationes impedirent; cernuntur adhuc antiqua moenia ipsius olim amplitudinis vestigia et reliquia. Circa annum Christi 363. excisam fuisse referunt Baronius et Guillemannus*. Hodierne adhuc in Superiorum, Mediam et Inferiorum Urbem distinguitur, necnon platea et vicus illius specialia sua nomina retinent, quamvis angusta admodum sit; unde conjicere licet, illam antiquis temporibus amplam fuisse Urbem.

Anno 1529. Civis Zwinglianismum amplexi sunt, Abbatemque Dominum suum una cum suis Monachis ope Tigurinorum à suo Monasterio exturbaverunt; at postmodum, quod

* Guillelmannus [Franciscus:] Calobrig Historicus Striburgi in Uchtlandia notus est. Humaniorum Letterarum peritissimus et in Historia versatissimus fuit, cuius

argum
alcatia
s, quate
procedit
lit huc
Hambie
Bilia
thea a
st, id
pit, in
stinati
bonum
rium,
yges ubi
ri ubi
atiam
ti, et
labab
Lom
otata
a, et
ack
ititit
lonca
itir.
is obli
int.
quas
Sena
stium
riori
Scaph
Nem
latis
fuit
stond
amb
ique in
an ad
Habit
mille
ijun
sist
et Sa
lavin
Scaph
Ha
un cat

in Universitate Trilove supra retulimus, Pagorum Catholicorum auctoritate restitutus
 gressi Briggoja Pro- fuit, et Rhenangiones in ordinem redacti, necnon ad arvitam
 fessor institutus est, et a Rudolpho II. Im- religionem admitti. Abbas merum et civile in Urbem et Civis, habet
 peratore Casareus et Imperium: malofios autem, quoniam Ecclesia a sanguinis officio
 Austriae Consilia- ne abhorret, Praefecto provinciali extradi jubet, ut motis poenam
 riu, et Historiographus, in eos exequatur.
 declaratus fuit. In-
 ta quorundam opi-
 nionem an. 1612.
 vitan ponit. alii
 autem volunt cum
 an. 1623. adhuc su-
 partitam fuisse.

Ejus opera sunt: Hel-
 veticia seu De rebus
 Helveticorum lib. V.
 Helveticica seu De
 origine hominis Austri-
 aca lib. VII. De
 Episcopis Argentinen-
 Ribus. De Origine
 et Stemmate Con-
 radi II. Imperatoris
 Salici Syntagma.

S.X.
 De Pago Basileensi.

Pagus seu Tractus Basileensis (Canton Basl.) limites habet: ver-
 sus austrum Pagum Solodurensam, ad orientem Frivariam et ter-
 ritorium Rhenofeldense; ad Aquilonem et ultra Rhenum Briggo-
 jam, et ad occidentem Surtzaviam et Salisgandiam; Toggan.
 Longitudo ejus est 9. leucarum Gallicarum, latitudo 5. In eo
 novem numerantur Praefecturae, in quibus Magistratus Basile-
 ensis Satrapas constituit. In sole omnes Zwirnglii seu Cabri-
 ni Dogmata sectantur. Illius regimen est Aristocraticum.
 Pagus iste olim pars Helvetiae non fuit, sed Seguranorum pro-
 vincia fuisse videtur: apud Seguanos Bisontios vidimus, et Rom-
 rales: id est, Veruntionem et Augustam Rauracorum: ceteris po-
 tiores Oppidis, inquit Ammianus Marcellinus. Communis opinio
 est Tractum hunc una cum Keum ejusdem nominis Episcopatu
 fecisse, idem spe ac districtum veterum Rauracorum seu Superio-
 rum Seguanorum, qui post Caesar meminit lib. I. De Bello gal.
 Romanorum aetate Helveticorum foederati fuisse, quorum
 limites ipse et post eum Strabo lib. 4. ad Rhenum et Jurapum mon-
 tem extendunt.

Solum habet fertile, et fontibus abundans, ac pater Rhenum Bisea
 et alii caique fluvii ibidem profluent, qui Rhens immerguntur.

In Republica Helvetica Novus Pagus est. Sed confundi non
 debet cum regione illa, qua Episcopo Basileensi subiecta est,
 et Episcopatus Basileensis municipatus. Hic notatur

1. Basilea, et Basilea Rauracorum (Basl.) ampla et ma-
 xima totius Helvetiae Civitas, et Basii, cui nomen tribuit et Dominatus
 Metropolis. Sita est 2. miliaribus germanicis ad occidentem a Rheno-
 felda, et totidem levis Gallicis ab Augusta Rauracorum, qua nunc
 Pagus est, sub grad. long. 25. m. 15. lat. 47. m. 40.

Rhenus ibidem interfuit ac in binos partes inaequales dividit, qui
 postquam longo terrarum intervallo ab oriente, in occidentem fle-
 rit, velut Helvetia terminus fuit, ac tandem ubi illius fines atti-
 git ad Aquilonem usum suum dirigit aquas suas in Oceanum delatu-
 rus. Huius Civitatis pars minor Basilea inferior seu parva. nuncu-
 patur, Major vero Magna.

Circa istius Originem nominis varia circumferuntur opiniones.
 Quidam arbitrantur eam Basileam dictam fuisse a Basilisco,
 qui ibidem repertus fuisse dicitur, quem et propterea Urbis insignia ve-
 ferunt: verum id vel ex eo falsum est, quod neque ad an. 1452. istius
 inique Leo fuit, tunc enim occasione exuviarum Basilicenses ejus-
 dem ex Italia ablatarum, primum ipse Civitatis insigne factus
 fuerit. Alii eundem derivant ab ingenti quorundam ibidem existente, ac
 Idolo, cui Basil nomen fuit, dedicata. Alii a Basilia Impera-

tonis Juliani Apostatae matris. Alii à T. Minutio Basso Bellidica Romano. Alii à Basilica Cathedrali, qua post eversionem Augustam Rauracorum, in qua prius ipsa fuit, huc translata est; verum Basilea jam diu ante urbem hujus eversionem nomen suum habuit. Alii à voce graeca Basilia, velut Civitatem Regiam dicitam volunt; at ipsa non statim verbis Regia facta est. Alii denique illius nomen deducunt à voce Gass, qua transitum significat, cuiusmodi jam Romanorum aetate hic Rhenui trajectus fuit. Verum quidquid de illius nominis Origine sit, Ammianus Marcellinus loc. sup. cit. prius urbem hanc Basiliam vocavit, et olim germanice Basit, ac claudiam aetate Rudolphi I. Imperatoris Habzurgici nomen hoc usquequatum invenitur. Latine etiam Basula nuncupata fuit, prout patet ex Instrumento partitionis Regni Lotharii Junioris ab ipsius cognatis Ludovico Germanico et Carolo Calvo an. 870. facta, et lib. 2. miraculorum S. Audomari legitur. Annales Metenses etiam Basalam vocant; necnon in duabus antiquis vita Caroli Magni Commentariis Basla dicitur. Choronius vult ipsius primum nomen fuisse Aialbinum.

Quis hujus Civitatis Auctor fuerit, et quando surrexit initium, ignoratur. Id certum est, quod jam sub antiquis Romanorum Imperatoribus steterit, et postquam Ammianus Marcellinus Imperatorem Valentianum II. qui ab an. 378. usque 392. rebus Imperii profuisse dicitur, prope Basiliam et infra Augustam Rauracorum Robur, id est propugnaculum adversus Alemannos castrasse. Verum quamdiu Augustam Rauracorum Supercas fuit, Basilea cuius nominis, ac nominis Militum Status et Vires fuit piscatorum; tuncque primum post Augustae ruinam incrementa sumpsit, ita quidem, ut Castrum facta fuerit Tractus ab ipsa Basalchowwa [; Basselgow:] dicitur, ipsa vero Basula nuncupata, quod primum ex Instrumento partitionis Regni Lotharii Junioris p. retulimus.

Igitur Basilea initio sub Romanorum Dominio fuit, deinde ad Francos per Clodoveum primum Christianum Francorum Regem devexit, sub quo et eius Successoribus Sedes Episcopalis ab Augusta in illam translata est. Cum an. 879. post mortem Ludovici III. cognomento Balbi Imperatoris Aralatinse postmodum Burgundicum Regnum erectum fuisset, eadem Basilea adjecta est. An. 919. sub Rudolpho II. Burgundiae Rege ab Hungaris penè caesa fuit adeo, ut centum annorum spatiorum non deserta jaceret. Tandem Henricus II. Imperator cognomento Sanctus illam plerumque ex ruinis Augustae Rauracorum restauravit, ac an. 1010. validis muribus circum, necnon Eclesiam Cathedrali in fundamento, prout modo extat, construxit, quam an. 1019. finitam, ipso praesente, Alabertus Episcopus consecravit, cui et Civitatem ipsam unicum huius proventus in Dominium tradidisse dicitur. Verum Scriptores quidam ajunt hujus Episcopi Antecessores jam sub Burgundiae Regibus pluraque Regalia et jura in illa possedisse. Videtur etiam, quod jam tunc à Regno Burgundico avulsa fuerit, et Imperio germanico addicta; unde cum aliqui memorant illam sub Conrado II. Henrici II. Successore, qui an. 1024. Imperator factus est, Imperio adjunctam fuisse, id sic intelligendum esse.

aditorem, quod dicitur Imperator Rudolphum III. Burgundia Regem,
cujus gener erat, adegerit, ut eo, quod in Basileam urbem pertendere
posset, juri renuntiaret.

Basilea igitur urbs Imperii facta est, nec non quaedam obtinuit
privilegia, quae sancti Imperatores successivi auerunt. Illius
tamen dominium retinuerunt Episcopi usque ad Joannem de Vien-
na, qui Majoris Basileae Dominatum an. 1373. ipsemet Civitati,
postquam à terra motu, quo an. 1356. penè eversa fuerat, revixisset,
vendidit et reliquit. Ab eo tempore saepius terra motibus
congruata fuit, ut annis 1372. 1415. 1416. 1428. 1492. 1533.
1548. 1552. 1571. 1577. 1584. 1601. 1612. 1614. 1621. 1675. 1687.
1711. et 1721. 3. Junii.

Basilea Minor seu Inferior initium sumpsit à duobus ad Episcopos
Basileenses spectantibus vicis, quos an. 1270. Episcopus Hensis
Comes Neocomensis moenibus et fossa circum Urbem fecit. Eam
an. 1365. Episcopus Joannes de Vienna Leopoldo Austriaco oppugn-
avit, à quo 14. annorum spatium possessa fuit, usque ad annum heli-
cat 1379. tum enim urbs ipsa se redemit. Denique an. 1395.
Episcopus Fridericus de Blankenheim seu Blankenstein ean-
dem Majoris Basileae Civibus pro summa 29800. florenorum ven-
didit, hincque unum Corpus unum ipsa facta est.

Anno 1431. Basilea celebrari coepit famosum illud Concilium,
in quo Eugenius Papa IV. illegitime Papatu exutus et in ejus locum
electus seu potius intrusus est Alexander sub nomine Felici V. Ana-
thema dicitur Sabaudia, qui post mortem conjugis sua Mariae Bur-
gundiae Principis, et traditum filio suo Principatum Ripariam agrum
Caballini oppidum hereditate sibi ipsae una cum Sa. Helvetis, so-
cis se contulerat, ibique condito domicilio eremiticam sed mol-
lem et juvenam agebat. Tum Concilium istud in Latrocinium
degeneravit à plerisque Patribus Desertum, paucique qui reman-
serunt an. 1448. Basileam ejeti Lausannam se receperunt, ubi
à Nicolo Papa V. Eugenio IV. an. 1447. mense Februario vita functi
successore in gratiam recepti Schismate, quod Basilea exutave-
rant, finem imponere abdicato. Pseudo-Papa suo Felice, qui
anno sequenti deposita Thiarâ se in suam remem Ripariam
denovo recepit.

Anno 1441. Basilea foedus pepigit cum Bagis Bernensi et Solo-
dorensi. An. 1444. 26. Augusti hora quatuordecima ab ea ad
ripam Birsae fluvii prope Nosocomiam et Ealeriam, quo S. Jaco-
bi dicitur, 1800. Helvetii cum 30000. Gallis, sub Ludovico Franciae Del-
phino Gallis integris decem horis pugnavit, omnesque caesi sunt
praeter seniores clavis nuntios. Hos Helvetii, quod fuga sibi con-
sulerent, nec se una cum locis suis à Gallis torculari permisissent,
tanquam ignavos et perfidos morte damnare soluerunt, quam agere
evaserunt.

In bello Burgundico adversus Carolum Audacem Burgundiae Du-
cem Basileenses copias suas Helvetiis junxerunt; ac tandem
an. 1501. 9. Junii in publicis Comitibus Lucerna celebratis perpetuo
foedere ipsis juncti fuerunt; hincque Basilea una cum suo Tra-
ctu ab Imperio avulsa et novus Helvetiae Bagus, Bagis Tribuog-
ni et Solodorensi eadem praerminentiam ultra cedentibus, facta
fuit.

Basilea 220. plateae numerantur, 6. fora publica, 46. sex per
iiori fontes siphonibus instructi, et 31. mola. Urbis Majoris ambitus
est 7500. passuum. In ea 9. vel 10. Ecclesiae numerantur, inter quas
eminet Cathedralis, in qua Erasmi Rotterodami tumulus visitur:
qui 12. Julii an. 1536. diem supremum obiit. Septem vel octo Mo-
nasteria, quae modo ad alium, quam ad quem fundata fuerunt, unum
destinata sunt.

Si Minor Basilea alio loco, quam quae est, posita esset, etiam
magna dici posset, verum respectu altioris, quae ipsa longe ma-
jor est, Minor vocatur. Ambitu suo 3000. passus aequat.
In ea tres Ecclesiae, praeter parochialem numerantur, et
totidem Conventus, inter quos olim Calabra fuit, (Cathusianorum
Monasterium).

Basilea Calabri superbit Universitate à Pio Papa II. qui sub
nomine Henrici Sylvii Concilio Basileensi interfuit, an. 1459. erec-
ta, ea quo in omni litterarum genere praestantissimi viri semper
prodierunt. In ea 18. numerantur Professores. Adest etiam
ampla Bibliotheca variis Ms. usque viris admodum ornata.

Est tempore, quo Ulricus Zwinglius Tiguri novum suum Evan-
gelium diffeminabat, idem Joannes Baecolampadius Germaniae
Laubffirin, Basilea praestitit tanto successu, ut universum po-
pulum ad suos partes traxerit, Magistraturaque 1. Aprilis an. 1529.
Missam, omnemque Ecclesiam Catholicam exercitium prohibuerit, et
Catholici Ecclesiae Cathedralis Canonicos, Presbyteros, Monachos
et Sanctionales, omnes urbe exegerit. Capitulum Cathedrale
primò Triburgenum Brisgoja, postmodum vero Arlesheimium
miliaria à Basilea distantem vicum se recepit, ibique Ecle-
siam et domos sibi edificavit, ubi hodièrùm adhuc residet.

Basilea id speciale occurrit, quòd scilicet ibidem Horologia ho-
rum semper ante vestant, adeò, ut, cum alibi hora duodecima
est, Basilea Horologia primam pomeridianam sonent, cujus rei
variae afferuntur opiniones, quarum fortè nulla vera est.

2^a. Augusta [Frigid.] Sive Basileam inter et Rhenofeldan
Situs, duabus levis Gallis ad orientem à Basilea et una ad occi-
dentem à Rhenofelda, ea se ipse viles quidem, at ex nomine
suo in antiquitate celebris, utpote quòd eo loco Rauracorum
Metropolis ab ipis in sua cum Halvstis emigratione, ut dicitur,
combusta, et postmodum Imperatoris Augusti iussu à Luis Me-
natio blavis iterum aedificata et Romanis Civibus ad ino-
lendum tradita stetit, atque inde etiam Colonia Menatio-
na dicta, quo nomine Basilea ipsa interdum utitur.

Augusta postmodum vel ab Hunnorum Rege Attila, vel à
Lucris Saulo V. penitus excisa fuit, nam aetate Valentiniiani
II. Imperatoris, qui an. 392. diem supremum obiit, illam adhuc
superstitem fuisse constat. Communis opinio est,
Basileam, quae prius non nisi viles piscatorum vicus fuit, ex
illius videribus invenisse.

Ibidem varia antiqua Romanorum manissmata rustici
vel vineas colendo, vel agros aratro sulcando hodièrùm adhuc

erunt, non tamen ita frequentes, ut prioribus temporibus. Ante aliquot annos ibidem aeneas Marcus altitudine sua palmas aequans inventus est. Non procul à Molendinis loco paulò eminentiori extant quinque semi introsum rotunda turres altum humis deprope: videtur hic fuisse amphitheatrum, ubi bestiarum diminationes acta sunt: aliquantum superius occurrit murata cryptoporticus ultra leucostabulum seu leuiswaldum [; Liffst, Bad:;] protensa: videtur fuisse aqueductus, quo aqua in superiorem Civitatis partem vehabatur. Augusta fuit Sedes Episcopi, qua post illius invasionem Basileam translata fuit.

Quidam Notarius Scriptor Augustam Rauracorum quae sit loco, ubi nunc Manduria [; Mandure:;] urbs seu oppidum ad ripam Dubis [; Doux:;] fluminis miliaria à Monte Bellivardo in Comitatu Burgundiae extat, atque locum, quem alii Scriptores Augustam vocant, ac prope Rheum situs est, nunquam Rauracorum Metropolim fuisse, sed elegans duntaxat Romanorum popugraculum seu munitionem. Verum nemo ei credit.

3° Leuiswaldum seu Leucostabulum [; Liffst, Liffstall:;] Urbs origo ad Eozogam [; Eozog:;] fluvium tribus leuis gallicis versus Austriam à Basilea. Elegans est et mediocriter magna, tres in ea numerantur plateae ad lineam ducta, illiusque centum Ecclesiae occupat. An. 1381. incendio perit, at postmodum è cineribus suis edita et cominè restaurata fuit. Quaedam in illa antiquitates Romanae videntur, ut veteres muni-

cryptoporticus seu via subterranea, qua continuatio esse videtur illius, qua Augusta Rauracorum limit initium. Aliquibus videtur esse Metropolis exiguæ Tractus, qui Salisgauria [; Salzgau:;] nuncupatur, et cuius pars ad Episcopum Basileensem spectat, atque iuxta Bisan [; Bisep:;] fluvium versus meridiem et Bagum Solodanensem in montana porrigitur.

In via regia, qua è gallicis et Italia in germaniam iter fit, sita est, hinc continuo illuc proficiscentes per illam transcurrunt. Quibus gaudet privilegii, qua ipsi Basilea aut impetierit, aut conseravit.

Circa illius originem nihil certi habetur; Verisimile est Comitibus de Homburg, sub quorum dominio per aliquot secula fuit, ad illius incrementa haud parum contulisse. Ab eis ad Fridericum Comitem Tuggenbursensem pervenit, qui illam an. 1305. pro 2100. maris Argenti Petro de Asphalt Episcopo Basileensi vendidit. An. 1400. Humbertus idem Episcopus Basileensis illam Rudolpho Marchioni Hochbergensi oppignoravit, et anno sequenti Basileensibus vendita fuit, sub quorum dominio adhuc degit. Habet proprium suum Magistratum cui bini Praetores praesident, unus Basileensis alter huius Urbis civis.

* Comitibus ab Homburg Castro dicti sunt. Solum est supra lacum ad orientem Burgi Romani ubi à monte iuxta fit decessus. Confundi non debet cum alio ejusdem nominis castro in Francia posito. Non Thomae Rauracenses [; Raurac:;] dicitur, quas variis modis mendaces dicunt.

4° Sispacum [; Sissach:;] elegans et amplum oppidum, seu, procul ab illo occurrit ut alii volunt, urbs tribus leucis gallicis ad Eurotum à Basilea in planitie seu valle inter montes, qui Hausenstemium seu prius et inferius vocantur, sita. Nomen tribuit exiguus Tractus, qui ab ipsa Sispacia nuncupatur.

5°. Burgus Romanorum | Wallamburg | Urbs exigua Basileam
inter et Solodorum sita 4. leucis gallicis ad Austorum à Basilea, ad
Eugaziam | Rogatz | fluvium sub Thaurstenis monte et in ter-
mino Jura Jura. Per eam via est à Geneva et Berna.
et aliis locis per Jurapum montem. A Castro protegitur, quod
ei ab excelsa roge imminet. Urbs haec cum suo districtu pri-
mum Comitibus Thomburgensibus, postmodum Toggenburgensibus,
ac tandem Episcopis Basileensibus paruit. An. 1401. Episcopus
Thumburgus Comes Neocomensis illam Basileensibus vendidit, pe-
nes quos haecenus permansit. Illius germanicum nomen Jori-
vatum videtur à voce latina Vallum, quod veteres Mauraci
hic vadum castrum dicantur, quod se adversus Romanos tuerentur.

§. XI.

De Bago Solodurensi.

Bagus Solodurensis sive Soloduricus et Solodorus | In Canton
Solothurn sive Solothurni | Bagorum Helveticorum foederis
ordine Decimus, dignitate vero undecimus, confinis est ad septen-
trionem Episcopatu et Bago Basileensi, ad Orientem et Austorum
Bernensi, et ad Occidentem partem dicto Bago Bernensi et partem
territoris Episcopi Basiliensis. Satis amplus est ac ipsius lon-
gitudine ab austro ad Aquilonem est 12. miliarium et
latitudo ab Occidente ad Orientem 9. ~~Partem~~ Partem in planitie
partem in Juraso monte sita est. Solum habet fecundissimum,
omniaque ad vita commodum necessaria etiamnum vinum profe-
rens. Agri, silva et prata ita belle inter se permiscantur,
ut una ex Juraso monte conspiciuntur, hortum voluptuariam
exhibere videantur. Agri optimi reddunt fumentum
prata pingua sunt, et arbores omnis speciei excellentes fructus ge-
nunt. Haec desunt fontes minerales et Thermae.

* Hecumque tamen
angustus est, unde
Triburgensis Bagus,
quamvis nominis 8,
miliaria longus et
tria vel quatuor im-
toeat latus sit, ta-
men major ipso est,
quod ipsius latitudo
semper et ubique
sit equalis.

Bagus hic in 12. Praefecturas seu Praefecturas provinciales distribu-
tur, quarum quatuor interna vocantur, octo externa, atque
partim eis partim trans Jurapum sita sunt. Participat
etiam cum aliis Bago quatuor Italicis Praefecturas, ut et ju-
risdictionem criminalem in Landgraviatu Turingia. Illius
regimen est Aristocraticum. Incola omnes Catholicam reli-
gionem magno et insolito favore sectantur. Plaga, quam
ipse occupat, ab antiquis Scriptoribus Ambrosius Bagus vocata
fuit. Notandum occurrit

1° Solodurum, Salodurum, Solothurum, et Solodorum | So-
lothurn, Solothurn, et Solodurum | totius Bago Metropolis, cui et
nomen tribuit, ad sinistram Arola | Arola | ripam in Salgovia | Sal-
govia | id est, in regione veterum Saliorum, qua juxta Dentonem
latus Arola ad Biemensem lacum usque porrigitur, loco ameno
et paulo eminenti ac hinc versus Arolam depresso posita, leuca gal-
lica fere à Juraso monte, 7. miliaribus Germanicis ad Austorum
à Basilea, sub grad. long. 27. m. 14. lat. 47. m. 22. Illam Arola
in binas partes, inaequales dividit, qua parte Sablicis junctatur: pars
Minor populi Majoris Suburbium duntaxat est.
Urbs haec tum propter suam vetustatem, tum pulchritudinem,

tum amplitudinem, tum denique propter munimenta arte nova ca-
 utata, quibus cingitur, admodum spectabilis est. Vetus populi
 Solodurensis traditio est, illam jam aetate Patriarchae Abrahami
 post Trevirum conditam fuisse, in cuius opinionis confirmationem
 sequens Henrici Loriti seu Glarani Distichon veteri turri in Urbis
 medio posita insculptum fuit:

In Celtis nihil est Saloduro antiquius, unis
 Exceptis Trevis, quarum ego dicta Soror.

Id saltem certum est, illam nempe vetustissimam esse. Noti-
 tia Imperii illius sub nomine Celti Salodurensis invenitur, quod
 argumento est, illam jam Romanorum aetate Urbem munitam
 fuisse, et ex illis unam, quas Helveti quinquaginta annos ante
 Christi ortum deseruerunt et incendierunt, postmodum vero resi-
 ficauerunt. Ibidem varia numismata, Inscriptiones, et alia vetusta-
 tis monumenta fuerunt reperta.

Circa illius nominis originem non est una eademque opinio: qui-
 dam volunt illam ab antiquissima turri illa, quam primum voca-
 verunt, velut Solan Turrim | Soloturrim | dictam fuisse; alii Solis
Turrim | Tonnou Turrim | ut quae antiquitas Vetus Solis Turris | Thl.
Tonnou = Turrim | interdum nuncupata fuerit. Turris haec inter
 plurimum retroacta antiquitatis monumenta non ultimam mere-
 tur locum, lapidibus quadratis constat, qui lithorolâ ex vire et ovio,
 quodajunt, confecta adis fortiter juncti dicuntur, ut nec ferro
 instrumento vel minimum frustum eorum evelli possit.

Verisimilius autem est Urbem hanc nomen accipere à primis
 incolis suis, quos Cesar Salenses nuncupat, et quorum nomen
Salzachinum | Salzaufer | Dolzauf | magnus pagus seu Oppidum
 Urbem hanc inter et Biennam Itura adhuc retinere et refer-
 va videtur, antiquumque illius nomen esse Salodurum,
 quod antiqua monumenta produnt.

Antiquitas ab Hunnis, Gothis, Vandalis, et aliis barbaris populis Helve-
 tiam depopulantibus caesa fuit ita, ut ea ea nihil remanserit
 praeter turrim illam, a qua jam meminimus. Initio Saeculi V.

sub Imperio Theodosii II. Imperatoris Burgundia addita, et sequen-
 tis formae praecipua Urbs fuit; tum ab an. 560. usque 888. ad Franciam
 pertinuit; an. 1032. Imperii Germanici facta est, necnon post
 mortem Friderici II. Imperatoris libera et Imperialis civitas, atque
 Suevia Duces velut Imperatorum Vicarii eidem praefuerunt. Sa-
 culo XIV. Inusta Regis Helvetiae, quibus bellum erat cum Austriae,
 se junxerunt, cum jam Bernatibus antiquo foedere juncti essent.
 Saeculo XV. Senio eorundem Regum loci fuere adversus Burgun-
 dia Ducem Carolum cognomento Audacem; fuitis bellum hoc et an.
 1481. Urbs et praesentibus haec cum suo Tractu Regisipis annuata
 fuit. Regimen ejus, quod supra jam memoravimus, est An-
 tovatium. In Palatium Subert Episcopo Lansannensi, qui
Tribuni Uchtlandia residet.

Soloduri varia numerantur Ecclesiae, necnon aliquot utriusque
 Sexus Monasteria. Praecipue autem celebratur Ecclesia Collegiata
S. Martini Uosi et Victoris Thebae legionis militum, qui dum huius
Agauri seu Octoduri, quod nunc Tanum S. Mauritii vel Mauritianum
 dicitur, in Valeria ob fidem Christianam iuxta Maximiani Imperato-

is necarentur, fugâ dilapii hinc se cum aliis sexaginta sex receperunt, ubi paulo post ab Histaro Praefecto Martyri coronam acceperunt. Ecclesia haec loco eminentiori terram aggerem cehibente posita est. Idem Bertrada Caroli M. mater in honorem S. Ursi an. 736. contavit, et Bertha Rudolphi II. Regis Burgundiae conjux et filia Burcardi II. Suevia Ducis an. 930. Collegium Canoniorum à se fundatum eidem adiunxit. In hac Ecclesia varia conuenerunt monumenta et Mausolea celeberrimorum virorum una cum ipsorum epitaphiis, ac inter alia binorum filiorum Bertholdi V. Zaringiae Ducis à quibusdam Nobilibus veneno sublatis, quos calore horum Principum prosapia finem auget. Adest etiam magnificum Altare, quod eorum an. 1519. restauratum, inventa fuerunt reliquia duorum corporum, quorum unius cranio lamina argentea superposita erat cum hac inscriptione: Conditus hoc Sanctus tumulo Thobaidos Ursus, cuius ut memoria conseruatur haec calata fuit Inscripctio: Venerabilis tumba S. Ursi sub Altari Chori an. D. 1519. invent. vates tegmen.

No. hic ordo à Papa Clemente an. 1774. extinctus fuit

PP. Minores S. Francisci Conuenticales hic etiam speciosum habent conuicium, quod an. 1664. è fundamento reedificatum fuit: adeo amplum est, ut potiorum illius partem Galliarum Regis ad Bagos Helueticos Legato, qui continuè Soloduri residet, locent.

Jesuitae hic etiam magnificum habent Collegium. Anno 1646. octo illorum, vel, ut alii referunt, decem in urbem admitti fuerunt, eâ tamen conditione, ut nunquam plures essent, et nec bona nec domos sibi compararent; interim tamen hinc conditionibus stare compulsi non fuerunt, modoque illorum numerus ad triginta capita prohibetur auctus, et adeo virites praedicantur, ut in extirpando novo Collegio suo ultra quadringenta librarum millia expendisse dicantur, magnificum est illius fontisquicium, ad quod constructum Ludouicus XIV. Galliarum Rex decem librarum millia auaritus est.

In minoris trans Arolam Urbis hinc Suburbii aditu occurrit Capucinorum Monasterium.

Urbis haec etiam magnificis palatiis et aedificiis superbit, inter quae praecipua videntur Curia Civilis hinc Batorium, Atramentarium omni Ordinis apparatus abundè instructum, necnon Galliae Regis Legati palatium.

Anno 1529. Protestantium Religio Soloduri tanta sumit incrementa, ut sub mediacione Bernensium et Basileensium Magistratus edictum promulgare coactus fuerit, quo conscientiae libertas stabiliebatur, omnibusque Civibus et Subditis permittebatur eam, quam ipsis convenientem propria dictaret conscientia, amplecti Religionem. Verum ubi an. 1532. Protestantes seu Zwingliani facta conspiratione Catholicos omnes una cum suis uxoribus et liberis è medio tollere desuperint, Catholici hoc inhumani consilio uolunt per miraculum detecto Protestantes una cum suis Praeconibus urbe et toto suo Tractu seu Bago exterminarent.

Anno 1717. magnum Soloduri excitatum fuit incendium, quo inter alia plura aedificia Legati Franciae palatium una cum omni superbaetili et scripturis in fumum abiit.

2° Buchaunum [; Buefoch:] vetus dicitur Castrum, quod Tractu, qui Buchoyaria [; Buefogan:] dicitur, nomen dedit,

atque Danus natalis, qui eiusdem nominis Baronum postea Comitum,
in Buzurgaria et Buzurgaria, quae sunt montanae partes, castro qui so-
nunt minoris Buzurgaria, Ludovicus id est, Argovia Landgravi in
Buzurgaria dicti sunt; inter quos an. 1320. Matthias Archiepiscopus
Maguntinus, et Berchtoldus ipse frater Argentiniensis et Spi-
riensis Episcopi fuerunt. Tandem an. 1383. horum Comitum Stirps masu-
lina desit in persona Joannis Episcopi Basiliensis; atque in Buzur-
garia ad eius Sororem Elisabetham Comitissae de Buzurgia conjugem
devoluta est, quam illa an. 1391. Solodurensibus vendidit.

In Buzurgaria numerantur praecipue Arces et urbes parvae Wit-
lizgrum; Wirtzhilff; Wangen; Wangen; Buzurgum; Buzurgum; qua
Bernensis sunt jurisdictionis, Falkensteinum; Falkensteinum; Buzur-
gum; Buzurgum; Oltena; Oltena; p. quae ad Solodurenses perti-
nent.

3° Buzurgum; Buzurgum; Castro militiarum germanico ad occiden-
tem ab Oltena. Propriae bina sunt Castra novum et vetus, istud Falken-
steinium vocatur, quae bina una cum suo tractu ad familiam jam du-
rum extinctam pertinere.

4° Oltena seu Oltenium; Oltena seu Oltenum; Urbs angusta sed
concinna caput ejusdem seu nominis Praefecturae in colle posita
ad sinistram Arde ripam, quae ibidem ponte publico jungitur, quin-
que levis Gallis versus orientem à Soloduro. Opportunus et mo-
mentosus hic est transitus: Dinnera; Dinnera; rivus ibidem
Arde immergitur, qui caneros nativa sua rubicundus profert rivus
iste, qui interdum joci et extraneos ad ignorantem decipiendi gra-
tia inter certos mense apponuntur.

Urbs haec olim Episcopi Basiliensibus paruit, ab his postmodum
Comitibus Friburgensibus in feudum tradita est, quorum prosapia
an. 1365. extincta ad Episcopos reversa est. Cum deinde Episcopus
Joannes de Vienna cum Bernatibus et Basiliensibus Urbem Buzur-
gensis causam bellum gereret, ille pro Oltenam Rudolphus Comi-
ti Nidavariensi an. 1367. cepit ea conditione, ut ei adversus hos-
tes suos supplicias ferret. Comes iste an. 1374. ab Anglis, cum Bursa,
Buzurgum; quam urbem obsidebant, per fenestram respiceret, sagitta
trajectus interit valitis duntaxat duobus filiabus, quarum una
Hastinanus Comiti Kyburgensi, altera Sigismundo Comiti
Thiersteinensi nupsit, ad quos postmodum Oltena devoluta est.
Hi illam Archiduci Austriae Sigismundo oppugnaverunt. Anno
1383. Bernenses urbem hanc obsederunt, à qua horribili tempes-
tate repulsi sunt. Sequenti aevi Episcopi Basilienses denique
illam redemerunt. Tandem an. 1426. Episcopus Joannes de Flecken-
stein eandem Solodurensibus vendidit, qui illam Praefecturam
fecerunt. An. 1712. hic de pace quinque Catholicos Pagos inter
et Tigurinos Bernensesque in unum in casum actum fuit. Non
procul ab Oltena occurrunt fontes minerales, qui cità oleo labo-
rantibus speciatim medentur.

5° Donnacum; Donnach, Donnach; Urbs seu Oppidum ad Bur-
sam; Bursum; fluvium, qui ibidem ponte jungitur, tribus horae quatuor-
tibus ad austrum à Basilea positum. à Castro montano protegitur.

Antiquitas Urbis hae proprium habuit Dominum, videturque fuisse
fundum Comitum de Thierstein, quod catinetis Lotharingibus ad illos rediit.
Ab eis ad Nobiles de Efsingen, quorum Joannes Bernardus Castellum et
urbem una cum illius tractu an. 1184. Solodurensibus vendidit, qui
ibidem Praefectum constituerunt. B. Capucini hic habent Monas-
terium.

Locum hunc celebrem fecit insignis victoria, quam Federatus
Helvetii de Austria sub Comite Nürtenbergio an. 1449. 22. Julii ibi-
dem reportarunt. In hoc praelio 3000. Austriacorum deciderata fuerunt,
ipsaque illorum Dux Nürtenbergius occubuit. Helvetiis omnia
Austriacorum impedimenta una cum 21. tormentis bellicis capse-
runt.

6° Beinwilla seu Opium villa, et S. Mariae Petra: Brinswil,
et Maria seu Unpro-Gravon Drin: vetus Ordinis S. Benedicti Mo-
nasterium in monte Jurasso supra juvenum collem in angusta
valle ad Liselam: Luyel: rivum 3. leuis Gallias versus Austrum
à Basilea positum Diocesis Basileensis.

Circa annum 1085. fundatum perhibetur à Secreti Comitibus, in
quod eisdem postulantiibus, S. Wilhelmus Abbas Hirsaugiensis no-
vam à suo costu Religiosorum coloniam sub Epsone, qui primus illic
Abbas fuit, transiit, sub quo Epsone ac illius Successoribus multis
privilegiis à variis Summis Pontificibus et Imperatoribus donatum
tanta sumit incrementa, ut celeberrimum et opulentissimum
evaserit. At post intervalia temporum bellis ingruentibus totum
fere cum jurebus suis succubuit, paulo post tamen sursum erigi visum
est, cum ~~1443~~ an. 1443. Solodurensis Republica illius Abbatem
jure Civitatis donavit, sed post brevem novae turbae sunt caetera
anno quippe 1499. Austriaci, quibus bellum erat cum Helvetiis, ibi
ejus Monachis incendunt ac penitus devastaverunt, tuncque
per 90. annos desolatam et vastatam sub suis permansit rudibus,
Donec an. 1589. pia Solodurensis Republica demum illud ex cineribus
aduxit et restauravit accito ex celeberrimo Einsidensi Monaste-
rio cum aliquot Religiosis Wolfgango Spies viro Religionis et
Scientiarum virtute celebri, qui eodem sub Administratoris fun-
tanaat titulo laudabiliter per plures annos praefuit. Tandem
anno 1633. postquam Acceterum istud 108. annorum spatio Abbate
carisset, et solummodo per Administratores rectum fuisset, Frin-
tus Kieffer Solodurensis in Rhemi Angia postulatus Abbatis titu-
lum et dignitatem suscepit, vir caeteris et per omnia magnus, ac
non tam disciplinae Monasticae restaurator, quam totius Monaste-
rii secundus fundator audire meritus.

Veterem Beinwillam seu Opiumvillam*, qua ruinam mina-
batur, restauravit. Modo tamen Monasterium hoc pauci distant
incolunt Religiosi, qui parochialia munia ibidem obant. Eum-
vero idem Abbas Frintanus non procul hinc ad Blavum montem: Bla-
um: qui Jurassi rami est, prope Coroniam: Landecron: arcem mon-
tanam et munitam in Suintgoria positam justo milliaro ad Austrum à
Basilea, aliud novum Conobium à fundamentis eruitur eo loco,
qui à rupe in modum sacelli incavata Petra B. V. Mariae dicitur est occa-
sione magni miraculi ibidem vicinis Basileensis Synodi temporibus
per ejusdem Sanctissima Dei genitricis intercessionem patrati. En
paucis totius historia seriem:

* Beinwilla [Brinswil:]
nomen accepisse vide-
tur à brachio S. Vin-
centii Martyris, quod
Berchtoldus V. Zavin-
gia Dux huius Monas-
terio dono dedit, à
quodam Beinwilla
seu Opium villa ad
S. Vincentium mun-
cipatum fuit.

Species est 400. circiter hominum capax in modum sacelli natura formata in rupe excavatus. Conceperat ad illum cum prole sua mater gregis custodiendi labore defessa, ut solis ortum desinat in umbra solatium caperet, unquam obdormisset, infans incaute vagatur, labitur, et in valem 24. oryis profundam precipitatur. Erigilans mater, charum pignus amissum per devia et avia quatit, ac tandem in ima valle reperit collectos in corollam floculos conticens; stupenti pro gaudio matris et, quid ageret? discitanti, reponit lectum se vestes Virgini Mariae, quae dum caderet, ipsum exceperat hanc Betram sibi sacram multisque in salutem profuturam professa. Alii paulo aliter factum ritum narrant, ajunt enim matrem, dum proles labatur ac in ima defortur, erigilasse, illamque B.V. Mariae commendasse. Miraculo motus Dynasta Domacensis, sub cujus Praefectura locus erat, de consensu Synodi Basileensis specum in sacellum converti curavit, cui primum Presbyter secularis, tum Monachi Augustiniani praefecti fuerunt. Tandem Hirtano Abbati Beinwilensi traditum fuit, qui et ibidem novum, quod jam diximus, novum e fundamentis coenaculum excitavit, ac in illud e Beinwilla Monachos suos traduxit, quod et a Saiso hoc specum Petra B.V. Mariae | Marianstein | vocatum est, cujus Templum an 1655. a Joanne Francisco Basileensi Antistite Solemni ritu dedicatum et consecratum fuit. Frequenter sunt ad hoc sacrum sacellum fidelium peregrinationes, ubi et frequentia per Somne Dei genitricis Mariae intercessionem fiunt miracula.

§. XII.

De Bago Triburgensi.

Bagus Triburgensis seu Triburgensis | Duo Cantones Triburg seu Triburg | Sordis ordine nonus et dignitate decimus inter Bagos Helveticos, ac Catholicorum Bagorum post Lucernensem maximus et potentissimus. Undique Bernensi Bago cingitur si Stavicense territorium excipias Laum Neoromensem attingens. In eo 19. vel 21. Praefecturae seu Dynastiae numerantur. Bateria una cum Bago Bernensi quatuor adhuc Territoria dominatur, sicut Muratensi, Grandisoniensi, Urbigeniensi, et Schwarzenburgensi. Item cum aliis Bagis participat Turgaviam.

Ejus maxima longitudo ab Austro ad Aquilonem est 8. miliarium Germanicorum, latitudo autem ab Occidente ad Orientem trium. Glacii, qui illum perflunt, praecipui numerantur Sana | Sana | Sensena | Sorsum | Garonna | Gasron | p. Ubi planus et aquabilis est, multi coluntur agri, montes herbis ac optimis pasuis hauriantur. Juvala omnes Catholici sunt, illorum idiomata partim germanicum partim corruptum Italianum sive Sabaudicum est. Mores ipsi sunt ut caeteris gentilibus suis, sunt animosi, Sinceri, necnon litteras amant, p. 1.

Plaga haec Uhlantia sive Niithonia | Ustland, Niustland, Niitland | vocatur a Niithonibus veteribus ejus incolis. Attamen aliqui sub hoc nomine etiam partem illam Bago Bernensis, in qua Juvala Germanicam linguam loquuntur, venire contendunt. Occurrit hic.

39
;0. Freiburgum, Freiburgum | Freiburg, Freiburg, Freiburg, et
Urbis | Sancti Metropolis ad Sanam | Dann | fluvium Sita, qui illam
dividit simulque ex omni parte cingit, 6. vel 7. circiter leuis gallicis
ad Africum à Berna, sub gr. long. 24. m. 40. lat. 46. m. 50. Am-
pla est, ac pulchris aedificiis ornata. Illius situs plane catinabina-
rius est, sola namque illius plaga orientalis plana est et aliquan-
tum aequalis, reliqua rupibus et collibus constituntur, ita, ut,
quorunque quis ire voluerit, semper aut ascendere aut descendere
debeat. Cum variis temporibus aucta fuerit, hinc etiam in
quatuor regiones divisa est, prima vocatur Oppidum, altera Jurula
 seu Pratum, tertia Urbis nova, et quarta Kenodochium. Pla-
teas habet magnificas et latas pulchris privatis et publicis, plerum-
que ecclesiasticis aedificiis ornatas. Praeterea videri mere-
tur S. Nicolai Templum, quod est praecipuum cum suo praesidio Cam-
panis, quod an. 1283. excitatum fuit. Jesuita in editissi-
ma Urbis plaga pulcherrimum habent Collegium aedificatum
an. 1604. una cum ludo litterario et Ecclesia, in qua quiescit
corpus Petri Cognisii Jesuita an. 1564. demortui, cui praecipue
Urbis refert acceptum, quod Catholicam religionem retinere
vit. Adest etiam CP. Eremitarum S. Augustini Coeno-
bium an. 1248. fundatum, ut et CP. Minorum S. Francisci
Conventualium an. 1237. excitatum, necnon Urselinarum
inter Saxa ad ripam Sanae Sita, item non procul ab Urbe
Monialium Ordinis S. Benedicti. Curia seu Praetorium
supra ripam positum est eo loco, ubi olim Axa munita fuit,
quo Urbis dedit initium.

Urbis una cum Pago suo Catholicam fere de seclatur religio-
nem, atque in Ecclesiasticis Episcopo Lausannensi subjeti-
tur, qui et in ea residet, postquam Sebastianus de Monte
Salonis | Montfalcon | à Bernensibus Lausannam expulsus
fuit. Illius laicalis regimen Aristocraticum est: Se-
natum Magnum 200. viri constitunt, Minorem 24. qui
singulis annis Dominica ad festum S. Joannis eliguntur.
Utriusque hujus Senatus Caput Advocatus | Avoyer | mu-
cipatur, qui in vigilia S. Joannis Baptista ab universo
populo assumitur. Civos partim germanam partim
Italicam sed corruptam, vel potius Sabaudiam linguam,
quam Romanam vocant, loquuntur. Urbis undique mon-
tibus velut muribus cingitur, qua ei omnis munitionis loco-
hant, adeo ut aliis propugnaculis haud indigere videatur. Ex-
citata prohibetur à Bertholdo IV. Zaringia Duce et Transjurana
Burgundia Principe an. 1179. atque multis immunitatibus et
privilegiis donata, quae Fredericus I. Imperator cognomento
Anobardus seu Barbarossa confirmavit non modo sed et au-
xit an. 1183. Mortuo ultimo Zaringia Duce Frederico
II. Imperator Urbem hanc liberam et Imperialem declara-

vit, dato ad id Diplomate in Urbe Hagnoja Diplomate 1219. mense
 Septembri. Tum Urbs hae haud vulgare sive in aedificiis sive incolis
 fuit incrementum; non tamen sua fuit libertate. eadem die
 datum est, eumvero cum postquam Imperator Fridericus II. repe-
 titis vicibus a Summis Pontificibus excommunicatus, et quantum in
 ipso erat, Imperio abdicatus fuisset, tunc Imperium ipsum continuis agi-
 tari coepit turbis, minorisque Status potentiorum praeda esse coepe-
 runt, unde Triburgenses, non satis sibi vicium esse, quod se tuerentur,
 arbitrati, an. 1249. se suaque, Kovatis tamen sibi immunitatibus, et
 privilegiis à Zarvingia Ducibus et Imperatoribus obtentis, Hermannus
 Comiti Kyburgensi tradiderunt; extracta dein eorum Comitum pro-
 lapia Eberhardus Comes Habsburgicus per suam conjugem suam or-
 minum Kyburgensium dominiorum heredem unicum illorum dominatu
 potitus est, atque an. 1275. urbis possessionem cepit confirmatis
 denique illis privilegiis; anno dein 1277. dem Eberhardus illius domi-
 nium cognato suo Rudolpho Imperatori cepit. Sen potius vendidit, qui
 et eius privilegia et immunitates confirmavit solemnibus Diplomate Ba-
 silesi edito an. 1279. Verum ultra Albertum Rudolphi Impera-
 toris filium sub Habsburgico dominatu haud herit ~~Triburgenses~~;
 nam an. 1380. sub potestate quod Bernensibus aliisque foederatis Hel-
 vetiis hostibus suis adhaerent, ab ipso deserta fuit, cum prius quem
 illi dederat, Praefectus subdole, ac eadem ferre ratione, qua olim
 Hebraei Aegyptiis, civos omni sua aurâ et argenteâ suppellectili
 spoliasset. Tum Triburgenses ieto prius cum Bernatibus foedere,
 se Ludovici Sabaudia Ducis tutela, retentis privilegiis suis, commi-
 serunt, sub eius dominio postquam penè 30. annorum spatio se-
 gesserunt, tandem à Yolanda Ludovici XI. Galliarum Regis sorore, et
 Philippi Sabaudia Ducis matre et tutrice magna pecuniarum vi
 libertatem suam redemerunt; atque an. 1481. ab Helvetiis ad instan-
 tiam Eremita Nicolai de Flike Subsylvaniensis, qui apud illos mul-
 tum poterat, in perpetuum foedus admissi sunt. An. 1737. tur-
 ri, in qua 750. pulveris pyrii centena millia operabatur, ful-
 mine ita, Urbs hae magnam passâ est damnâ.

20. Milliar à Triburgo Bernam versus in caelsâ rupe, cujus
 pedem Sana | Danu | fluvius abivit, situm est cujusdam Eremita
 Domicilium Monasterio haud abinile, cujus aedificia una cum Ecclē-
 siâ et campanili Nobilis Joannes de Brato Gruyensis | Jean Du
 proâ de Gruyere | solo opitulante sero hie ante 80. et quod exor-
 vit, annos, intra 25. annorum spatium rupe incidit. Sius hie vir
 an. 1703. agnis suffocatus est ~~an. 1703. agnis suffocatus est~~ 17. Janu-
 arii in festo S. Antonii, et Eulerae sua Dedicationis die aquis suffo-
 catus est una cum aliquibus Studiosis, qui, ut cum ipso festum
 illud celebrarent, advenissent, cum enim illos in scapha, quam
 huius officii causa tenebat, ad alteram Sana ripam redueret,
 ipsa in medio fluminis ~~versâ omnes submersi fuerunt.~~ In
 quos nova et nullibi visa delectant, frequenter locum hunc adveniunt.

30. Alta Ripa | Seltzer Riff, Haute-rive | Monasterium Cister-
 iense ad Sanam fluvium milliar Helvetico ad Austrum à Triburgo
 positum, et fundatum saeculo XII. an. 1147. ad instantiam et in presen-
 tia S. Bernardi à Wilhelmo de Glana, qui et ibidem sepultus est.

61
Opulentum est, multaque vineta in Lausannensi Dynastia possi-
det. ab an. 1452. sub advocatia et tutela Regi seu Urbis Friburgen-
sis legit.

4° Bolo: Bol, Bole, Bolo: | Urbs angusta cum arce ad Sanam posita
2. miliaribus Helveticis ad Austrum à Friburgo. Olim parerat Comi-
tatus Grujerensis. Non procul ab ea extat Carthusianorum Coeno-
bium Bas Dei: Gotschwil, Hart-Dien: | municipatum à Willenst-
ta Comitissa Grujerensi an. 1307. fundatum.

5° Grujera live Griera: Gruod, Gruod, Gruyere, Gruyeres: |
Urbs exigua ad Sanam sita 7. levis gabicis versus Austrum à Fribur-
go, Caput praecipua totius Regi Friburgensis Dynastia. Et
imminet Castellum satis magnificentem Sedes Dynasta.

Urbs haec olim fuit Sedes Comitum Grujerensium, necnon huius Co-
mitatus Metropolis. Adeo potentes fuerunt, ut Saulo XIII. et XIV. fa-
cis cum Bernatibus et Friburgensibus bellum gesserint, eoque abor-
ti fuerint. An. 1337. Petrus III. Comes Grujerensis cum Episcopo Lau-
sannensi bellum habuit. Tandem illorum ultimus Michael
an. 1555. è vivis excepsit multo ante alieno gravatus. Bernenses,
et Friburgenses, postquam creditoribus satisfecissent, huius Comi-
tatus possessionem adierunt, illamque inter se partiti sunt.
Bernenses Praefecturam Sanensem et alia loca, quae ipsis oppor-
tuna visa sunt, sibi afferunt; Friburgenses vero Grujeram
illique vicina loca obtinuerunt. Non procul ab ea praesal-
tus mons est, qui an. 1738. mense Augusto cum ingenti strepitu
flammas, ignitam materiam et lapides Vesuvii instar eromit,
vicinamque fertilem regionem penitus devastavit.

Huius Urbis tractus passim abundat, ubi per multos versus alun-
tur, è quarum lacta magis illi casei conficiuntur, qui ab eo
Grujerenses nuncupantur, atque totius Regi sunt divitiae,
ut qui vinetis caret, nec multum frumentum proficit.

6° Rotundus Mons: Romont, Remont: | Urbs totius Regi
post Friburgum pulcherrima, Urbem hanc inter et Lausannam
in confinis Regi Bernensis posita. miliaribus Helveticis cum hinc
ad Africum à Friburgo, et 3. versus Aquilonem à Lausanna,
unicum Castello in excelso monte collocata. Nomen tribuit
Comitatui, cuius Caput est. Olim ad Duces Sabaudica perti-
nuit, et Andorinus Sabaudica Dux, qui è sua conjugis Caro-
la seu Carolina de Lusinianno Cypru Regni herede legitima viros
suscepit liberos, quarto filio suo Jacobo Urbem hanc et Comita-
tum una cum Vaud seu Valdensi regione. et Comitatus titulo
pro sua portione cepit. Huic cum Helveticis bellum gerenti
Carolus Burgundia Dux Sappetias tulit, at ubi hi de ipso an.
1475. prope Gransonium, deinde an. 1476. prope Muratum
insignem victoriam reportassent, tunc Jacobum huius Comi-
tatu suet Vaud exierunt; utrumque postea Carolo Sa-
boudia Duci restituerunt. Hic Comitatum et Vaudur-

possedit in quo ad an. 1536. tum enim Bernenses Genevensibus
foederatis suis, quos idem Carolus bello petierat, suppliciter fecerunt
Vaudum occuparent. Triburgenses vero, quamvis cum Principe
into bellum ipsis haud esset, nihilominus Comitatum hunc una cum ejus
Metropoli sibi aperuerunt veriti, ne Bernenses idem sibi subicerent.
Tunc Sabaudia illius restitutionem lactone obtinere non valuerunt,
vixque ipsius, ut et Vaudi titulus eisdem suffere debuit.

Contendunt aliqui urbem hanc à Petro Sabauda Saeculo XIII. civi-
tatem at munitionibus instructam fuisse, postquam Vaudum sibi sub-
jisset. Rotundus Mons dicitur à colle rotundo, cui inscri-
pta est. In eâ videt Praefectus provincialis, quem Senatus
Triburgensis constituit. Ante 100. circiter annos Triburgenses
illam munire coegerunt, et an. 1712. eidem aliquot propugnacula
addiderunt, quod sibi à Bernensibus metuerent. In hac urbe
duo sunt Monasteria Virorum unum et Virginum alterum.

7.º Staviaicum |: Pfaffib, Stifil Gad, Estaway, Estawagel,
Estawayer: | urbs angusta sed elegans ad ripam Neocomensis lacus
lita 5. circiter leuis gallicis ad lacum à Triburgo. Si arx imminet,
in qua Praetor à Magistratu Triburgensi constitutus residet. In ea
domicilium habent usque. Ab illa celebris Baronum de Stavia-
co prosapia nomen habet, quæ à Stavo Vandalico Principe or-
tum trahere dicitur, cujus posteros illam circa an. 780. civitate
fecerunt. Non procul ab ea extat Cathusianorum Monasterium
Montbrollos dictum.

§. XIII.

De Pago Bernensi.

Pagus Bernensis |: Das Canton Bern: | foederis ordi-
ne sextimus, dignitate secundus, omnium Helvetiae Pago-
rum seu Cantonum maximus et potentissimus, ut qui ambitu
suo ad minimum tertiam totius Helvetiae partem complec-
titur, eamque longitudine aequat. Sexaginta circi-
ter miliarium est ejus longitudo, et maxima latitudo ad tri-
ginta porrigitur. 80000. hominum in seiem educes valet,
neque Quatuor Mediolanensi aequiparatur. Limites habet
ad Orientem Comitatum Badensem, Praefecturas seu Dynastias
liberas, Pagos Lucernensem, Subpyramiensem et Uriensem; ad
Austrom Valeriam et lacum Lemannum seu Genevensis; ad
Occidentem Comitatum Burgundiae Comptina, Principatum Neo-
comensem et tractum Biennensem; ad Aquilonem Pagum So-
lodurensis, Trikariviam et partem Siggavica.

In binas praecipuas et universales partes distribuitur, qua-
rum à Murato |: Morat: | urbe Rhenum usque porrecta Regio
germanica, altera ab eadem urbe Genevam usque porren-
sa gallica seu romana vocatur. Prioris duode lingua Ger-
manica seu Helvetica utuntur, posterioris vero minutis populis
linguam loquuntur, quam Romanam appellat, estque Sabaudia,
seu idioma in gallica et Italica corruptum; nota tam aliis ho-
mines gallico sermone utuntur: alii etiam Vaudum municipa-

tur 1: waadt, waadt, waad, waadland, Le Pays de Vaux:} In parte huius regionis Germanica 35. Praefectura huius Dynastiae nunciantur; in Romana 13. Duntaxat poterat quatuor Satrapias idas, quas hinc cum Bago Triburgensi possidet, nempe Muratum grandisonium, Schwarzenburgum, et Urbigenum.

Huius Bago regimen est Aristocraticum, Summaque potestas stat penes magnum Bernensis Urbis Senatum, quem 299. viri constituunt, sed quia ex iis semper 99. partem in suis Dynastiis, partim aliis occasionibus abunt, hinc communiter 200. virorum Senatus dicitur, cui duo Praetores praesident, qui alternatim singulis annis sibi invicem succedunt. Ex hoc magno Senatu 27. viri eliguntur, qui Minorem Senatum constituunt, cuius duo ultimi Senatores Consilium intimi vocantur; hi curam gerunt, ne populi iura et libertates immutentur, Tribuni plebis apud Romanos haud sunt abrimiles, p.

Bernensis regio omni ex parte fertilissima est, montes herbis, collis, vineis, et planities frumento aliisque frugibus cultivantur; praecipua autem pars Gallia pulcherrima et amoenissima totius Europa provinciae annumerari meretur; vineis abundat, inter quae imprimis celebrantur ea, quae a Lausanna Vitiscaura usque posita sunt. Numerosa adest Nobilitas, et quamlibet urbes et Castellata. In parte Germanica, ut iam diximus, lingua Helvetica viget, in Gallica vero Gallica, plebs Sabaudica loquitur. Huius Bago Insula omnes Exinglii seu Ahrini dogmata sectantur.

Bernenses cum vicinis suis saepius bella gesserunt, quorum haec sunt memorabiliora: An. 1292. de Rudolpho Imperatore victoriam reportarunt. An. 1298. 1331. 1386. et 1499. adversus Triburgenses feliciter pugnarunt. An. 1476. in Bello, quod cum Carlo Burgundia Duce ipsis fuit, ac Burgundicum dicitur est, rem publicam suam amplam portionem auerunt. An. 1536. adversus Sabaudia Ducem, et an. 1653. adversus proprios rebelles subditos prosperati sunt. Tandem an. 1712. Bernensibus et Tigurinis adversus quinque Bagos Catholicos bellum fuit, quod post pugnam Vilmersensem, in qua Catholici conficere, eodem anno finem habuit, pace inter ipsos Avaria conclusa. Constitit hic notandum

1. Berna. |: Bern: | totius Bago seu Cantoris Metropolis. Sita est in peninsula longa, quam Aar |: Aar: | flumen efficit. 3. millibus Helveticis ad Austriam à Soloduro, et duobus milibus ad Euro Aquilonem à Triburgo. Civitatis perhibetur à Bertholdo V. et ultimo Saringia Duce an. 1191. et occasione usi, Germanice Bär, quem ibidem venando cepisse dicitur, Bern ab ipso nuncupata, quam vocem Latini Bernare fecerunt.

Initio satis angusta fuit, at post centum annos circiter Sabaudia Comes quidam, cui tunc subiecta erat, illam auxit; Idem tempore ad eam, quam nunc habet, amplitudinem perducta fuit. An. 1339. Inventis scilicet post suam fundationem annis tota lapidibus strata fuit. Longitudo eius est fere bis

mille passuum, latitudo autem angustiorum locum occupat, nec enim ultra tres plateas porrigitur, quae tamen sunt latissimae, praesertim media, quam ab uno civitatis extremo ad aliud exigens et pulcherrimus perficit, quo semper mundo servatur. Inter pulcherrimos et opportunissimos Helvetiae urbes, reputatur. Aedes ejus omnes sunt lapideae, si paucas in certis Urbis angulis sitas enipere velis; Anteriori sua parte arcus habet, cuius lapidibus stratas, sub quibus aere pluribus tota civitas pedibus et vestibus hinc obambulari potest; hinc plerumque mercatorum tabernae offendantur. Supra Arolam eminet, quae ad tria latera ab eo profundo illam abluit, nec non ab hostili invasione satis tutam efficit, quatenus ipsius lateris fossa et munimentis nova arte factis protegitur.

Ubi an. 1218. Bertholdus V. Zaringia Dux ultimus Urbis hujus fundator è viris excepit, tum ipsa sub Imperatorum potentiam venit, atque ab Imperatore Fridrico II. Urbis libera et Imperialis facta est. Cum autem eo abricato vel mortuo Germania variis turbis agitaretur ut pote legitimo carens Imperatore, tum etiam Bernenses à vicinis suis laesiti, et penè ad angustias redacti, quò ob ipsi tuti essent, se Petro Sabaudia Comite an. 1260. tradiderunt, sub cujus et Successorum ejus dominio usque ad an. 1325. permanserunt, tum enim Eduardus Sabaudia Comes à Delphino Viennoensi bello appetitus et proelio victus, Bernenses in antiquam libertatem restituit ea conditione, ut sibi ferent opem. Hi deinde an. 1353. magno Corporis Helvetici foederi se junxerunt, et an. 1397. Venceslaus Imperator illos ab omni Imperii tribunali exemit, ipsisque Summam Subditis suis et Civibus jus dicendi potestatem dedit. Anno 1527. Bernenses Zuringii dogma susceperunt, ac in suam opinionem Subditos suos omnes traxerunt. Berna olim inter alia fuit Dominicorum, et Minorum S. Francisci Conventualium Coenobia, ut et Sanctimonialium ordinis S. Dominici, quae Zuringianismus persunderit. Dominicanorum Monasterium in Denodochium versus est, Franciscanorum seu Minorum Conventualium vero in Collegium, in quo sex sunt Professores, qui linguas et litteras scientiis necessarias, qui Praeones fieri volunt; in eo adest Hypocho et petiolum Bibliotheca. Sanctimonialium coenobium est pauperum Nivacominium. Adest etiam amplum et pulchrum amentarium Praetorium vetus est aedificium.

2°. Brouca, seu Bons Arola vel Arola; Urbis pulchra et satis magna locis inaequato, qui collem exhibet ad Arola ripam usque delinens ita, 3. miliaribus germanicis ad austrum à Lauffenburgo. Nomen habet à celebri ponte lapideo, quo fluvius iste jungitur. Verisimile est, idem ab Arola opportunitatem ex Vindonissa minus fuisse cautam à Comitibus de Altenburg, postmodum Halzpurgeois, quippe sub quorum dominio ipsa stetit. Eam an. 1250. Godefridus Comes lauffenburgenis, cui cum cognato suo Rudolpho Halzpurgeois bellum fuit, occupavit et cepit. Leopoldus Austria Dux illam an. 1323. Eberhardo Comiti Nellenburgensi pro 300. marcis argenti oppignavit. An. 1415. post proscriptionem Fridrici Austriae Bernenses ab Imperatore advenis ipsam civitatem urbem hanc occupaverunt, et unum reliqua Argovia sibi subiecerunt. An. 1444.

Thomas Baro De Falkenstein et Beckburg nota per Stratagemata
illam obtinuit, expulavit et incendit, ac hunc tanquam obides Bato-
rum et principos cives Lauffenburgum abduxit. Ubi haec proprium
habet regimen cui praesidet Praetor, qui singulis duobus annis Berna ho-
magium vobis nomine praestare tenetur. Qui etiam Praetoris et Sena-
tus iudicio se gravatos habitoantur, Bernam provocare possunt.

3° Schinzenaemum: Desintzenaemum: Bagnus elegans in Argovia sub Alten-
burgo seu Castello vetere: Delkumburg: ad levam Arula Aronum inter et
Boucaam in Dynastia Schenkenbergensi seu, ut alii loquuntur, Leng-
burgensi situs. Prope hunc Bagnum sub Halbyurgo vetere Castello extat
celebre Balnearium, cujus aqua ex Arula, in vijis medio saturant,
ope canalis in illud decurrit.

4° Alttenburgum seu Castellum vetus: Delkumburg, Delkumburg, et
Delkumburg: Arx Schinzenaemum inter et Boucaam posita, Domus nata-
lis ejusdem nominis Comitum, qui postea Halbyurgici nuncupati fuerunt
ab alia Arce, quam hanc parvam ab hinc ad dexteram Arula Wormensis
Comes Alttenburgensis et Episcopus Argentinensis civitavit, et Halbyur-
gum vocavit. Inter eos Rudolphus sub fine saeculi XIII, totum
Imperiale commendit, cujus postea a Ducatu Austria, quem ille sibi
afferuit, Archiducos Austria dicti sunt.

Tempore Concilio Constantiensis Bernenses ab Imperatore Sigismundo
adversus Fredericum Austriacum civitati bina haec Castella junctum
illorum territoria seu territoria occupaverunt, quod Reimblia, ad jace-
rent, Castella vero demoliti sunt, eorum quaedam adhuc supersunt
vestigia. Vid. inf. n. 6°.

5° Königfelda seu Campus Regius: Königfeld: olim prorebra
B. Minorum Ordinis S. Francisci et simul nobilium Ordinis S. Clarae
Monialium Conobium, equidem sub uno eodemque tecto, at, quod fa-
cile intelligitur, separatim habitantium, semimidiari in agrorum
a Bouca urbem hanc inter et Pusan fluvium non parum ab illius vado
situm, et ab Elisabetha Alberti Imperatoris vidua et Agnete Regi-
na Hungariae ejus filia eo loco quo hic Imperator an. 1308, a suo

7 civitatum

Nepote Joanne Sueviae Duce tunc datus fuit. ~~notis in his civitatibus non
possunt reperiri vestigia huius castelli~~ Dicitur
Imperatrix Elisabetha in hoc Monasterio vitam claudere coeperat,
at cum mors illam Vienna in Austria an. 1313. praeveneret, illius exani-
me corpus post tres annos huc delatum fuit ac in eadem Ecclesia tu-
mulum. Quibus filia Agnes 48. adhuc annis in eo vitam dedit,
quam et in aetate procreta ibidem finivit. Postmodum multae
utriusque sexus Principes huc sepeliri voluerunt, quorum usque 17.
nummerantur. Ibi etiam Archiduca Leopoldus III. et multi alii No-
biles viri, qui una cum ipso in pugna Semprachensi an. 1386. occu-
buerunt, sepulti fuerunt.

Quae materia reformationis Helveticae Historiam scripsit Tom. II.
l. 5. p. 376. memorat. Nobiles huius Conobii virgines an. 1525. ubi
Zwinglianismus per totam Helvetiam sepece coepit, a Senatu Ber-
nensi facultatem petiisse illud deserendi, et anno sequenti ipsi abeo-
dem Senatu vel abeundi vel permanendi liberum fuisse factum,
trinque eorum aliquos mississe; ipsum tamen Conobium statim
usque ad an. 1529. Tunc quippe Catharinam de Trenches, Waldsburg
Abbatissam unam reliquis, quae adhuc aderant, Monialibus illud,

Scriptura Bernensi jubente, descripta, ac postea Nobili viridam Tigrino-
ni Georgius Gildwin nomen fuit, misisse. Hanc Scripturam Derivativam.

Bernenses ea hoc Monasterio Praefecturam provinciam fecerunt,
quo quidem parva est, sed opulenta, et ob antiquitatem suam cele-
bris.

6° Habsburgum: Habsburg, seu Habriburg; Castrium vetus olim
nunitissimum exiguè midiam viciam à Boncia prope Arolam
in colla seu saxo praerupto situm, à Wlonevo Comite Altenburger-
si Episcopo Argentineni, quod hinc memoraturus, seu potius ex-
pensis suis ab ipsius fratris Habsoto vel Habetone circa an. 1020.
excitatum, et se hincque fratres ~~...~~ ab Impe-
ratore Conrado II. adversus quem rebellaverant, ~~...~~
unam pedis et bonis suis tunc praestaret; unde et illud à voce
germanica *habst* quod, quod idem ac habentia sive bona signi-
ficat, Habsburg dici voluit, quod latine Habsburgum vocatum est,
atque illonensis Habetonis filius et postea ipsius antiquato
Altenburgensis nomine, ab eo Comites de Habsburg Princeps
nuncupati fuerunt.

Hujus castri structura angustis coarctata est limitibus, nec non
partim in omnia et frugalitatem exhibet; media quidem sui parte
diortum est, verum quae supersunt, quid antiquitas fuerit, indicant.
praecipue celebratur aspectus illius undique porrectus, namque ad
Arolam quae limosa flexu suo serpentis instar ad tria latera oculis
se praebet, ad totam Lengburgerensem planitiem, Arcem Bonnen-
sem, regiones Solodunensem et Baileensem, Bonnam et Klinge-
nariam urbes usque. p.

Anno 1415. ubi Fredericus Austriacus Stipis Tyrolensis ab Imperatore
Sigismundo proscriptus fuit, Castrum hoc Bernenses occuparunt, quod
et adhuc possident, in quo Dynasta vivet, illudque conservant non
tam nomine quam emolumentis, quod inde percipiunt, gratia.

Meminerit etiam Scriptores quidam aliis Castri Habsburgum duci,
quod an. 660. Albertum I. in Brisgola excipere ajunt, ~~...~~ Arolam
Castrium: Habsburgum, Habriburgum, Habsburgum, et tandem
Habsburgum: Habsburgum nuncupatum. At certum est ea, qua
de hoc antiquiori Habsburgum memorant Scriptores isti, nullo
modo fundamento, sed ubi cum et verum Habsburgum idem esse,
quod primum expendimus; quod tamen confundi non debet cum
alio ejusdem nominis Castro in Lago Lucernensi et ad ripam qua-
tuor Sylvaticarum urbium laeus posito, quod an. 1352. à Lucernan-
sibus excisum fuit, et de quo alibi jam diximus.

7° Vindonissa (Vindiff); olim celebris et ampla Romanorum et
postea Episcopalis Civitas in colle Arolam inter et Rusan ita milia-
ris quadrante ad Orientem à Königsfelda, et duobus ad Occidentem
à Badena seu Thernis Superioribus. Loci opportunitate selecti
Romani illam nunitissimam effecerunt, quae Germanorum incursio-
nes cohiberet; jam sub Imperatore Vespasiano eam fuisse propugna-
culum memorat Tacitus lib. 4. sua Historia c. 61. et 70. Illius etiam
meminerit Itinerarium Antonini et tabula Peutingeri, item Eume-
nius in Panegyric Constantini, ubi Vindonem illam vocat, atque de Vin-
donis Campis loquitur, in quibus Romani sub Constantio Choro ipsius patris
Barbaros, saepe devicerunt. Antiquam esse ultro produnt quam

lura vetera monumenta ibidem e terra visceribus effossa, ut Inscriptio- nes, sigilla, annuli, numismata variorum Imperatorum a Nerone usque ad Valentinianum, Aqueductus Königfeldam usque portatus, qui adhuc extat, &c.

Conjectura est Vindonissam an. 449. ab Attila, et an. 570. a Longobardis excisam fuisse, et postea restauratam. Labascente Romanorum Imperio ad Burgundos et ab his ad Francos pervenit, et postmodum deinceps ad Burgundos. Fuit etiam, quod jam memoravimus, Sedes Episcopalis, illiusque primus Antistes fuisse dicitur S. Beatus circa an. chr. 78. ceterorum, qui sub Romanis Imperatoribus Sedem hanc tenuerunt, ignorantur nomina. S. Paternus et Maxentius circa medium Saeculi V. ibidem floruerunt. Bubellus, quod memoria proditum est, Vindonissa Episcopus an. 517. Concilio Epauensi sub Sigismundo Burgundiae Rege interfuit, et postquam ipsius Regnum in Francorum potestatem venit, Grammaticus itidem Vindonissa Episcopus Concilio Alvernia sub Theodeberto (Godevici nepote an. 535. interfuit, et Synodi Aurelianensis IV. et V. an. 549. subripit. Circa an. 570. hic Episcopus fuisse legitur Maximus.

Civitas haec stetit usque ad annum 611. quo Alemanni jussu Theodeberti Austriae Regis, qui Theodorico seu Dieterico Burgundiae Regi infensus erat, in Transjurannam Burgundiam irrumpentes omnia ferro et igne vastarunt; tunc enim et Vindonissa in flammam abiit, nec postmodum amplius restaurata est; Sedesque illius Episcopalis, quae provincia Segnonum maxima dicebatur, ac Metropoli Vesuntionensi subiecta erat, suppressa fuit, necnon Constantiam translata. Urbis celeberrimae Civitas stetit, modo vixis, cuius offenditur, qui et ipsius nomine Vindonissa | Windiff | nuncupatur.

3° Lantzburgium | Lantzburg Lantzburg, Lantzburgy, Lantzburg, et Lantzibury | Urbs exigua et comita Caputque Praefectura, cui nomen tribuit, in magna planitie sita duabus leucis gallicis versus Euronem ab Aravia | Loni | et ad radium praesalti montis in quo vetus Castrum est olim Sedes Comitum Lantzburgensium in hac plaga potentium. Extincta in Ulris, qui Augustinianum Ordinem huc perierat, ibonum prosapia, Urbs haec cum tota illius ditione an. 1235. ad Comites Halynosios jam tunc Archiduces Austriae pervenit, et penes eos permansit usque ad tempora Concilii Constantiensis, anno quippe 1418. Bernates illam undam magna Argoria parte occupaverunt, et ad hunc usque diem retinent. In castro, quod e monte Urbi imminet, atque accessu difficile est ac munitum, residet Dynasta.

Urbs haec proprium habet Senatum et regimen. Anno 1490. magno incendio redacta fuit in cineres, verum ex iis educta tanto pulchrior evasit.

Praefectura seu Dynastia Lantzburgensis ad Septentrionem confinis est Praefectura Bibersteinensi, et ad Austrum Bago Lucovensi. Maximis et opulentioribus Bernensium Praefecturis annoveratur, vixinti ~~com~~ namque parvas complectitur, in quibus quamplurimi Vici sunt et Oras, quarum quaedam vel prostris vel ex parte diruta sunt, aliae autem adhuc integras extant.

9°. Arovisium | Arova | Aravale, Arovan, Arovas, Aravai | Bulchra et
 satis ampla civitas ad ripam Arola sita in solo frumenti feracissimo
 miliarium germanico à Africum à Leuzburgis. In ea videri mesen-
 tur Templum, Propugnaculum Vetus Tuoris dictum, in quo actante
 bello patricium coloratur; et Curia Civilis eo loco posita, ubi olim
Castellum fuit, in quo Comites de Rore sen Roure resederunt, qui-
 bus castinatis, Urbis et illorum Comitatus, cui nunc Præfectura arum
sen Dynastiarum liberarum nomen, ad Domum Halvurgiam
postmodum Austriacam dictam devenit, penes quam permanit vique
ad tempora Concilii Constantiensis, tunc enim Helvetis federatis ab
Imperatore Sigismundo imitatis, adversus Fridericum Austriacum,
qui, quod jam hæpius memoravimus, Johannis Papa XXIII. è Concilio Con-
stantiensi fugam promoveat, belligerantibus, Urbis hæc in Bernensium
potestatem venit. Senatus Bernensi immediate subjecta est.
Cives privilegiorum honorum ad eo tenaces sunt et ampli, ut etiam,
si quis eorum à Judicibus hæc in quacunque causa sen litis condemna-
tus ad Senatum Bernensem provocat, eo ipso jure Civitatis cadat.
fontes, qui illius plateas et viæ perfluent, eidem hand exiguè sunt
ornamento.

Bagi Protestantes in ea Conventus hæc agere conseruerunt, hæc
que an. 1712. pax conclusa fuit quinque Bagos Catholicos inter et Ti-
gerinum ac Bernensem, qui occasione Principis et Abbatis Sargal-
ensis sibi invicem bellum intulerunt.

Anno 1528. Cives aliarum Halveticarum Urbium exemplum seuti
Ævangelianismum adoptarunt.

10°. Arola Burgum | Aroburg | Urbis ad ripam Arola sita miliarium
Helveticis versus Austrum ab Arovis. Olim quorundam Baronum
fuit, à quibus seculo XIII. ad Domum Austriacam pervenit, et
tandem an. 1415. occasione proscripti FridERICI Austriaci, jura
belli Bernensium facta est. Situ hæc munita est, ut que
saæ invidet, munitiorum efficit eidem ab eminentiori saæ
imminens Castellum, quod Bernates in quibus propugnaculis au-
xerunt regionis hæc adversus vicinos Solodurenses et Lucernen-
ses tutandi gratia. Miliarium gallicis versus Septentrionem
ab hæc Urbe extat destratum vetus Castellum Wartburg
dictum, olim munitum.

11°. Zophinga antiquitus Tobinimum | Zoffingon sen Zoffin-
gan | Urbis in Argoria inferiori non procul à Vigra | Wigori |
fluvio sita miliarium gallicis ad Austrum ab Arola Burge in
juvunda vale. Bulchra est ac tam ob antiquitatem suam
quam enimia, quibus fruitur, privilegia spectabilis. Volunt
aliqui illam ex duodecim civitatibus Halveticis unam fuisse,
quas Jucula Julii Cæsaris ætate sedes hæc in galliciam translatam
combussæ sunt. Num post eorum triste reditum, et tubi Roma-
nonum jugum subire coacti fuissent, sub Augusto Imperato-
re unam aliis Halveticis Urbibus restaurata fuerit, conji-
cere quidem licet, certo autem affirmari hand potest. Veri-
simile est, quandam paucis inferius posita Vindonissa stetit,
ipsam exiguè nominis fuisse, ac primum post illius eversio-
nem prominere coepisse, et sub Francorum Regibus et Jon-

peratoribus haud vulgaria sumisse incrementa, adeo, ut jam
 sub Otho Casp. Imperatore an. 953. Urbs monialis fuerit, et ante
 Tugurinum moenia habuerit. In ea ostenduntur in magna
 copia nummi ex una tantum parte et cum Urbis hujus typo
 signati, qui nummi bracteati |: Bleif-Kud & batt-Münzen:|
 vocantur. Postmodum veterum Comitum de Spitzberg facta
 est, quorum Domus natalis non procul ab ea fuit, et quorum insignia
 etiamnum ipsa gerit, at an. 1032. cum Burgundicum regnum
 post mortem Rudolphi III. Ultimi Burgundiae Regis ad Imperato-
 rem Conradum II. devolutum fuisset, Urbs Imperialis facta est; ve-
 risimile est illam postmodum oppugnationis titulo ad Comites de
 Troburg et Hohenberg pervenisse, necnon ad eos adhuc pertinuisse,
 cum Imperator Fredericus II. à Papa Gregorio IX. annis 1227, et
 1239. anathemate percussus fuit. Eodem tempore Dominicani,
 qui vic Urbem hanc intraverant ad Monasterium sibi in ea edificare
 coeperant, illam hostibus prodere tentarunt, at impio consilio detecto
 ipsi à manibus Urbis suspensi secleris poenas dederunt, inceptumque
 Monasterii aedificium Comes de Troburg in Canoniarum saecularium
 Collegium convertit, in quo Comes Rudolphus Comitis Ulrici filius an. 1245.
 primus Praepositus fuisse dicitur.

Cum ab eo tempore praeterea post mortem Imperatoris Frederici II. que
 an. 1250. accidit, omnia discrimibus plena essent, rapinisque mis-
 cerentur Civis an. 1258. se vicini Comitis Habsburgii tutela Rudol-
 phi ~~1258~~ tutela commiserunt, reservatis tamen, quibus tunc
 fruebantur, sibi privilegiis, que an. 1279. idem Rudolphus jam Im-
 perator factus Imperatori Adolpho Nassoviensi homagium praestitisset. Dophin-
 ga, id istius Imperatoris Antagonista Albertus Rudolphi filius
 agerrime tulit, unde et an. 1295. Argovia Praefectum suum ad illam
 cum exercitu misit, à quo tam vehementer pressa fuit, ut abica-
 ta Imperii, qua hactenus gavisata fuerat, libertate, se Domini Austria-
 ce positus subiecta coacta fuerit, cui Princeps fidelis permansit
 usque ad an. 1419. quo Fredericus Austriaeus à Concilio Constantiensi ex-
 communicatus et ab Imperatore Sigismundo proscriptus est, tunc enim
 Bernensibus se subiecit reservatis tamen sibi privilegiis suis. Vetera
 que dam vestigia produnt illam antiquitus multo ampliore fuisse,
 quam nunc sit, necnon ad Viggeram |: Wiggen:| annem usque proter-
 lam fuisse.

An. 1396. unicum Bratoris seu Basilii civili et omnibus documen-
 tis suis incendio missi perit. An. 1423. 24. Februarii, et 1462. 16. Octo-
 bris pars illius superior ad coenoterium usque, et an. 1473. 29. Novem-
 bris pars inferior pariter ad coenoterium usque in flammam abiit.

Anno 1528. exemplum Berna secula Evangelianismum professi est,
 tuncque Bernenses Collegio Canoniarum, eis egestis, deponamur profese-
 runt. Ecclesia parochialis hic videri meretur. Civis opulenti
 sunt et litterarum fautores, Bibliothecam habent an. 1599. funda-
 tam, in qua perara Mss. asservantur. Urbs haec Alta et Bassa,
 ut ajunt, jurisdictione gaudet, habet Bratorem suum, Majorem et
 Minorem Senatorem, hunc 12. viri constitunt, illum 40. qui unicum

20. aliis Civibus Praetorem et Senatum eligunt, Urbisque Tribunal insti-
tuent. Magistratui Bernensi immediate subest.

12° Wanga, Vanga, Wayena |: Wangon:| Urbs angusta cum Arce et
Dynastia, Caput Comitatus ejusdem seum nominis, in Argovia Tractu,
qui Buhsgovia |: Buhsgau:| vocatur posita ad australe litus Aovlae,
qua ibi ponte jungitur, ubi an. 1480. Gederati Helvetici naufragium
passi sunt, Arangan inter et Solodurum milliari et amplius ab utra-
que hac Urbe. Antiquitus hic Dominati sunt Comites De Wangen,
is extintis, ad varios Urbs hac et Comitatus pervenit, et tandem ad
Grinebergenses, quorum Hermannus et Wilhelmus eandem cum
sua ditione an. 1407. Bernensibus vendiderunt. Hi Satrapiam
hic instituerunt, qua sub se pulchros et amplos continet Pagos.

13° Franconbunnum seu Fons Dominarum |: Grounbunnum:|
olim celebre Monialium Ordinis S. Benedicti Cenobium an. 1309.
dactum civitatem, et cujus Fundator ignoratur, 2. milliariibus ger-
manicis ad Septentrionem à Berna distitum. Illud Bernenses
post adoptatum Zwinglianismum, ejctis Monialibus, in Dynasti-
am converterunt. Locus iste celebratur à Victoria, quam Ber-
nenses an. 1374. vel 1375. de Anglis sub Duca Cousin Anglia Regis
genere et Catharina Leopoldi II. Austriaci filia nato reporta-
runt. Dux iste jus suum, quod sibi tanquam Austriaca Principis
filio in quadam Argovia provincias competere ajebat, trutin-
us peragratis cum valido satis exercitu Francia, Lotharingia,
Alsatia, Suintgavia, Tractu Basiliensi, et Superiori Haversteno,
in Argoviam irrupit; cumque ipsius milites hinc inde atrociter gra-
sarentur, Bernates et Lucenses ingratos hos hospites hic et illic ador-
ti sunt et occiderunt. Tum etiam 24. Decembris Bernates in Mo-
nasterium istud, quo, ut narant, ipse Valis Princeps unicum aliis
primi Ordinis Ducibus, se receperat, inopinato et duabus antelu-
canis horis irruentes, Anglos qui ibidem erant, devicerunt, ac caesi-
corum 800. in fugam egerunt.

Anno 1504. non procul ab hoc Cenobio et prope vicem Kern-
vial duo juvenes ovium pastores voram invenerunt, in
qua erant 1500. antiqui Romani nummi effigibus Impera-
torum Galbae, Rta, Domitiani, Hadriani et omnium sequentium
Imperatorum usque ad Diocletianum, et quarundam Imperatricum,
scilicet ambarum Traustinarum Matris et Silvia, Lucilla, Photilla,
Julia, Julia Johana, Julia Mammas p. Signati, hos Bernen-
ses sibi tan afferri curarunt, usque Bibliothecam suam ornarunt.

14° Bura, Byrona |: Bürom, Bürom, Bürom, et Byofan:| Urbs exi-
qua sed contra unicum Arce ad confluentem Aovla et Dyla fluvio-
rum posita 3. leuis galicis ad Africum à Soloduro. Quidam
arbitrantur ideam esse veterem Bernicam seu Byrenensem, ubi ta-
men istud nomen Bienna tribuunt.

Bura fuit Caput Comitatus, cui antiquitus Comites de Strasberg à
Nidariensibus et Neoburgensibus originem trahentes Dominati sunt,
et an. 1364. hereditatis titulo Comitum Nidariensium facta est,
quorum ultimus Rudolphus an. 1378. ab Anglis, qui, ut supra statuli-
mus, in Argoviam irruentes, hanc urbem hunc
obsidebant, dum ex Arce per fenestram respiceret, Sagitta transiens

omnibus. Binas duntaxat post se reliquit sorores Annam videlicet et
 Verenam, quarum prior Comiti Hartmanno de Kyburg, altera Coni-
 ti de Thierstein nupta erant, qui post breve et sanguinum cum Joanne
 Episcopo Basiliensi bellum utriusque Comitatus Nidaviensis nimirum
 et Buravis possessionem adierunt, illorumque Leopoldo Austriaco pro 48000
 florenis vendiderunt. An. 1388. in bello Sempachensi Bernates et
 Solodurenses urbem hanc a pulsa ceperunt ceteris aut incendio delatis
 omnibus, qui in ea erant. tum hanc armistitio in utriusque Parti po-
 testate permansit; tandemque an. 1392. vi partitionis tractatus urbs
 hac unicum sua trans Arolam ditione Bernatibus adscripta fuit.

Quibundam fructus privilegii, habetque proprium Magistratum. Ad
 illius Dynastiam octo parvas spectant. Olim hic eratit (Ceno-
 bium Bura Superior | Obv. Bürom: | Dicitur, ad cuius Ecclesiam
 frequentes fiebant fidelium peregrinationes.
 15. Nidavia | Nidam, Nijdam, Nijdow, Nindam et Nidors: | Urbs
 elegans cum Castellis, in quo Dynasta residet, ad latus Biennensis lacus, qui
 hic dicitur Thilam | Spil, Spil: | amnem prius susceptum deinde emit-
 tit, posita, miliaribus circiter ad Austorum à Bienna.

Antiquitus proprios habuit Comites, qui ab Imperatorum imbecillita-
 te compendium facientes nemini subijci sed supremi sui Comitatus Domini
 esse voluerunt. Ipsorum stirpe extincta urbs hac et Comitatus ad
 Austriacos Duces pervenit. In bello Sempachensi Bernates et Solo-
 durenses an. 1388. ad illam castra moverunt, sanguine a pulsa obtinere-
 runt, ac primo furoris impetu omnia ferro miserunt. Arx post 6. heb-
 domadam obsidione eadem parte libero presidii discrepante se deditit.
 Ibidem in carcere reperti fuerunt captivi duo peregrini, quorum vestes
 jam putuerant, unus erat Episcopus Ulipiponensis in Lusitania, al-
 ter praecipuus quidam Altabia Abbas, qui Romam in patriam suam
 redeuntes ab Austriacis militibus prope Nidariam capti et solati in
 hac arce detinebantur, donec illorum redemptionis pretium advenisset.
 Statim à carcere educti novisque vestibus induti fuerunt, Bernatesque
 illos in suam Civitatem deduxerunt, atque comiter susceptos, sub-
 ministratisque pecuniis et omnibus ad iter faciendum opportunis
 dimiserunt.

Itaque urbs hac cum Comitatu suo ad Bernates pervenit, quibus
 an. 1393. cum Solodurenses ~~illis~~ reliquarunt. An. 1706. mense
 Martio hic inter Episcopum Basiliensem et Bernates colloquium
 fuit habitum, in quo controversia, qua Episcopum hunc inter
 et Monasterio-Valenses | Mümpsthalow: | subditos suos protestantes
 simulque Cives Bernenses exorta fuerant, composita fuerunt.

16. Erolaum | Erolauf: | Urbs cum Arce et Dynastia prope
 lacum Biennensem in jucundo vini et frumenti divite sita, 4 Solo
 4. miliaribus versus Castrum à Berna et miliaribus et paulo am-
 plius ad Austorum à Nidavia, nec procul à Lauve Neocomensi.

Antiquitus Comitatus Neocomensi adjuncta erat; extinctis
 Neocomensibus Comitibus unicum cum hoc Comitatu ad Prin-
 cipes Cabillonenses | Princes de Chalons: | in Burgundia pervenit.
 Verum an. 1474. in Burgundici belli exordio, cum Cabillonensis
 Princeps Caroli Burgundici Ducis partes amplexus fuisset, Ber-

nates eam adorti patris conditionibus obtinuerunt, Senatis viribus privile-
giis et immunitatibus his. Immediatè Senatui Bernensi subiecta
est.

Non procul et lacus gallicus versus occidentem ab ipsa extat aliud
Erlaunum in Insula, quam Thila, qua ibidem lacus Biennensi
immergitur, efficit, quod propterea Insula S. Joannis Erlaunensis
S. Joannis Hon. Erlauf. munipatur, necnon olim cele-
bre et opulentum Ordinis Cisterciensis Monasterium fuit, à quo-
dam Basileensi Antistite Saeculo XII. fundatum. Bernenses
Evangeliarii seu Protestantes facti, Monachis ejectis, illud cum
praedibus suis in Dynastiam convertere, et quòd Monachorum ha-
bitatio fuit, modò Dynastia Sedes est.

170. Arberga seu Arvola mons: Arberg et Aarberg: Urbs
angusta in Insula, quam Arvola efficit, posita duabus lacus gallicis
et Erlauno.

Eam an. 1220. excitavit Ulricus Comes
Neoburgensis, ac Princeps Comitatus titulo unicum suo tractu fuit
insignita.

Extremam Urbis partem occupat Castellum elegans,
Sedes Dynastia. Titulo antionis an. 1351. seu 1353. ad Bernates
pervenit. an. 1419. et 1477. tota in flammis abiit exceptis
Euleria et domo parochiali. In ea viget commercium. Dy-
nastia illius S. vel 7. continet parochias.

180. Aventium: Wippliburg, Wippliburg, Wippliburg,
Wippliburg, et Wippliburg, Avenche, Avanche, Aven-
ches, Avanches: Urbs elegans in vado non procul à Lacu Mu-
ratensi 2. circiter miliaribus germanicis versus Caesarem
à Hiriburg posita, Sedes Praefecti provincialis, cui subsumt octo
parochia partim ad Lacum Muratensem partim ad litus Neoro-
mentis lacus sita, et in quibus tres parva Urbes occurrunt.

Urbs haec eodem loco posita est, ubi vetus et celebre Aventi-
um praecipua Helvetiorum Urbs extitit, nec aliud de antiquo
splendore suo retinet praeter nomen et quaedam moeniorum
ruinarum rudera, quae produnt ipsam antiquitatis figuram formam
rotundam habuisse, illiusque diametrum 2400. justorum
passuum fuisse. Scribunt aliqui eam Saeculo IV. ab Aleman-
nis, alii Saeculo V. ab Attila fuisse excisam, sunt denique, qui
arbitrantur ipsosmet Helveticos in sua ad Galias transmigra-
tione, illam incendisse, nec ab eo tempore antiquo splendore
suo restitutam fuisse.

Initio Christianismi jam habuit Episcopos, quorum sedem circa
an. Chr. 600. Marius Laupannam transtulit. Inante Saeculo
VII. quidam Burgundiae Comes, cui nomen fuit Wivilo huc Arcem
et quaedam domos ex rudibus veteris Aventii construi curavit,
quae successivè in Urbem excreverunt, quam à suo fundatore
Helvetii Germani vulgari suo sermone Wippliburg nuncupa-
verunt relicto tamen ipsi antiquo latino suo nomine, an. 1076.
Bucardus Episcopus Laupannensis illam moenibus circum-
dedit, in quod nunc est, statum adduxit. Quamplurima
in ea et circa eam vetera detecta fuisse monumenta clara
illius antiqui splendoris argumenta, ut Romana Inscriptiones,

nummi argentei et auri variorum Imperatorum usque ad Constan-
 tinum, Statuariorum Opera, Uona, Magdalis, Amphitheatro
 reliquia, p. quo argumento videtur esse illam vel ab Helvetiis
 in sua ad Gallias emigratione non fuisse combustam, vel saltem
 post illorum reditum à Romanis fuisse restauratam. Ajunt
 Lauro Muratensem olim veteris Urbis portas et muros abuisse,
 ibique portam fuisse. Modò laus ista Semimilliori ab ea distat.
 An. 1536. Ubs hac jura belli Bernensium facta est, qui illam
 Sabaudia Duci unicum toto Vaudo eriperunt; et quamvis haud
 contemnenda sit, quia tamen veteri Aventico comparata ad-
 modum vilis esse videtur et exigua, de eà sequens Dittichon
 factum fuit:

*Quo Caput Helvetia fueram, jam nominis umbra.
 Magni, reliquias vix traho parva meas.*

Initis hujus Sauli prodit Opus seu Dissertationibus distinctum,
 in quo Auctor conatur demonstrare Vetus Aventicum hunc esse
 eam Helvetia Urbem, quam modò expendimus, verum aliam
 in Comitatu Burgundia Autrum | Autis | distam. Illud an.
 1710. Solide satis refutasse videtur Marquardus Wild Bernen-
 sis.

19. Eborodunum, Eberodunum, Ebrodunum, et Ebrodu-
 num | Yverdon, Yverdun, et Yverdun: | Ubs Vaudi et Caput
 Tractis, cui nomen tribuit in amoenà planitie loco tamen uligi-
 noso ad Urban et Thilam fluvios, quibus cingitur ipsique fossarum
 loca sunt, in vertice Neocomensis lauis sita 6. leuis Gallias ad
 occidentem à Friburgo et 10. ad Septentrionem à Langanna. Pa-
 ludes, quibus undique cingitur, munitam efficiunt; ei, jungitur Sub-
 urbinum, quod Planties vocatur.

Antiqua Ubs est, jamque Romanorum aetate spectabilis fuit.
 Notitia provinciarum illam Castri nomine insignit, quod locum mu-
 nitum denotat. Notitia Imperii Sect. 68. illius sub nomine
 Ebroduni Sabaudia meminit, quod signum est eam antiquitus ad
 Sabaudiam pertinuisse, ac revera Sabaudia Comes eidem domina-
 ti sunt usque ad an. 1475. quo vigente bello Burgundico Bernatibus,
 Friburgensibus et Solodurensibus fidelitatis juramentum praes-
 tare debuit; illam tamen anno sequenti, post Muratense praes-
 lium, Sabaudia Principi Denis restituerunt. Tandem an. 1536.
 Bernates, quibus cum Sabaudis bellum erat, illam obtinuerunt ac re-
 tinerent, ne non Zwinglianam sive Calvinianam efficerent, quod
 civibus auitam religionem agrè deserentibus, non sine labore fec-
 tum est.

Semper munita fuit, et quoties in ipsius Tractu bellum exarsit,
 obsidiones sustinuit. Ei imminet Castrum eminenti loco positum
 et antiqua arte munitum à Conrado Zaringia Duce Saeculo XII.
 excitatum, et Saeculo sequenti à Petro Sabaudis melioratum.
 In ea floret commercium, adsuntque Bombycina opificia; adest
 etiam exigua portus. Cives satis opulenti sunt. Hic etiam
 inventa fuerunt munimenta variorum Imperatorum Roma-
 norum ab Augusto usque ad Julianum Apostatam, item Gothica.

20°. Pateriacum | Pateriacum, Bayerna: | Ubs speciosa ad Bro-
jam live Brolium | Broja, Broje: | flumen posita 2. miliaribus ad
occidentem à Triburgo, exiata an. 995. à Mario Aventini et Lau-
sannae Episcopo, et sub Francorum Regibus Ubs facta. Bertha
Rudolphi II. Burgundiae Regis, qui an. 957. è viris excessit, conjun-
xit in ea Monasterium Benedictinum aedificavit, ac S. Majolo Abbati
Cluniacensi tradidit. Extinctis Burgundiae Regibus an. 1032.
Conradus II. Imperator urbem hanc, fracta Ottonis Campaniae Comi-
tis, qui sibi Burgundiam dominatum vindicant, arrogantia, Impe-
ris Germanico adjunxit, ei que proprium regimen variisque pri-
vilegia concessit. Mortuo Imperatore Frederico II. de Petri
Sabaudiae Comitis, qui Comitatum Genevensis et totum Vaudum oc-
cuperat, tutela commisit, in Rudolphus Habsburgicus Imperator fac-
tus egi admodum ferens, Philippum dicti Petri fratrem bello
petiit, urbemque hanc an. 1285. obtulit et obtinuit civibus quiter
munitatis. at Papa interpositis officiis suis belligerantes ad pacem ad-
ducit, ut inus Sabaudae Vaudum velut Imperii feudum relictum fuit,
Pateriacum vero servatis sibi privilegiis suis et immunitatibus subijci-
us simulat tutela mansit. An. 1373. Valerii, quibus cum Sabau-
do similitates erant, frustra illam obredunt. An. 1475. cum
Solanta Anadei IX. Sabaudiae Ducis vidua et filii sui Philiberti mi-
norensis tutoris Caroli Burgundiae Ducis partes adversus Helveticos
amplexa fuisset, hi urbem hanc occupaverunt, ac primum an. 1484.
partem constituta restituerunt. Denique an. 1536. orto Bernates
inter et Sabaudiae Ducem bello ipsa se illis submisit, ac an. 1564. in
pace Lausannensi eisdem unicum relique Vaudum relicta fuit. Se-
natus Bernensis singulis sex annis Satrapam illuc mittit, cui Monas-
terium, è quo Zwinglianismus Monachos exiit, sedes est, nec ta-
men Ubi imperat, hanc enim proprium Praetorem, Senatorem, et
Tribunal habet.

21°. Romani Monasterium | Romainmoutier, Romanotier,
et Romainmotier: | Ubs parva sed pulchra, sub monte caelso in valle
sita 2. miliaribus ad Africum ab Ebroduno. Ortum suum et no-
men acceptum refert antiquo et celebri olim Monasterio Benedicti-
no S. Romani dicto. Sanctus vir iste unicum fratre suo Lupo, quorum
vitam Gregorius Turonensis scripsit, circa medium saeculi VI. hoc loco
tunc densis dematis et arboribus comito resedit ac eremiticam vitam du-
xit. Tum ibidem civitatem in honorem S. Petri Apostoli fuisse coenobi-
um dicitur, cujus fundator ignoratur. Id memoria tenemus illud
saeculo X. a saecularibus fuisse possessum, et Rudolphum III. Bur-
gundiae Regem, qui an. 994. regnare coepit, Imperatrici Adelhaidi
Amicae sua illud dono dedisse, quae deinde ipsam S. Arbiloni Abba-
ti Cluniacensi tradidit, hic illud è fundamentis recens construi
fecit, necnon viginti duos Monachos sub uno Priore in illo colloca-
vit, tum confluentes populi ibidem residerunt, quorum multipli-
catae Domus tandem urbem effecerunt.

Bernates Urbe hac potiti, iuxta praescriptum Zwingliani, quod
jam amplexi fuerant, Evangelii Cluniacenses Monachos istos, quem-
admodum in tota Romana ditione seu Vaudum ~~partibus~~ eos fuisse
comperitum est, expulerunt praedictis eorum fisco addictis. Tum hic
Dynastiam constituerunt Monasterio in Arcem converso, quo Dynos-
ta sedes est.

22.º Minodunum | Mildan, Mondon: | Urbs 9. leucis Gallis ad Africum à Triburgo posita. Ajunt illam fuisse unam ex illis Urbibus, quas Helvetii 50. circiter ante Christi adventum annis, in Gallias demigrantes combusserunt. Sub primis Burgundis et Francica Regibus equidem restaurata fuit, at Longobardi illam demò exciderunt, et sub pulvere mansit usque ad an. 1190. quo Bartholdus V. Zaringia Dux illam iteratò construi curavit. Postmodum Sabaudis Comitibus parit. An. 1306. Bernates, et Triburgenses illam obtulerunt, ut et an. 1475. atque obtinuerunt, an. 1476. Burgundi eam recuperarunt, post Muratense praelium verò Godefrati demò illam occuparunt et expulserunt. Tandem an. 1536. unicum tota Valdensi provincia Bernensium facta est, qui singulis sex annis huc mittunt Dynastam, cui 60. pagi subreunt, hic in arce juvenidissima, qua Lucens seu Lusinga vocatur, ac Urbi inninet, sedem habet. Arx hœ eminenti loco posita est, illam Sando XII. Ulrichus Laufanna Episcopus condidit, ac interdum in ea demoratus est.

23.º Nevidunum, Noviodunum, et Nomagus | Novio, Nion, Nyon, et Nyons: | Urbs antiquissima et mediocriter magna, unicum arce, in qua Satrapa residet, ad Lacum Lemannum posita 4. milliariis ~~gero~~ germanicis versus Aquilonem à Geneva. In ea et vicinis locis varia occurrunt antiqua Inscriptiones, quae denotant Romanos in hac regione residisse. Idem Plinius Coloniam Equestrem nunciat, quod ab antiquis Romanis Equitibus inhabitata fuerit. Ptolomaeus illius etiam sub hoc nomine meminit et Sequanorum Urbibus annumerat, nec idmirum videri debet, cum et Aventium Helvetiorum Metropolim pariter huius populo tribuat. Idem quoque recenset Tabula Peutingeriana, ut et Itinerarium Antonini, ubi Equestres in plurali vocatur. Apertum est Coloniam hanc jam ante Plinii aetatem fuisse erectam, ut qui illius mentionem faciat; à quo autem erecta fuerit, id veteres, utare pratermiserunt; ante hujus Colonis mentionem Urbs hac jam Noviodunum seu Nividunum dicta fuit, quod nomen etiam nunc retinuit postquam à Romanis Colonia Equestris vocata est. Utroque nomine insignita legitur in Notitiis Gallis. In vetustissima provinciarum et Urbium Gallie Notitiâ vocatur Civitas Equestrium Noviodunum, ac ibidem inter maxima Sequanorum provincia urbes secundatum tenet. In aliis Notitiis modo Civitas Equestrium Noviodunum, modo Civitas Equestrium Nividunum sive Nevidunum aut etiam Novidunum, interdum etiam Civitas Equestrium Noviomus vocatur. Urbs hœ eodem occupat sub quo ad lacus ripam Suburbium est, quod propterea Ripa | la Rivè: | nuncupatur.

Nevidunum ad commercium opportuna situm est, ad lacus Lemani ripam situm et in Burgundia vicinia, unde multas recipit merces; Burgundi quoque omnes illius mundinas frequentant. An. 1399. in cineres redacta fuit, et ab eo tempore antiquum splendorem suum recuperare non valuit. An. 1536. Bernatibus, quibus bellum erat cum Sabaudia Duce, se dedit.

24° Rotulum | Robor: | Oppidum cum ampla veteri Arce, ad ripam
Lacūs Lemani sub colle vinctis superbiante positus duabus lacus
galiis versus Occidentem à Morca. Spectabiles familiae in ea
Domicilia habent, pulchrisque domibus est ornatum. Aqua mi-
nerales qui in binis Oppidi extremitatibus scaturiunt suntque cele-
berrima singulis aestatibus multos hospites, huc adiciunt.

Est Caput Baronatus, qui inter pulcherrima Regi Bernensis Do-
minia recenseri meretur. ad Staigerorum Urbis Bernensis No-
bilitatem familiam pertinet.

25° Morca, Morgea, seu Muscia | Mosfor, Morges, Morques: |
Urbis Caput Dynastiae, cui nomen tribuit, in planitie vinctis et
agris intersecta ad ripam lacus Lemani seu Genevensis posita dua-
bus circiter lacus galiis seu Milliari Helvetico versus Occidentem
à Lanfana. Angusta est, ut quae non nisi tribus plateis, quarum
una parva est admodum, constet, sed tamen elegans. Arce in
qua Satrapa residet, unam Urbis extremitatem, alteram Templum
parochiale occupant.

Bernenses amplum portum muris clausum, necnon aggere et por-
ticibus instructum hic excitauerunt, ubi merces, quae ex Germaniâ
in Galliam et vicissim à Geneva et Gallia in Germaniam tran-
seunt, exonerantur. Portus ista Urban fecit opulentam.
Saeculo XI. obscuri omnino nominis erat; Saeculo XII. Dux Zarin-
gia illam moribus circuit.

26° Lofanna, Lausanna, Lausodunum, et Lausonium
| Lufan, Lanfanne, Lausane: | Civitas olim Episcopalis anti-
quissima et admodum ampla Caput Vaudi seu Comitatus Valden-
sis, qui et Romana ditio vocatur. Sita est supra collem media
lacus galiis versus Aquilonem à Lacu Genevensi, et duabus versus
Orientem à Morca subgr. long. 27. m. 13. lat. 46. m. 40.

Nomen habere videtur à binis rivis, qui eam interflunt Losa
nimum et Anna. Illius meminere vetera Itineraria. In
Itinerario Antonini inter Coloniam Equestrem seu Noviodunum
et Urban seu Urbigenum urbem positus Lacus Lausonius seu
Lacus Laurone, quod argumentum est Lacum Lemannum nomen
habuisse à Civitate ~~hospitum~~ Lausanna prius quam Genevensis
dictus fuerit.

Circa illius originem varia circumferuntur opiniones: Qui-
dam arbitrantur unam fuisse illarum duodacim urbium, quas ala-
te Julii Caesaris ipsinet Helvetiae à patria sua migraturi. Tuen-
derunt, illiusque hac occasione mentionem fuisse Stolonum
sub nomine Sarania vel potius Lasania, quod incuria vel igno-
rantia Librariorum Graecum Δ pro Λ. positum fuerit.

Alii volent natam fuisse ex veteri Argentoractis | Argentor |
quod, ut creditur, prope lacum Genevensem et non procul ab es lo-
co, quo nunc Lausanna stat, extitit, cujus fundamenta quidam
Herulis Centurio Argentoractis nomine circa an. mundi 2790.
jecerit; illamque tunc proximè immutasse, cum in collem trans-
lata fuit, quod evenisse dicunt circa an. chr. 593. quo tempore
Marius Episcopus Lausannensis fuit. Chronicon Valdense seu
Vaudense asserit Aurilianum Imperatorem, qui ab an. chr. 270.
usque ad an. 275. imperavit, ex rudibus Argentoractis Lausan-
nam adificare coepisse. Verisimile est Civitatem hanc

4 nomen

non uno eodemque tractu, sed hinc inde diutinat occasione videlicet Templi in colle positi adificatam fuisse, idque non tam Vthnicismi tempore, quam ubi Christiana religio in his partibus hinc inde incrementa, ibique ab Arentico Sedes Episcopalis translata fuisse.

Igitur Episcopatus Lausannensi Arenticum initia dedit, ajuntque nonnulli Ericum seu Henricum quemdam circa annum Christi 300, ibidem Antistitem fuisse; postquam autem usque hoc saeculo V. ab Alomanis vel Sombis V. ab Attila Hunnorum Rege penitus devastata fuisse, credibile est Sedem hanc Episcopalem aliquamdiu vacasse, praesertim cum ipsa regio incolis destituta esset.

Legimus sub initium saeculi VI. S. Protarium Arenticum hinc Arentiorum fuisse Episcopum, qui post obitum suum in Ecclesia Oppidi ad lacum Lemannum et lenia gallica ad occidentem à Morcia Niti, quod S. generosi | S. B. | dicitur, sepultus fuit. Superius Arentiorum Antistes an. 535. Synodo Alverniensi interfuit, et an. 584. Marius Matisconensi sub eodem, quo hinc antecessores titulo; sed cum Chronicon Cathedralis Ecclesiae Lausannensis illum

tandem Lausannensem Episcopum fuisse vocatum memorent, verisimile est primum fuisse, qui Sedem suam Lausanna stabiliverit; id factum fuisse ajunt circa an. Chr. 590. illum vero an. 604. obisse. Eritius Lausannensis Episcopus an. 660. Synodo Cabilonensi interfuit. Memorantur etiam Episcopi: Alexander, qui an. 750. Sede dejectus est, Udalricus an. 794. Rodarius an. 815. Barchalis an. 819.

Carolingii Imperatores et Reges à Ludovico III, et postmodum Burgundiae Reges Ecclesiam Lausannensem multis praediis ditaverunt, Episcoposque multum spectabiles effecerunt.

Lausanna post Helvetiorum à galia tristam reditum Romanis parit, ab his ad Burgundiae Reges pervenit, qui Vthlandiam et Vaudum saeculo V. subjugarunt. Postquam autem Rodovanus primus Christianus Francorum Rex ejusque filii ultimum Burgundiae Regem devicerunt et regnum eius capulerunt, Lausanna saeculo VI. Francica fuit adjuncta. Deinde saeculo IX. novus Burgundiae regno extitatus

denovo facta est Burgundiae Regnum Civitas, quibus extinctis una cum ceteris Burgundiae regionibus et provinciis an. 1033. ad Imperium Germanicum devoluta est usque Imperialis facta: attamen Episcopi magnam in ea habuerunt auctoritatem, eique quodammodo Dominati sunt, nec tamen Civis sub obtentu privilegiorum et immunitatum suarum semper illis morem gesserunt, unde inter illos frequentes fieri discordia, ut an. 1482. qua sub intercessione Bernensium et Triburgensium sopita fuerunt, qua tamen annis 1515.

1519. et 1525. reconduerunt; hinc Lausannenses, quo se adversus Episcopum suum validius tuerentur, jus civitatis apud Bernenses et Triburgenses sollicitaverunt et ad 25. annos obtinuerunt, quibus ne dum ad finem perductis an. 1536. cum Sebastianus de Monte Falconis | Montfaucon: | septuagesimus septimus Lausannensis Episcopus partes Ducis Sabaudiae, cui cum Bernatibus bellum erat, complexus fuisse, hi post ceptum Ducis hinc Vaudum, Lausannam quoque occupaverunt, eiecitque et dirigitis Episcopo et Clero universo Religionem Catholicam abrogaverunt, Zwinglianamque seu Calarianam in ea stabiliverunt. Sebastianus Episcopus praediis et

ditionibus seu dominis suis omnibus exutus, Friburquum se recepit nihil se-
cum asportans praeter vacuum Episcopi Laupannensis et S. R. J. Principis
titulum. Illius Successores in eodem titulis insignitos Duces Sabaudiae com-
titunt et abunt.

Erant antehac Lausanna novem Ecclesiae, scilicet: Cathedralis, quae
magnifica est et ampla miraque altitudinis, cujus saeculo XI. quidam
Episcopus nomine Henricus fundamenta posuit, ac primum post 200. annos
absoluta fuit; Ecclesia Collegiata ad S. Mariam; quinque parochiales
et bina Conventus cum his Ecclesiis unum Ob. Minorum S. Francisci Con-
ventualium, alterum Dominicanorum. Ex his supersunt duae tantum
Ecclesiae Cathedralis et Ob. Minorum, caetera diruta sunt.

Bernates Laupannam potiti eadem privilegia sua confirmarunt,
et hypernam, mediam et bassam in Civis et subditos suos jurisdictione-
nem reliquerunt; imper omnium Ecclesiarum et Monasteriorum
proventus tradiderunt ea conditione, ut illorum pars praecorum suo-
rum sustentationi cederet. Academiam quoque an. 1537. crece-
runt, in qua sex Professores et totidem Regentes constituerunt, qui-
bus Cathedralis Ecclesiae Canonorum proventus assignarunt; his
an. 1711. Professor Juris adjunctus est. Academia haec a suis pri-
mordiis celebris fuit, atque ex prodierunt magni apud nos nominis
viri, inter quos fuit Theodorus Boga filius Calvini socius et illius
dogmatum propugnator acerrimus.

* Boga: Theodorus, |
Vezeliaci in Burqu- |
dia 24. Junii an. 1519. |
nobilibus parentibus |
natus perhibetur. |
Primum Carisii sub |
Volmaro Rotvicensi |
Suero et Lutheri sec- |
tatore per 4. annos |
humaniores litteras et |
graecam linguam Li- |
mque. Protestan- |
tium religionem do- |
ctus, inde Austerlia- |
num secessit, ubi Ju- |
ris prudentiae operam |
navavit, et an. 1539. |
Licentiatum Juris crea- |
tus est. Clavo ad- |
scriptus duo Benefi- |
cia obtinuit satis pin- |
guia. Carisios dein |
reversus est tertium |
15000. libras reddens |
per viam resignatio- |
nis a Patrone suo ac- |
cepturus: id haud ob- |
fuit quin clam in- |
beret, ac se hoc palam |
facta unacum uxore |
sua Geneviam profes- |
sus est an. 1548. et |
an. 1549. Lausanna

Laupanna immediate Magistratui Bernensi parat. Eximius fri-
tur privilegis, Senatorem habet 200. viris constantem, cujus Praeses
Concilii vocatur, et ex quo duo alii Donatus formantur, unus 60. al-
ter 28. virorum. In palatio Episcopali residet Satrapa cui
in urbe Academia duntaxat et Studiosi subant; extra urbem ve-
ro amplis Episcopatus et Cathedralis Capituli dominis praest, enim
vero Praefectura haec omnium totius Vaudi Praefecturarum maxima
est.

Anno 1449. Concilii Basileensis Patres Basilea pulsati ad hanc urbem
se receperunt, atque in ea Sessiones suas prosecuti sunt, quarum quin-
que duntaxat celebrarunt, ac tandem pseudo-Papa Felix V. ibidem
se protestans Papatu suo abdicavit, illiunque Nicolaus V. coepit, sicque
Schisma, quod ultra 60. annos Ecclesiam turbaverat, penitus sub-
latum fuit, in cujus rei memoriam sequens Chronographum editum
est:

LXX FVLXII MVndo FELIX CESIT NICOLAEO.

Apud imperitum illius auctorem fulsit est protoriturum verbi fulgeo,
nce ad litteram D. quae CCCC efficit, ullam habuit attentionem.

Felix ipse Ripariam eorum suam ad australem Lacus gene-
vensis in agro Cabodis sitam repetiit, ibique an. 1452. ad plures
abijt. Lausanna in Bibliotheca Academica harum quinque
Concilii istius Sessionum acta Mss. aservantur.

27° Vibisum, Vibisus, Vivisum, Vivisus, Voviacum, Bibisum,
Bibisum, Bibisus; Vivis, Veray; Nobs satis ampla et
concinna in littore Lacus Lemani et Lemilliari ab Alpi-
um radice sita Lausannam inter et Aquilejam 4. aut 5.
Leuis gallicis ad Apriam a Lausanna. Antiquissima

est, atque olim amplior erat, quam nunc sit. Illius velut Antiquarium Juranorum ^{urbis} meminit Itinerarium Antonini; nulla tamen antiquitatis in ea reperitur vestigia.

Etate Frederici II. Imperatoris Urbes hae partim ad Sabaudia Comites, partim ad Bloniaci | Blonay | Dominos pertinuit; hi portionem suam an. 1222. Wilhelmo Lausannensi Episcopo vendiderunt. Petrus de Orone | D'Oron | an. 1313. cum filius ejus Episcopus Lausannensis erat, hic condominus fuit. An. 1370. Amadeus III. Sabaudia Comes varias immunitates Vibisio impertit. An. 1476. Bernates Urbem hanc occupaverunt, postquam Yolanda Amadei IX. Sabaudia Comitissae viduae Carolo Burgundiae Ducis transitum concessisset. Illam tamen pace constituta Domini Sabaudia restituerunt. Tandem an. 1536. unicum ditione Romana seu Vaudis ad eorundem Bernates jure belli pervenit, qui eam unicum territorio suo, quod octo parochias complectitur, Dynastiam fecerunt. Satrapa Chillonensis | Chillon | quae Castellum est miliarium Helveticis versus Africum a Bibisio ad lacum Lemani ripam positum, residet.

Vibisium in solo amoenissimo et fertilissimo, necnon jussendis collibus intersecto, qui sibi invicem superpositi speciem amphitheatri referunt, necnon vicis, vinetis et agris velut seminati sunt, posita est, aera miti, et laevi aspectu gaudet. Cives plerumque opulenti sunt, ingenio praestantes, et Urbani necnon gratissima conversationis, politiorum quoque litterarum amatores; hinc est, quod multi spectatae virtutis viri in ea sedem figant vitam cum animi dulcedine agendi gratia.

Eidem suburbium adjacet fluvio seu potius tumultuoso rivulo, qui Vibisica nuncupatur, proximum, qui ibidem ponte lapidei jungitur. Rivus iste in agro Vibisensi miras quandoque instituit vastationes, ut qui interdum cursum suum mutat, vicinamque solum perfodiat.

Anno 1687. urbs ista terribili incendio fuit afflicta, quo integra platea commissa et 200. aedes in cineres redacta fuerunt, quarum loco postmodum elegantiores surrexerunt. Bina in ea numerantur Ecclesiae, quarum una intra muros posita est, altera foris loco eminentiori et vinetis circumdato. Ibidem etiam olim Equites Jerusalemiani domicilium habuerunt. Adest etiam ludus litterarius post Lausannensem totius Vaudis celeberrimus. Hic etiam frequens est victualium commercium, quae Sabaudia, Vallesia, et Montani afferunt et venum exponunt.

28° Bloniacum | Blonay | Castellum in colle positum miliarium germanico versus cursum a Vibisio, in cujus radice extat ejusdem nominis Pagus. Non procul ab eo supra montem et in loco, qui Lalaciae | Lalay | dicitur, occurrit fons, cujus aqua sulphure impregnata est, ac variis languoribus medetur. In aestate magnus est ad illum hominum concursus.

29° Non procul a Vibisio et Bloniaco extat Castellum Oronium | Oron | nuncupatum loco eminentiori positum, quod olim Natalis Domus fuit Nobilis prosapia, e qua

Professor Graecae Linguae factus est. post 9. annos Genevaram rediit, ubi Praeconiis munus sustinuit, et Calvinii Collegae fuit. vitam posuit 13. octob. an. 1605.

Fragmentary text from the adjacent page, including words like 'Sabinus', 'Blonay', 'Vibisio', and 'Oron'.

an. 1318. Petrus Lauanensis Episcopus fuit. ab his ad Comites Gru-
jenses peruenit, sub quorum ultimo circa an. 1554. ob eas alie-
num, quod ipse contraxerat, nec solvendo par erat, illud Bernates
occupaverunt simul et ditionem illius, ibique, postquam credito-
ribus satisfecissent, Dynastiam constituerunt. In hoc Distric-
tu etiam olim extitit Monasterium Cisterciense Alta-Christa
|: Hautesert: | dictum.

30° Aquileja seu ad aquilas |: Arolan, Alon, Aigle: | magnum
et speciosum Oppidum Caput ejusdem nominis Dynastiae, 2. mil-
liaris et semi versus septentrionem ab Actoduro sive Mauritianis
|: St. Maurice: | ad ripam fluvii qui Rhodanus innavigitur. Ei
imminet Castellum eminenti loco positum sedes Dynastae. Illi-
us solum occupant vinea, arva et prata. Non procul hinc
occurrunt fontes salini, e quibus copiose sal elixatur; item
Sulphuris minera.

31° Briantium |: Briontz: | Oppidum ad dexteram ripam Lavis,
cui nomen tribuit, situm 7. miliaribus germanicis ad Austrum
a Lucerna. Lavis ista, qui Briantinus vocatur |: Briontz
Dor: | ab Arola seu Arola |: Aar: | qua in finibus pagi Bernensis
versus Vallesiam et pagum Uriensem haurit, efficitur. Ejus
longitudo miliaria, latitudo semimilliaris aequat; aqua
ejus limpida est, ac speciale pinium genus continet, qui Bronz
lingi nuncupantur.

32° Interlacus |: Huttschouen, Hudsouen: | Urbs exigua ad lit-
tus Arole et Superiorem ripam Lavis Thunensis, illum inter et
Briantium posita 5. leuis gallicis ad Euronotum a Thuno.

Oratio ad Monasterium Interlacense, quod Casthusianorum fuit,
pertinet. Deinde an. 1298. titulo mentionis ad Albertum Rudolphi.
Imperatoris filium, proinde ad Domum Austriacam peruenit. an.
1319. Austria Duxes Henricus et Leopoldus, urbem hanc cognato suo
Ottoni Habspurgio oppignoraverunt. an. 1334. Bernenses, salvis
tamen juribus Domini Habspurgiae seu Austriacae in illam competen-
tibus, eundem tutalam in se susceperunt. an. 1342. Albertus
Austriacus illam Comiti Interlacensi et Joanni de Haldewil No-
bili Bernensi dedit in pignus, at hi Hartmanno Comiti de Kyburg
denovo oppignoraverunt. Tandem redemptione Leopoldus Archidux
an. 1370. Antea sua Margaritha Comitissa Kyburgensi illam omni-
no cepit, qua eandem per testamentum sororis sua filio Egono Co-
miti Hohenzollerano reliquit. at an. 1387. Bernates urbem
hanc occupaverunt, et an. 1394. a Comitissa Hohenzollerana
jus, quod ipsa in illam habebat, pecunia redemerunt, necnon
an. 1401. ex suis civibus Batorum seu Dynastiam in ea consti-
tuerunt, qui eadem et tractum suo praefect, quod ad hanc usque
diem singulis sex annis fit.

Anno 1470. tota in flavorem abiit, sed opera Bernatum mox res-
taurata fuit. Enimvero gaudet privilegiis, attamen Satrapa sub-
jecta est. Satrapia Interlacensis confinis est Pagis Lucerner-
si et Subsylvaniciensi. An. 1528. Haslia ac Grindwolt-
densis sabbium populi, novum Zwinglii Evangelium, quod

Bernates, ipsi obtundere volebant, hinc para venientes, exuitate tu
multi ad arma conuenerunt, et in auxilium ab ipsis vocati Subril-
vanenses Interlacum occupaverunt, verum aduenientibus Ber-
natam copis mox illam deseruerunt.

Semi ab hac Urbe miliari versus Septentrionem occurrit calabris, spe-
us S. Beati | S. Pat. | communiter dicitur. Antiqua Legenda memo-
rante hunc S. Beatum Anglum fuisse nobili genere ortum, qui cum
adhuc Ethnicus esset, Suetonius vocabatur, et à S. Barnaba Apo-
stolo baptizatus Beatus vel Macarius vocatus fuit. Hic deinde
à S. Petro, dum adhuc Antiochia subisterat, Presbyter statis sua-
anno quadragesimo ordinatus inde in Helvetiam missus est, ut in
ea regione Evangelium predicaret, quod tam felici successu perfe-
cit, ut idem S. Petrus, Romam, quò ab Antiochia profectus fuerat,
illum acutum ibi primum Helvetia Episcopum consecrasset; tum
ipse ibi rediens Ecclesiam ibidem apud Bernates, Lucarnenses, Sub-
sylvanos, Tribuzenses, Soloduroenses, Sultios et Rhatos instituit,
quam cum per multos annos regisset, tandem lenis fractus, quò ab hu-
jus vite motibus liber esset, in specum hunc se recepit, ubi et dies
suos pie et tranquille clausit. Vera sintne haec omnia penes ipsa
Legenda fides sit. Ante religionis mutationem ad hunc specum,
ubi post aliquot saecula in ipsius honorem Sacerdum fuit edificatum,
frequentes fuisse fidelium peregrinationes. Bernenses hujus Sancti
reliquias inde asportari curauerunt, reperiuntur aut cranium, quod
in Interlacum Monasterio honorifice conditum fuit. Haec trans-
latis Bernatibus belum auerserunt unum Subsylvanis, quibus ma-
gna erat in S. Beatum deuotio. Interim contemditur, hujus-
Sancti cranium in Lucerna asseruari: possibile est, quòd Lucer-
nenses loco, ubi repositum erat, detecto illud inde clam asporta-
runt.

33. In regione Interlacii Thunensem inter et Brientinum
lacus ad occidentem in Insula, quam Arola è lacu Brientino erum-
pens efficit, situm olim fuit Gothusianorum Conobium etiam
Interlacus nuncupatum | Interlacum, modo per corruptionem
Interlaccum: | Bernenses an. 1528. Monachis expulsi, in eo Dy-
nastam constituerunt, qui illorum pradia et ditionem, quam
Praefecturam faciunt, iuraret.

34. Thunum, Thuna | In Insula | Ubs speciosa et caput
ejusdem lacus nominis Praefecturae, locus amoenus et in fertili
plaga ad ripam iuuenti lacus, cui nomen tribuit, et ad Arolam
ex eo effluentem sita, 3. miliaribus Germanicis ad Castrum ab
Interlaco. Arola ex hoc lacu erumpens in duos ramos divi-
ditur, qui mox iterum iuncti Insulam efficiunt, qua partem Urbis
completitur, illius pars altera vero, qua priori ponte iungitur
sub colle posita est, quem Arx occupat, in qua Dynasta seu Prae-
fectus residet.

Ubs haec antiquitus proprios suos habuit Comites, qui ab ipsa Comites
de Thun vocati fuerunt; postmodum Comitum de Kyburg facta
est, à quibus an. 1379. Titulo emtionis ad Bernates peruenit.

Civibus servata fuere privilegia sua, quibus adhuc fruuntur, atque inter alia jus habent libere ipsi Magistratum eligendi.

35° Grindelwaldus | Grindelwald | Mons glacialis in confiniis Valeriae Supra Interlacum positus, non solum ab altitudine sua sed et praecipue à sua cryotheca | Rübgrüb seu Grotzfor | celebris. Hujus glacialis montis altitudo et ambitus deuspatim ampliantur, adeo, ut quot annis quidpiam vicini soli contigat. Saepius in aestate usque ad vasa cum fragore tonitruo haud ab simili funditur.

Sub hoc monte occurrit in valle Viuus Briantinum inter et Thunensem lacus situs ab eo Grindelvalda | Grindelwald | dictus. Illius Incola olim subditi fuere Interlacensis Comiti. Anno 1528. civita religionis retinenda gratia tumultuati sunt, praemonensque Quingliamum sibi à Bernatibus obtulim expulerunt. At mox Bernenses illos ad ordinem revocaverunt.

36° Haslia seu Hasle-Valdis | Haslethal, Haslethal, Haslethal, Le Bais de Hasli, Le Val Hasel, Le Haslethal | De ea jam Superius §. i. in not. quadam tetigimus. Extrema est totius Republicae Bernensis regio, atque versus Aquilonem Pago Subsilvanici et ad Ortum Uricensi, ad Austrum vero Superiori Valeriae confinis est.

Valibus intra praecitos montes jacentibus constat, in quibus optima pasua, aqua multa, multi vici plures adhuc villa hinc inde dispersae offenduntur. Adhuc etiam copiosa crystallica fodina, et officina ferraria. Tantus quoque in eis tempore aestatis calor est, ut terra fruges longè citius hinc, quam alibi maturascant; Vere scititur, et post tres hebdomadas vel ad summum tres menses metitur.

Quidam hujus regionis Incolas à Frisiis Orientalibus ortos dicunt, qui unquam Cimbris ante Christi Adventum sub Duca quodam, cui nomen Resti fuit, vel, ut alii volunt, primum Saeculo IV. venientes hinc residerunt. Multis gaudent privilegiis; propriam Superiorem, quae Praetorem | Rammann | vocant, à his eligunt, cujus electionem deinde Bernates confirmant, et quibus quotannis administrationis suae rationem reddere tenentur.

Anno 1528. tumultuati sunt, quod, praeter Bernatum mentem, civitatem religionem retinere cuperent. At tandem tumultus sopitus fuit.

Regio haec ad 12. miliaria protenditur, scilicet à Lacu Briantino ad Arole fontes usque.